

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี	
รับที่	3029 172
วันที่	24 มี.ค. 2548
วัน	เวลา 14.12

ด่วนที่สุด

ที่ ชธ 0404/ 04367

สพป. 3/442
วันที่ 24 มี.ค. 48
เวลา 15.10 น.

กระทรวงยุติธรรม
ถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี 11120

๒๔ พฤษภาคม 2548

เรื่อง การนำเสนอรายงานของประเทศไทยเรื่องการปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง

เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0215/9704 ลงวันที่ 19 กรกฎาคม 2539

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. คำถาม 26 ข้อของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติพร้อมคำแปลภาษาไทย จำนวน 70 ชุด

2. สำเนารายงานสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 จำนวน 70 ชุด

ตามหนังสือที่อ้างถึงแจ้งว่า คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2539 ให้ประเทศไทย โดยกระทรวงการต่างประเทศจัดทำภาคยานุวัติสารการเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พ.ศ. 2509 เพื่อมอบให้เลขาธิการสหประชาชาติ และมอบหมายให้กระทรวงยุติธรรมร่วมกับสำนักงานอัยการสูงสุดเป็นแกนกลางในการจัดทำรายงาน เสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการอนุวัติการตามพันธกรณีของกติกาดังกล่าว นั้น

กระทรวงยุติธรรมขอเรียนว่า ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 ซึ่งมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 29 มกราคม 2540 ได้มีการจัดส่งรายงานของประเทศไทยต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติแล้ว เมื่อเดือนพฤษภาคม 2547 และได้รับแจ้งจากกระทรวงการต่างประเทศว่า รายงานของประเทศไทยดังกล่าว จะมีการนำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติในการประชุมสมัยที่ 84 ระหว่างวันที่ 19 - 20 กรกฎาคม 2548 ณ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 18 คน ที่ได้รับการแต่งตั้งจากประเทศภาคีสมาชิก มีหน้าที่ในการตรวจสอบการปฏิบัติตามพันธกรณีของประเทศภาคีที่กำหนดไว้ในกติกา รวมทั้งการพิจารณารายงานของประเทศภาคี ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ได้ส่งคำถามเกี่ยวกับรายงานจำนวน 26 ข้อมายังประเทศไทยเพื่อขอทราบข้อมูลเพิ่มเติมโดย

/จะให้...

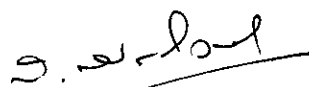
จะให้รายงานต่อที่ประชุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ สมัยที่ 84 นี้ด้วย จากกรณีที่ต้องมีการนำเสนอรายงานของประเทศไทยดังกล่าว ได้มีสื่อมวลชนเสนอข่าวเฉพาะประเด็นคำถามจำนวน 26 ข้อ โดยมีได้เสนอที่มาของคำถามดังกล่าวว่าเป็นคำถามที่สืบเนื่องจากการชี้แจงรายงานตามพันธกรณี จึงอาจทำให้ประชาชนเข้าใจได้ว่าเป็นกรณีที่ประเทศไทยถูกสหประชาชาติสอบสวนโดยข้อกล่าวหาว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน

สำหรับประเด็นคำถาม 26 ข้อดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการเชิงระบบที่ดำเนินการตามพันธกรณี และบางประเด็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมถึงการใช้กฏอัยการศึก การปฏิบัติต่อผู้ถูกจับกุม การคุ้มครองสิทธิเด็ก การค้ามนุษย์ ฯลฯ ซึ่งขณะนี้ กระทรวงการต่างประเทศ โดยกรมองค์การระหว่างประเทศร่วมกับกระทรวงยุติธรรม กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานศาลยุติธรรม สภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กำลังจัดเตรียมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบคำถามดังกล่าวและเมื่อเสร็จสิ้นการนำเสนอรายงานต่อที่ประชุมแล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ จะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาในการจัดทำรายงานการปฏิบัติตามพันธกรณีของประเทศไทยในครั้งต่อไป

สำหรับคณะผู้แทนจากประเทศไทยที่จะเดินทางไปเสนอรายงานและชี้แจงต่อที่ประชุม ประกอบด้วยผู้แทนหลักจากกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด รวมทั้งจะมีผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมคณะเดินทางไปด้วย อาทิเช่น สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมราชทัณฑ์ เป็นต้น

จึงเรียนมาเพื่อโปรดนำเสนอคณะรัฐมนตรีทราบ เรื่องการนำเสนอรายงานของประเทศไทยเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการอนุวัติการตามพันธกรณีตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ในการประชุม สมัยที่ 84 ระหว่างวันที่ 19-20 กรกฎาคม 2548 ณ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อให้ประชาชนทราบและเข้าใจข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และเพื่อโปรดพิจารณาให้กระทรวงยุติธรรมร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้ประสานงานในการจัดทำรายงานการปฏิบัติตามพันธกรณีของประเทศไทยต่อกติการะหว่างประเทศดังกล่าว ในครั้งต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

โทร. 0 2502 8209-11

โทรสาร 0 2502 8207

รายงานสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

เสนอต่อ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตามกติการะหว่างประเทศ
ว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

จัดทำโดย

: สำนักงานอัยการสูงสุดและกระทรวงยุติธรรม

: คณะอนุกรรมการส่งเสริมการจัดทำรายงาน

การปฏิบัติตามภาคีกติการะหว่างประเทศ

ว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

ในคณะกรรมการตรวจสอบครบรอบ 50 ปี

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ

กรกฎาคม 2545

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ.....	1
ข้อบทที่ 1.....	3
ข้อบทที่ 2.....	6
ข้อบทที่ 3.....	14
ข้อบทที่ 4.....	36
ข้อบทที่ 5.....	38
ข้อบทที่ 6.....	39
ข้อบทที่ 7.....	50
ข้อบทที่ 8.....	54
ข้อบทที่ 9.....	61
ข้อบทที่ 10.....	66
ข้อบทที่ 11.....	74
ข้อบทที่ 12.....	75
ข้อบทที่ 13.....	79
ข้อบทที่ 14.....	85
ข้อบทที่ 15.....	96
ข้อบทที่ 16.....	98
ข้อบทที่ 17.....	98
ข้อบทที่ 18.....	102
ข้อบทที่ 19.....	10
ข้อบทที่ 20.....	110
ข้อบทที่ 21.....	111
ข้อบทที่ 22.....	114
ข้อบทที่ 23.....	119

ข้อบทที่ 24.....	134
ข้อบทที่ 25.....	150
ข้อบทที่ 26.....	157
ข้อบทที่ 27.....	158

บทนำ

1. ประเทศไทยได้จัดทำรายงานฉบับนี้ เพื่ออนุวัติตามข้อบทที่ 40 แห่งกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 โดยจะกล่าวถึงกระบวนการ ทั้งทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ที่จะทำให้นับบัญญัติต่างๆ ของกติกาได้ออกนำไปปฏิบัติ อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกติกาให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้อีก อนึ่ง รายงาน ฉบับนี้ควรอ่านประกอบกันกับเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องทั่วไปของประเทศไทย (Core document) เนื่องจากเอกสารฉบับนั้นจะได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ ของประเทศไทยโดยละเอียดด้วยแล้ว

2. ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและ สิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 ซึ่งมีผลตามกฎหมายเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวน ไว้แต่อย่างใด เนื่องจากประเทศไทยพิจารณาเห็นว่าตามระบบการเมือง กฎหมาย และการปกครอง ของประเทศไทยในปัจจุบันสามารถปฏิบัติตามกติกาได้โดยไม่มีข้อขัดข้องแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยได้จัดทำคำแถลงความเข้าใจ (Interpretative declaration) ไว้รวม 4 ข้อ คือ

(1) ข้อบทที่ 1 วรรค 1 เรื่องการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง การกำหนดสถานะทางการเมือง การดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเสรี ว่าประเทศไทยเข้าใจตามการตีความของการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองตามที่ปรากฏ ในปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ซึ่งได้รับการรับรองจากที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิ- มนุษยชนอันเป็นเอกสารระหว่างประเทศฉบับล่าสุดที่มีการตีความเกี่ยวกับสิทธิดังกล่าว ซึ่งเอกสาร ฉบับนี้ระบุว่าการใช้สิทธินี้ไม่เกี่ยวกับการกระทำที่มีผลกระทบต่อบุรณภาพแห่งดินแดนหรือ เอกภาพทางการเมืองของรัฐ

(2) ข้อบทที่ 6 วรรค 5 เรื่องการห้ามการพิพากษาประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี ซึ่งประเทศไทยได้ทำคำแถลงเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติของไทยตามประมวลกฎหมายอาญา ว่า ตามกฎหมายดังกล่าว ในทางปฏิบัติประเทศไทยไม่เคยมีการพิพากษาประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำ กว่า 18 ปี ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 74 ได้บัญญัติว่า เด็กอายุไม่เกิน 14 ปี ไม่ต้อง รับโทษสำหรับความผิดที่กระทำและมาตรา 75 บัญญัติว่าคนเล็กอายุกว่า 14 ปี แต่ยังไม่เกิน 17 ปี หากศาล จะพิพากษาลงโทษศาลต้องลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง ส่วนผู้ที่มี อายุกว่า 17 ปี แต่ยังไม่เกิน 20 ปี นั้น มาตรา 76 บัญญัติว่าแม้กระทำความผิดที่มีโทษถึง ประหารชีวิต แต่กฎหมายก็ได้ให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจว่าจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้ สำหรับความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือกึ่งหนึ่งก็ได้ และในทางปฏิบัติศาลได้ใช้ดุลยพินิจ ลดมาตราส่วนโทษให้เสมอ จึงไม่เคยมีคำพิพากษาดังที่ศาลให้ประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี

(3) ข้อบทที่ 9 วรรค 3 เรื่องระยะเวลาในการนำผู้ที่ถูกจับกุมไปศาล ซึ่งกติกากำหนดไว้ว่า “โดยพลัน” นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย (ในขณะนั้น) ได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนควบคุมตัวผู้ต้องหาเพื่อนำตัวไปศาลไว้ได้ 48 ชั่วโมง แต่หากการสอบสวนไม่เสร็จสิ้น ก็สามารถควบคุมตัวผู้ต้องหาได้ถึง 7 วันนั้น ไม่สอดคล้องกับกติกาดังนั้น ประเทศไทยจึงได้ทำคำแถลงในข้อนี้ชี้แจงว่า ไทยจะปฏิบัติตามพันธกรณีในข้อนี้ในลักษณะที่กฎหมายไทยกำหนดไว้ในขณะนั้น

(4) ข้อบทที่ 20 วรรค 1 เรื่องการห้ามการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสงครามนั้น ประเทศไทยได้ทำคำแถลงในข้อนี้ชี้แจงว่า ประเทศไทยตีความคำว่าสงครามตามกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น ซึ่งไม่รวมถึงการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเอง

การทำคำแถลงใน 4 ประเด็นข้างต้น จะทำให้ไทยสามารถปรับพันธกรณีของกติกาให้เข้ากับกฎหมายภายในของไทย ทำให้ไม่มีความจำเป็นที่ไทยต้องแก้กฎหมายเพื่อให้สามารถปฏิบัติตามพันธกรณีได้อย่างครบถ้วนด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเสนอเรื่องการเข้าเป็นภาคีกติกาต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบตามมาตรา 181 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2534 (ซึ่งใช้บังคับในขณะนั้น) และไทยสามารถเข้าเป็นภาคีกติกาได้ทันทีด้วยการภาษานิติสัมพันธ์ตามบทบัญญัติข้อ 48 ของกติกา

ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญในการให้ความรู้การศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจังแก่เจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2535 ให้หน่วยงานของรัฐที่มีสิทธิใช้อำนาจให้ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนพื้นฐานแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย

ปัจจุบันหลักสูตรการฝึกอบรมของหน่วยงานรัฐหลายแห่งได้จัดให้มีการฝึกอบรมเรื่องสิทธิมนุษยชนพื้นฐานแก่เจ้าหน้าที่รัฐด้วย อาทิ หลักสูตรการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ตำรวจหลายระดับ พนักงานอัยการตั้งแต่ระดับอัยการผู้ช่วยจนถึงอัยการจังหวัด ผู้พิพากษาตั้งแต่ระดับผู้ช่วยผู้พิพากษาจนถึงผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และผู้พิพากษาระดับสูง เจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์หลายหลักสูตร และของกระทรวงกลาโหม อาทิ ศูนย์รักษาความปลอดภัย สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง โรงเรียนเสนาธิการทุกเหล่าทัพ วิทยาลัยเสนาธิการทหาร ตลอดจนวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

ทางด้านการให้ความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชนนั้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้จัดให้มีการศึกษาในเรื่องสิทธิมนุษยชนแก่นักเรียนหลายระดับ สำหรับประชาชนทั่วไปนั้นสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ซึ่งเป็นหน่วยงานของสำนักงานอัยการสูงสุด ก็ได้ทำการเผยแพร่ความรู้ทางด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชนทั่วประเทศ ทั้งในเขตตัวเมืองและในชนบทอย่างจริงจังมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 และได้ผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง

ต่อไปนี้เป็นรายงานของประเทศไทยตามกติกาฉบับนี้ทั้ง 27 ข้อ ความลำดับ

ข้อบทที่ 1

1. ประชาชนทั้งปวงในการกำหนดเจตจำนงของตนเองโดยอาศัยสิทธินั้น ประชาชนกำหนดสถานะทางการเมืองของตนอย่างเสรี รวมทั้งดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเสรี
2. ประชาชนทั้งปวงเพื่อจุดหมายปลายทางของตน อาจจัดการเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และทรัพยากรของตนอย่างเสรี โดยไม่เป็นที่เสื่อมเสียต่อพันธุกรรมใดๆ ซึ่งเกิดจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อันขึ้นกับหลักการแห่งประโยชน์ซึ่งกันและกัน และกฎหมายระหว่างประเทศไม่ว่ากรณีใดๆ จะพราดประชาชนจากวิธีการดำรงชีวิตไม่ได้
3. รัฐภาคีแห่งกติกาฉบับนี้ รวมทั้งผู้ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อการบริหารอาณาเขตในภาวะทรัสตี และมีได้ปกครองตนเอง จะส่งเสริมให้สิทธิแห่งการกำหนดเจตจำนงของตนเอง บรรลุผลเป็นความจริง และจะเคารพสิทธินั้นตามบทบัญญัติแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ

สามหลักการในข้อบทที่ 1 นี้ ได้เป็นที่ยอมรับในประเทศไทยเช่นเดียวกันทั้งนี้ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กล่าวคือ

สำหรับข้อบทที่ 1 (1) นั้น มาตรา 47 วรรคแรก แห่งรัฐธรรมนูญบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง เพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชน และเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้”

ปัจจุบันกฎหมายพรรคการเมืองคือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิก พ.ศ. 2541 ซึ่งประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2541 แล้ว ซึ่งนอกจากจะให้สิทธิพลเมืองที่มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยแล้ว ยังได้ให้สิทธิพลเมืองไทยที่มีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักรไทยในการใช้สิทธิเลือกตั้งด้วยในมาตรา 83, 84, และ 85 ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนได้ใช้สิทธิตามกฎหมายดังกล่าวต่อไป

4. สำหรับข้อบทที่ 2 (2) รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้เป็นอย่างดี คือ มาตรา 46

ได้บัญญัติว่า

“บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษณ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วม ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง สมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 56 บัญญัติว่า

“สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง ต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์กร-อิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และ ผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการ ดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการ ส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายความพรรคหนึ่งและ พรรคสองย่อมได้รับความคุ้มครอง”

นอกจากนี้ ในหมวด 5 ของรัฐธรรมนูญ(แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ) มาตรา 79. ก็ได้บัญญัติด้วยว่า

“รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้ง มีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนความคุ้มครองและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของ ประชาชน”

อนึ่ง รัฐธรรมนูญยังได้บัญญัติให้การคุ้มครองทรัพยากรประเภใหม่นั้นเป็นครั้งแรก โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 40 ว่า

“คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสาธารณะของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้บึงฉล่งของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และ
กำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่
กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับ
ชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรมและความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์
สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม”

ขณะนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำลังดำเนินการยกร่างกฎหมายเพื่อดำเนินการให้
สอดคล้องกับมาตรา 40 ต่อไปนี้แล้ว

5. อย่างไรก็ดี ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทยพุทธศักราช 2540 ดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้การใช้สิทธิของประชาชนตามข้อบทที่ 1 (2) เป็นไป
อย่างมีระบบและเกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกัน ประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายบางฉบับเพื่อจัด
ระบบดังกล่าวมาแล้ว อาทิ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484, พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.
2507, พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510, พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518,
พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 , พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 , พระราชบัญญัติ
ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ฯลฯ

กรณีที่มีการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวอาจกระทบถึงสิทธิหรือผลประโยชน์แก่
ประชาชน เช่น ต้องเวนคืนที่ดินหรือต้องย้ายถิ่นที่อยู่ เพื่อสร้างเขื่อนหรือถนนอันจำเป็นรัฐก็จะจัด
หาที่ดินเพื่ออยู่อาศัยหรือทำกินบริเวณใกล้เคียงให้ และจ่ายค่าทดแทนอันเป็นธรรมและเสมอภาค
ภายในเวลาอันควรให้แก่ประชาชนด้วยเสมอ ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 49 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ
ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายในการให้ความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ
ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันตามหลักการแห่งประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐ
ธรรมนูญฯ มาตรา 74 ซึ่งบัญญัติว่า

“รัฐต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ และพึงถือหลักในการปฏิบัติ
ต่อกันอย่างเสมอภาค”

ประเทศไทยได้ร่วมลงนามเข้าเป็นภาคีแล้ว แต่ยังมีได้ให้สัตยาบันใน
สนธิสัญญาอันเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ
(Convention on Biological Diversity) หรือ CBD อนุสัญญาว่าด้วยการแก้ไขปัญหามลภาวะ
เป็นทะเลทรายและความแห้งแล้ง (Convention on Combating Desertification and Drought) หรือ
CCD และได้ให้สัตยาบันเข้าร่วมเป็นภาคีข้อตกลงระหว่างประเทศอันเกี่ยวกับการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติหลายฉบับ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศในการอนุรักษ์ชนิด
พันธุ์สัตว์ป่าและพืชที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species
of Wild Fauna and Flora) หรือ CITES อนุสัญญาว่าด้วยการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ (Convention on

Wetland of International Importance Especially as Waterfowl Habitat) อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ของโลก (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)

ในการดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผลตามข้อบทที่ 1 ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเอกราชและปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้ยอมรับหลักการทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศ หลักการของกฎบัตรสหประชาชาติ และตระหนักว่าอำนาจของรัฐบาลนั้นมาจากปวงชนชาวไทย ดังนั้นประเทศไทยจึงมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามหลักการแห่งข้อบทที่ 1 (1), (2) นี้ ให้ดีที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้

6. สำหรับข้อบทที่ 1 (3) นั้น ประเทศไทยไม่มีอาณาบริเวณและไม่มีดินแดนในภาวะทรัสตี และมีได้ปกครองตนเองแต่อย่างใด

ข้อบทที่ 2

1. รัฐภาคีแห่งกติการฉบับนี้แต่ละรัฐรับที่จะเคารพและให้ความมั่นใจแก่บรรดาบุคคลทั้งปวงภายในอาณาเขตของตน และภายใต้เขตอำนาจของตนในสิทธิทั้งหลายที่ยอมรับแล้วในกติการฉบับนี้ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าชนชาติใด เช่น เชื้อชาติ ศิพ พหุ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรืออื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นๆ

2. ในกรณีที่ยังไม่มีมาตรการทางนิติบัญญัติหรืออื่นใดในขณะนี้ รัฐภาคีแห่งกติการฉบับนี้แต่ละรัฐรับที่จะดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอนอย่างสอดคล้องกับกระบวนการทางรัฐธรรมนูญและบทบัญญัติแห่งกติการฉบับนี้ เพื่อให้มีมาตรการทางนิติบัญญัติหรืออื่นใดอันจำเป็นแก่การให้ได้สมคังสิทธิตามที่ยอมรับไว้ในกติการฉบับนี้

3. รัฐภาคีแห่งกติการฉบับนี้แต่ละรัฐรับที่จะ

(ก) ให้ความมั่นใจว่า บุคคลใดก็ตามที่สิทธิหรือเสรีภาพของตนอันยอมรับแล้ว ณ ที่นี้ ถูกล่วงละเมิด ย่อมมีทางบำบัคแก้ไขอย่างเป็นผลจริงจิง โดยมีพัคต้องคำนึงแม้ว่าการล่วงละเมิดจะเกิดจากบุคคลปฏิบัติการตามหน้าที่ก็ตาม

(ข) ให้ความมั่นใจว่า บุคคลใดก็ตามที่แสวงหาทางบำบัคแก้ไขคงกล่าวยอมมีสิทธิได้รับการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายปกครองหรือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีอำนาจหรือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นที่มีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในระบบกฎหมายของรัฐ และจักต้องดำเนินการให้การบำบัคแก้ไขทางศาลบังเกิดผลเป็นไปได้

(ค) ให้ความมั่นใจว่า เมื่อได้ยอมรับจะบำบัคแก้ไขแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจจะบังกับการให้เกิดผลจริงจิงตามนั้น

7. ประเทศไทยได้มีการพัฒนากระบวนการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศทั้งด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ให้มีความก้าวหน้าตามลำดับ และให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งกับนานาชาติในเรื่องดังกล่าว รวมทั้งได้เข้าเป็นภาคีสันติสัญญาที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี, อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ, อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก, กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง นอกจากนั้นก็ได้พิจารณาที่จะเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ในเร็ววันนี้ โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 อนุมัติการเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ของสหประชาชาติ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้นำหลักการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเป็นที่ยอมรับทั่วไปของนานาชาติมาบัญญัติไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นบทบัญญัติอันเป็นสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ รวมทั้งจัดตั้งกลไกใหม่ๆ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นองค์กรทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพื่อสร้างหลักประกันในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้แก่ประชาชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบทต่างๆ แห่งกติกาตามลำดับต่อไป

8. หลักการห้ามการเลือกปฏิบัติในประเทศไทยได้เคารพต่อหลักการดังกล่าวมาช้านานแล้ว แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งก็ตาม

อย่างไรก็ดี เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ก็ได้มีบทบัญญัติห้ามเลือกปฏิบัติไว้ตามมาตรา 30 ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพียงเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

ปัจจุบันเนื่องจากขณะนี้พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 26 พฤศจิกายน 2542

เชื้อชาติ

9. ปัจจุบันมีคนไทยที่มีเชื้อชาติผสมผสานกันเป็นส่วนใหญ่ และต่างก็มีความภูมิใจที่จะรวมตัวเรียกกันว่าคนไทย โดยไม่มีความรู้สึกเกรงเกลียดหรือกีดกันผู้ที่มีเชื้อชาติแตกต่างไปจากคน และสภาพสังคมไทยเป็นสังคมที่ปรับตัวได้ง่ายสำหรับชาวต่างชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว โดยเปิดโอกาสให้คนต่างชาติทั้งที่เป็นชาวตะวันตก ชาวเอเชีย มาทำนักเพื่อติดต่อค้าขาย เผยแพร่ศาสนาหรือลี้ภัยสงคราม ลี้ภัยการเมืองดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก และจำนวนไม่น้อยได้รับราชการเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักและสืบทอดตระกูลมาจนปัจจุบัน ในปัจจุบันก็มีคนต่างชาติมาพำนักอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้นทุกที ต่างก็ได้รับการต้อนรับจากคนไทยเป็นอย่างดี และสามารถปรับตัวกลมกลืนเข้ากับคนไทยด้วยการโอนสัญชาติ เปลี่ยนชื่อ สกุล และเรียนรู้ภาษาไทยและการเข้าสมาคมกับคนไทย

ปัญหาการเลือกปฏิบัติในเรื่องเชื้อชาติจึงแทบจะไม่เป็นที่รู้จักกันในประเทศไทย ในอดีตทางราชการเคยกำหนดระเบียบภายในห้ามการจดทะเบียนสมรสระหว่างชายไทยกับหญิงต่างชาติอื่น ซึ่งประเทศไทยในขณะนั้นเคยถือว่าเป็นประเทศที่มีลัทธิตรงข้ามและเป็นภัยแก่ความมั่นคงของประเทศไทย แต่ต่อมาศาลฎีกาได้พิพากษาว่า ตามพระราชบัญญัติการจดทะเบียนสมรส พ.ศ. 2478 บุคคลทั้งสองมีสิทธิจดทะเบียนสมรสได้ตามกฎหมายดังกล่าว และให้ทางราชการจดทะเบียนสมรสให้ตามความประสงค์ต่อไป

ในเรื่องเชื้อชาติ มิได้มีข้อจำกัดในการเข้ารับราชการแต่อย่างใด แม้ในส่วนราชการที่เกี่ยวกับความมั่นคงก็ตาม การเข้ารับราชการจะระบุให้มีสัญชาติไทยเท่านั้นโดยมีหลักการว่า บุคคลสัญชาติไทยทุกคนมีสิทธิเข้ารับราชการ

ผิว

10. ประเทศไทยไม่มีปัญหาการเลือกปฏิบัติอันเกิดจากความแตกต่างในเรื่องผิวแต่อย่างใด

เพศ

11. รัฐธรรมนูญมาตรา 30 วรรคสอง บัญญัติว่า “หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน”

ในอดีตประเทศไทยได้เคยมีปัญหามากประการในเรื่องการเลือกปฏิบัติระหว่างชายและหญิงเหมือนหลายประเทศ แต่ปัจจุบันประเทศไทยได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวจนเกือบหมดสิ้นแล้ว รายละเอียดจะกล่าวถึงในข้อบทที่ 3 ต่อไป

ในอดีตประเทศไทยได้เคยมีปัญหาบางประการในเรื่องการเลือกปฏิบัติระหว่างชายและหญิงเหมือนหลายประเทศ แต่ปัจจุบันประเทศไทยได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวจนเกือบหมดสิ้นแล้ว รายละเอียดจะกล่าวถึงในข้อบทที่ 3 ต่อไป

ภาษา

12. ประเทศไทยมีภาษาพูดและภาษาเขียนที่เป็นทางการและใช้ในการติดต่อสื่อสารทั่วไปคือภาษาไทย แต่อาจมีประชาชนบางกลุ่มที่ยังใช้ภาษาพื้นบ้านของตนอยู่บ้าง อาทิ ประชาชนในสี่จังหวัดภาคใต้ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและจำนวนหนึ่งใช้ภาษาท้องถิ่นที่เรียกว่า ภาษาบาวิ หรือประชาชนในจังหวัดสุรินทร์หรือจังหวัดบุรีรัมย์บางอำเภอที่ใช้ภาษาเขมรในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้า ผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวสามารถพูดและเขียนภาษาไทยได้เป็นอย่างดี และในทางปฏิบัติการใช้สิทธิหรือการขอรับบริการด้านต่างๆจากรัฐ ก็มีได้มีความแตกต่างระหว่างพลเมืองไทยผู้ที่พูดภาษาไทยกับผู้พูดภาษาท้องถิ่น หรือภาษาต่างประเทศแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ทางราชการก็ได้พยายามอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่พูดภาษาท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน นอกเหนือไปจากภาษาไทยอันเป็นภาษาราชการที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เช่น พยายามแต่งตั้งข้าราชการที่พูดภาษาท้องถิ่นนั้นๆ ให้ไปประจำอยู่ เพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารให้บริการแก่ประชาชนในท้องที่ได้สะดวกยิ่งขึ้น

สำหรับทางด้านกระบวนการดำเนินการคดีอาญานั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยได้ รัฐก็จะจัดหาล่ามช่วยเหลือในการดำเนินคดีเพื่อให้สามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้เต็มที่

ศาสนา

13. ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาและเผยแพร่ศาสนาได้อย่างกว้างขวางมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว และปัจจุบันมีประชาชนนับถือศาสนาแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละแปดสิบนับถือศาสนาพุทธ นอกนั้นนับถือศาสนาอื่นๆ อาทิ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฮินดู ซิกข์ ฯลฯ แต่รัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทยไม่ได้บัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแต่อย่างใด

ดังนั้น ประชาชนที่เป็นพลเมืองไทยและคนต่างด้าวซึ่งนับถือศาสนาแตกต่างกันจึงสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างปกติสุข ปัญหาการเลือกปฏิบัติอันมีสาเหตุมาจากความแตกต่างของศาสนา ทั้งด้านภาคเอกชนและภาครัฐไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย ทุกคนจะได้รับการคุ้มครองและใช้สิทธิตามกฎหมายโดยเสมอภาคกัน รายละเอียดเกี่ยวกับเสรีภาพในการนับถือศาสนาจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในข้อบทที่ 18 ต่อไป

ความคิดเห็นทางการเมือง

14. รัฐธรรมนูญมาตรา 39 บัญญัติว่า

บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัว หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน... ฯลฯ...”

ดังนั้น การที่บุคคลจะมีความคิดเห็นทางการเมืองประการใด ย่อมเป็นเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้การคุ้มครองไว้ และการนำความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันมาเป็นข้อเลือกปฏิบัติสำหรับบุคคลนั้นๆ จึงเป็นสิ่งที่ต้องห้ามตามมาตรา 30 วรรคสาม เว้นแต่ความคิดเห็นทางการเมืองนั้นจะขัดต่อกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 63 บัญญัติว่า

“บุคคลจะใช้สิทธิ เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการที่มีได้เป็นไปคามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้รู้เห็นการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญ วินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว”

อนึ่ง บุคคลบางประเภทที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐอาจถูกจำกัดในเรื่องความคิดเห็นทางการเมืองได้ กล่าวคือ รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 64 บัญญัติว่า

“บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ พนักงานส่วนท้องถิ่น และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับนี้ ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมควรภาพ วินัย หรือจรรยาบรรณ”

ดังนั้น บุคคลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐตามมาตรา 64 จึงอาจถูกจำกัดในเรื่องการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ เพราะกฎหมายที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐทุกฉบับจะกำหนดให้ต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมือง การฝึกไปหรือเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอันขัดต่อตำแหน่งหน้าที่ของตน อาจมีความผิดและรับโทษทางวินัยได้

สัญญาชาติ

15. ประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้สัญญาชาติไทยเป็นคุณสมบัติในบางเรื่องเท่านั้น ซึ่งคงเป็นเหตุผลเดียวกันกับหลายประเทศ เช่น สิทธิในการร่วมกิจกรรมทางการเมือง การรับราชการบางตำแหน่ง การประกอบวิชาชีพบางอย่าง เช่น ทนายความ ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 การถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์บางอย่าง ความประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นต้น ฯลฯ

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ระหว่างการเสนอร่างกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้สิทธิคนต่างด้าวในการประกอบอาชีพในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น และมีสิทธิถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ได้มากยิ่งขึ้น

มาตรการส่งเสริมบุคคลบางประเภทให้สามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น

16. รัฐธรรมนูญ มาตรา 30 วรรคสุดท้าย บัญญัติว่า

“มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ข้อมไม่ถือเป็นทางเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

บุคคลที่มีสภาพร่างกายบกพร่องกว่าบุคคลอื่นๆ เช่น คนพิการหรือผู้สูงอายุย่อมมีความสามารถในการใช้สิทธิและเสรีภาพไม่เท่าเทียมบุคคลอื่น และเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่จะต้องดูแลช่วยเหลือเป็นพิเศษเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 30 วรรคสุดท้ายดังกล่าวข้างต้น

ผู้สูงอายุ

17. สำหรับผู้สูงอายุนั้น มาตรา 54 แห่งรัฐธรรมนูญฯ บัญญัติว่า

“บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ปัจจุบันมีคนชราเป็นจำนวนมากที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ปกติสังคมไทยมีความผูกพันระหว่างบุคคลในครอบครัวอย่างแน่นแฟ้น ลูกหลานจะเลี้ยงดูบุพการีของตน อาทิ พ่อแม่ ญาติตายาย อย่างใกล้ชิด แต่โดยสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันลูกหลานจำนวนไม่น้อยไม่อยู่ในฐานะที่จะกระทำเช่นนั้นได้ แม้มีความตั้งใจจะกระทำ จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู และสร้างความยากลำบากในการดำรงชีวิต

ที่ผ่านมามีหน่วยงานของเอกชนหลายแห่งและหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมประชาสงเคราะห์ได้ดำเนินการนำคนชราดังกล่าวไปเลี้ยงดู แต่ก็ยังไม่พอเพียง ดังนั้น รัฐธรรมนูญฯ จึงได้บัญญัติมาตรการช่วยเหลือไว้ในมาตรา 54 และขณะนี้อยู่ระหว่างการร่างกฎหมายเพื่อให้เป็นไปตามมาตรา 54 ต่อไป

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีปัญญาผู้สูงอายุไทยเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงของประเทศไทยในอันที่จะดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ รวมทั้งมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำหน้าที่เสนอแนะคณะรัฐมนตรีในการกำหนดนโยบาย แนวทางและการดำเนินงานด้านการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุ เพื่อให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่ต้องสงเคราะห์ ผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

คนพิการ

18. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 55 บัญญัติคุ้มครองคนพิการว่า

“บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้สำรวจพบว่า ประเทศไทยมีคนพิการกว่า 4.8 ล้านคน แต่มีคนพิการที่ขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสงเคราะห์เพียง 1.6 แสนคนเท่านั้น

ในจำนวนคนพิการทั้งหมดเป็นผู้พิการทางกายมากที่สุด รองลงมาคือผู้พิการทางสติปัญญา ผู้พิการทางสายตาและทางหูมีจำนวนใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีผู้พิการซ้ำซ้อนและกลุ่มคนพิการทางจิตใจด้วย การประกอบอาชีพของคนพิการนั้นพบว่า คนพิการที่มีงานทำมีไม่ถึงร้อยละ 2 ของจำนวนทั้งหมด

ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 กำหนดให้คนพิการได้รับการคุ้มครอง การสงเคราะห์ การพัฒนา การฟื้นฟูสมรรถภาพ และให้ได้รับโอกาสในด้านต่างๆ

แต่ในทางปฏิบัติการคุ้มครองยังไม่สามารถกระทำได้ดีทั่วถึงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนพิการ อาทิ ทางสัญจร ทางเท้าสาธารณะ ประตู บันได ลิฟต์ สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ ท่าอากาศยาน ทางขึ้นลงรถไฟ รถเมล์ ห้องสมุดสาธารณะ ตั๋วโดยสารรถที่มีเสียงบอก ฯลฯ

ดังนั้น เพื่อให้การคุ้มครองคนพิการมีผลจริงจึงมากขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ โดยมีมติเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2541 ระบุให้องค์กรสาธารณะจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะให้แก่คนพิการมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ประเทศไทยได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิคนพิการ โดยได้รับเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาเฟสปิกเกมส์ (FESPIC GAMES) ครั้งที่ 7 ระหว่างวันที่ 10-16 มกราคม 2542 เพื่อเป็นหนทางที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ตลอดจนสร้างแรงผลักดันต่อระบบกฎหมาย สวัสดิการสังคม และให้มีการประเมินค่าและจัดระบบใหม่เพื่อยื้อต่อการคุ้มครองสิทธิคนพิการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รักเพศเดียวกัน (Homosexual)

19. ในอดีตมีสถานการณ์ศึกษาของทางราชการบางแห่ง ได้วางระเบียบไม่รับบุคคลที่มีจิตใจรักร่วมเพศ (เกย์) เข้าศึกษา คือ สถาบันราชภัฏซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับผู้ที่จบประกอบวิชาชีพครู โดยมีเหตุผลว่าสภาพร่างกายและจิตใจไม่เหมาะสมต่อการทำหน้าที่เป็นครู อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แล้ว ได้มีเสียงเรียกร้องให้ยกเลิกข้อห้ามในระเบียบดังกล่าวเสียเพราะตรวจสอบได้ยากและถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน

ดังนั้น จึงได้มีการยกเลิกข้อห้ามในระเบียบดังกล่าวแล้ว คงเหลือข้อจำกัดเพียง 2 ข้อ คือ

1. ไม่เคยมีประวัติเป็นโรคจิตหรือโรคประสาทขั้นรุนแรง
2. ไม่เป็นผู้มีบุคลิกลักษณะผิดปกตินานเป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดผลเสียในการประกอบวิชาชีพครู

โดยให้แต่ละสถานศึกษาพิจารณาการตรวจสอบเป็นรายๆ ไปว่าเป็นผู้มีลักษณะต้องห้าม 2 ข้อดังกล่าวข้างต้นหรือไม่

สำหรับการเข้าศึกษาสถาบันการศึกษาอื่นๆ ไม่ปรากฏว่ามีการห้ามผู้มีจิตใจรักร่วมเพศเข้าศึกษาแต่อย่างใด

การสมรสระหว่างคนไทยกับคนต่างด้าว

ประเทศไทยได้ยอมรับหลักการจดทะเบียนสมรสระหว่างคนไทยกับคนต่างด้าว เช่นเดียวกับคนไทยกับคนไทย โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ และศาลฎีกา (Supreme court) ของไทย ได้เคยพิพากษายืนยันหลักการดังกล่าวนี้มาแล้ว โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 720/2505 (ประชุมใหญ่) ข้อเท็จจริงมีว่าคนสัญชาติไทยได้ไปสมรสกับสตรีคนหนึ่งที่เป็นคนต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยชั่วคราวแต่ก็ยังไม่ไปประจำตัวคนต่างด้าว ทั้งสองคนของจดทะเบียนสมรส ปรากฏว่านายทะเบียนไม่ยอมจดทะเบียนสมรสให้อ้างว่ากระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งยับยั้งไม่ให้จดทะเบียนสมรสให้แก่คนไทยที่สมรสกับคนต่างด้าวที่ไม่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวและไม่มีถ่านะโนครวเป็นหลักฐาน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า คำสั่งของกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวนี้ไม่ได้อาศัยอำนาจตามบทกฎหมายฉบับใด เป็นเพียงระเบียบภายในระหว่างเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยด้วยกันเท่านั้น จะใช้บังคับแก่บุคคลทั่วไปเช่นกฎหมายหาได้ไม่ ดังนั้นจำเลยซึ่งเป็นนายทะเบียนผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายให้รับจดทะเบียนสมรส ก็ย่อมอ้างคำสั่งกระทรวงมหาดไทยเป็นเหตุไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายหาได้ไม่

การเสียสิทธิของคนไทยที่มีคู่ครองต่างด้าว เช่น การถือครองที่ดิน การให้สัญชาติแก่บุตร ซึ่งแต่เดิมได้เฉพาะชายไทยกับหญิงต่างด้าว แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงให้เสมอภาคกันแล้ว โดยเลือกที่เกิดจากแม่ไทย และพ่อต่างด้าวสามารถจะได้สัญชาติไทยตั้งแต่เกิด

ข้อบทที่ 3

“รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับที่จะประกันสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีในการที่จะอุปโภคสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองทั้งปวงดังที่ได้ระบุไว้ในกติกานี้”

20. ในอดีตประเทศไทยได้เคยมีปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างบุรุษและสตรีมาแล้ว ดังจะเห็นได้จากมีกฎหมายดั้งเดิมประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 1904 สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและได้มีการตรวจแก้ไขชำระเมื่อตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ว่า สตรีเป็นเสมือนทรัพย์สินในระหว่างยังเป็นเด็กก็ถือเป็นทรัพย์สินของบิดามารดา เมื่อสมรสแล้วก็ถือเป็นทรัพย์สินของสามี บิดามารดาจึงมีสิทธิขายบุตรและสามีมีสิทธิโบยตีหรือขายภรรยาได้

ต่อมา ประเทศไทยได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติมากขึ้น และได้มีการพัฒนาความคิดในเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติฉีกฟ้า พ.ศ. 2408 ได้มีคำปรารภว่า

“บิดามารดาไม่ได้เป็นเจ้าของบุตรชายบุตรหญิงดังหนึ่งคนเป็นเจ้าของโค กระบือ ช้าง ม้า จะตั้งราคาขายคามใจได้”

ดังนั้น จึงเป็นการยกเลิกอำนาจบิดามารดาของบุตร ถ้าบิดามารดาขายบุตรลงจะขายบุตรต้องได้รับความยินยอมจากบุตรจึงจะขายได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2410 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติผู้ขายเมีย พ.ศ. 2410 ห้ามขายขายเมีย ถ้าจะขายต้องได้รับความยินยอมจากเมื่อก่อนจึงจะขายได้

สำหรับด้านแรงงานในอดีต ชายจะได้รับค่าแรงมากกว่าหญิง ดังปรากฏในพระไอยการทาส บทที่ 76 กฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นกฎหมายเก่าแก่เมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และได้ยกเลิกมาประมาณกว่าร้อยปีแล้ว เมื่อมีการเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า ถ้าผู้ใดเอาทาสของผู้อื่นไปใช้งาน ให้จ่ายค่าป่วยการให้แก่นายเงินเจ้าของทาส ทาสหญิงให้จ่ายป่วยการวันละ 150 เบี้ย ทาสชายให้จ่ายป่วยการวันละ 300 เบี้ย เป็นต้น ฯลฯ

21. การส่งเสริมสถานภาพสตรีในประเทศไทยได้มีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้ทรงใช้นามปากกาว่า “รวมใจคิด” ในพระราชนิพนธ์บทความเรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสถานะแห่งสตรี” ในบทความดังกล่าวนี้ได้ทรงยกย่องสังคมที่มีความ “ศิวิไลซ์” ว่า ผู้ชายยกย่องสตรีเป็นอย่างดีแตกต่างกับสังคมที่ด้อยพัฒนาตามหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ในฐานะมนุษย์ที่กล่าวมาแล้วนี้ ศตริเป็นวิญญูชนทรัพย์ของบุรุษโดยแท้และผู้ขาย ประพฤติต่อผู้หญิงเหมือนประพฤติดต่อปุตตว์ คือ ใช้ให้ทำการงานต่างๆทุกอย่าง มีการเพาะปลูก แรกขน และทำการงานในบ้านทุกอย่าง เป็นต้น อีกประการหนึ่งผู้ขายจะทำอะไรต่อผู้หญิงก็ได้ ทั้งสิ้น ฆ่าก็ขาย ขายก็ขาด ไม่มีใครจะห้ามปรามมิให้ผู้ขายลงอาญาแก่หญิงอย่างสาหัสตามอำเภอใจ ทุกสถาน.....ทั้งกฎหมายแบบธรรมเนียมและประเพณีทั้งปวง ผู้ขายเป็นผู้บัญญัติขึ้นสำหรับความสะดวกของผู้ขายเท่านั้น”

เมื่อปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ของประเทศไทยก็ได้ให้ความสำคัญแก่สิทธิของสตรีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการตื่นตัวในเรื่องการปกครองประชาธิปไตยเป็นอย่างสูง และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ได้นำหลักการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นจำนวนมาก

สำหรับในเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายหญิง ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 28 วรรคสองว่า

“ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”

จากบทบัญญัติมาตรา 28 วรรคสองของรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีการยกเลิกกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับในหลายเรื่องที่ขัดต่อความเสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรี

ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งใช้บังคับในปัจจุบัน มาตรา 30 วรรคสองก็ได้บัญญัติไว้เช่นเดียวกันว่าชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

อนึ่ง ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรีและอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ซึ่งฉบับหลังนี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2528 โดยตั้งข้อสงวนรวม 7 ข้อ ต่อมาได้ถอนข้อสงวนไปแล้ว 5 ข้อ คงเหลือข้อสงวนเพียง 2 ข้อคือ ข้อ 16 เรื่องความเสมอภาคในครอบครัว และข้อ 29 เรื่องอำนาจศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในการวินิจฉัยข้อพิพาท

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

22. ประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พ.ศ. 2477 ที่ว่าด้วยครอบครัว โดยรับรองสิทธิสตรีในเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไว้ในทางที่ดียิ่งขึ้น เช่นเดียวกับประเทศทางตะวันตก เพราะประเทศไทยได้ว่าจ้างนักกฎหมายจากประเทศทางตะวันตก ที่ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายมาร่วมร่างประมวลกฎหมายดังกล่าวให้ เช่น ให้การรับรองความเป็นสามีภรรยาเฉพาะที่เกิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น และชายจะมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียว

อย่างไรก็ดี โดยที่ยังอยู่ในระยะเริ่มแรก กฎหมายดังกล่าวจึงมีความผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของสังคมไทยตามระบบเก่าอยู่ จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันในระหว่างสิทธิของบุรุษและสตรีบางประการ เช่น การจำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมของหญิงมีสามี เหตุที่ภรรยาจะฟ้องหย่า เป็นต้น ฯลฯ

ต่อมาปี พ.ศ. 2519 ประเทศไทยได้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 บรรพ 5 ว่าด้วยเรื่องครอบครัวซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2519 สาระสำคัญของการแก้ไขมีดังต่อไปนี้

(1) ยกเลิกทบัญญัติให้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้เลือกที่อยู่ และเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู

(2) ในการจัดการสินสมรส สามีภริยาต่างต้องขอความยินยอมจากกันและกัน ในการนิติกรรมทุกชนิด ซึ่งตามกฎหมายเดิมภริยาต้องขอความยินยอมจากสามีฝ่ายเดียว

(3) เพิ่มเหตุหย่าให้ภริยามีเหตุฟ้องหย่าได้ ถ้าสามีอุปการะหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยา ซึ่งตามกฎหมายเดิมให้สิทธิเฉพาะสามีฟ้องหย่าได้หากภริยามีชู้

(4) ให้สิทธิสามีและภริยาที่จะฟ้องเรียกค่าทดแทนจากคู่หย่าและจากชายอื่นหญิงอื่นที่มาแย่งคู่สมรสของตน และให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ชำระเงินทดแทนครั้งเดียวหรือแบ่งชำระเป็นงวดๆ ได้ด้วย

(5) บิสามารถามีอำนาจปกครองบุตรเท่าเทียมกัน ซึ่งตามกฎหมายเดิมให้อำนาจปกครองอยู่กับบิดา

(6) การแบ่งสินสมรสให้ชายหญิงได้คนละส่วนเท่าๆ กัน โดยไม่ต้องคำนึงว่า ฝ่ายใดมีสินเดิมมาหรือไม่ โดยตามกฎหมายใหม่นี้ให้ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยามีเพียงสองชนิด คือ สินส่วนตัวกับสินสมรสโดยยกเลิกสินเดิมกับสินบริกษ์ตามกฎหมายเดิม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะครอบครัวของไทยในปัจจุบันมาตรา 1516 ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้ในลักษณะที่เป็นการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกันกับฝ่ายหญิงกล่าวคือ ในกรณีที่ภริยามีชู้สามีอาจถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ในทางกลับกัน หากสามีมีความสัมพันธ์ชู้สาวกับหญิงอื่นอาจไม่ถึงกับเป็นเหตุฟ้องหย่า เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้ต้องถึงขนาดที่สามีต้องอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยาจึงจะเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะมีการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายในลักษณะที่เป็นธรรมต่อไป

สิทธิในการรับราชการ

23. เมื่อก่อนปีพ.ศ. 2517 ได้มีกฎข้อบังคับของทางราชการหลายแห่งที่ห้ามสตรีรับราชการในบางตำแหน่ง เช่น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2503 และกฎกระทรวงมหาดไทยที่ออกตามกฎหมายดังกล่าวไม่อนุญาตให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการอัยการ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2520 ก็ได้ยกเลิกกฎกระทรวงดังกล่าวแล้ว

ปัจจุบันข้าราชการฝ่ายต่างๆ ได้ยกเลิกข้อห้ามสตรีรับราชการในบางตำแหน่งเกือบหมดสิ้นแล้ว ยกเว้นบางตำแหน่งที่เห็นว่าอาจขัดกับสภาพร่างกายของสตรี อาทิ ตำแหน่งสายงานราชการระดับที่มีควมจำเ็นต้องให้ผู้คุมชายดูแลผู้ต้องขังชาย และผู้คุมหญิงดูแลผู้ต้องขังหญิงเป็นต้น ฯลฯ

นอกจากนี้ ประเทศไทยได้สนับสนุนให้สตรีดำรงตำแหน่งที่สูงยิ่งขึ้นตามลำดับ อาทิ ให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีพลในตำแหน่งที่เหมาะสมในส่วนราชการต่างๆ ของกระทรวงกลาโหม และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำหรับข้าราชการพลเรือนก็ได้ให้สตรีดำรงตำแหน่งอธิการบดีบริหารระดับสูง เช่น อธิบดี หรือผู้ว่าราชการจังหวัดรวมทั้งมีบทบาทในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏตัวอย่างสถิติดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : จำนวนข้าราชการในฝ่ายพลเรือน จำแนกตามประเภทข้าราชการและเพศ
ปีงบประมาณ 2539

ประเภทข้าราชการ (องค์การกลางบริหารงานบุคคล)	รวม จำนวน	จำนวน		ร้อยละ	
		หญิง	ชาย	หญิง	ชาย
1. ข้าราชการพลเรือนสามัญ (ก.พ.)	373,562	208,315	165,247	55.76	44.24
2. ข้าราชการครู (ก.ค.)	526,681	307,043	219,638	58.30	41.70
3. ข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย (ก.ม.)	47,348	31,384	15,964	66.28	33.72
4. ข้าราชการรัฐสภาสามัญ (ก.ร.)	1,207	802	405	66.45	33.55
5. ข้าราชการตุลาการ (ก.ต.)	2,138	337	1,801	15.76	84.24
6. ข้าราชการอัยการ (ก.อ.)	1,627	178	1,449	10.94	89.06
7. ข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.)	220,992	10,330	210,662	4.67	95.33
8. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร (ก.ก.)	29,949	20,520	9,429	68.52	31.48
- ข้าราชการกรุงเทพมหานครสามัญ	16,552	10,545	6,007	63.71	36.29
- ข้าราชการครูกรุงเทพมหานคร	13,397	9,975	3,422	74.46	25.54
9. ข้าราชการส่วนจังหวัด (ก.จ.)	5,628	3,509	2,119	62.35	37.65
10. พนักงานเทศบาล (ก.ท.)	24,617	14,680	9,937	59.63	40.37
- พนักงานเทศบาลสามัญ	11,581	5,289	6,292	45.67	54.33
- พนักงานครูเทศบาล	13,036	9,391	3,645	72.04	27.96
11. พนักงานสุขาภิบาล (ก.สภ.)	3,418	1,997	1,421	58.43	41.57
รวม	1,237,167	599,095	638,072	48.42	51.58

ที่มา: องค์การกลางบริหารงานบุคคลทุกแห่งและส่วนราชการระดับกระทรวง ทบวง กรมทุกแห่ง

ตารางที่ 2 : จำนวนนักบริหารจำแนกตามส่วนราชการ ระดับและเพศ ปีงบประมาณ 2539

ส่วนราชการ	รวมทั้งหมด			ระดับ 9		ระดับ 10		ระดับ 11	
	รวม	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย
รวม	449	57	392	37	206	19	163	1	23
1. สำนักนายกรัฐมนตรี	70	13	57	4	14	9	33	0	10
2. กระทรวงการคลัง	30	6	24	6	13	0	10	0	1
3. กระทรวงการต่างประเทศ	31	5	26	5	12	0	13	0	1
4. กระทรวงเกษตรฯ	47	2	45	1	30	1	14	0	1
5. กระทรวงคมนาคม	31	3	28	3	16	0	11	0	1
6. กระทรวงพาณิชย์	32	6	26	6	14	0	11	0	1
7. กระทรวงมหาดไทย	36	0	36	3	22	3	13	0	1
8. กระทรวงยุติธรรม	13	0	13	0	6	0	6	0	1
9. กระทรวงแรงงาน	22	3	19	2	11	1	7	0	1
10. กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ	25	7	18	5	9	2	8	0	1
11. กระทรวงศึกษาธิการ	53	5	48	2	34	3	13	0	1
12. กระทรวงสาธารณสุข	29	2	27	1	16	1	10	0	1
13. กระทรวงอุตสาหกรรม	21	3	18	2	9	1	8	0	1
14. ทบวงมหาวิทยาลัย	4	0	4	0	0	0	3	0	1
15. ส่วนราชการอิสระ	5	2	3	0	0	1	3	1	0

ที่มา : สำนักงาน ก.พ.

ตารางที่ 3 : จำนวนนักบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ (ทบวงมหาวิทยาลัย)

จำแนกตามตำแหน่งและเพศ

ตำแหน่ง	2543				2542			
	รวม	หญิง	ชาย	%หญิง	รวม	หญิง	ชาย	%หญิง
- อธิการบดี	21	3	18	14.29	20	1	19	5.00
- รองอธิการบดี	163	38	125	23.31	161	39	122	24.22
กระทรวงศึกษาธิการ								
- อธิการบดี	39	6	33	15.38	38	7	31	18.42
- รองอธิการบดี	224	49	175	21.88	190	40	150	21.05

(หน่วย : คน)

ที่มา : สำนักงาน ก.พ.

ตารางที่ 4 : สถิติการมีส่วนร่วมของสตรีในตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้าน 2543

ตำแหน่ง	จำนวน	เพศ	
		ชาย	หญิง
กำนัน	7,145	6,982	163
ผู้ใหญ่บ้าน	61,568	60,328	1,240
แพทย์ประจำตำบล	7,145	6,706	439
สารวัตรกำนัน	14,290	13,900	390
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง	137,304	132,530	4,774
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ	4,368	40,339	29
รวม	267,820	260,785	7,035

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 5 : จำนวนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและจำนวนผู้ไปลงคะแนนเสียง
เลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด

วันที่เลือกตั้ง	จำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง			จำนวนผู้มาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง		
	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง
25 สิงหาคม 2528	20,870,463	10,303,256	10,567,207	10,476,847	5,274,144	5,202,703
ร้อยละ		49.37	50.63		50.34	49.66
20 ตุลาคม 2533	25,434,453	12,507,638	12,926,815	13,169,959	6,528,070	6,641,889
ร้อยละ		49.18	50.82		49.57	50.43
24 ธันวาคม 2538	31,517,767	15,523,158	15,994,609	16,142,717	7,751,615	8,391,102
ร้อยละ		49.25	50.75		48.02	51.98
5 กุมภาพันธ์ 2543	31,906,304	15,634,172	16,272,132	17,813,283	8,508,687	9,304,596
ร้อยละ		49.00	51.00		47.77	52.23

ที่มา : กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 6 : การเปรียบเทียบสัดส่วนของผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งและผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจำแนกเพศ

ครั้งที่	วันที่เลือกตั้ง	จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้ง			จำนวน ส.ส.			ร้อยละ	
		รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
13	18 เมษายน 2526	1,880	1,826	54	324	311	13	17.0	24.1
14	27 กรกฎาคม 2529	3,811	3,449	362	347	335	12	9.7	3.3
15	24 กรกฎาคม 2531	3,612	3,246	366	357	347	10	10.7	2.7
16	22 มีนาคม 2535	2,954	2,742	212	360	348	12	12.7	5.7
17	13 กันยายน 2535	2,417	2,175	242	360	345	15	15.9	6.2
18	2 กรกฎาคม 2538	2,372	2,130	242	391	367	24	17.2	9.9
19	17 พฤศจิกายน 2539	2,310	1,950	360	393	371	22	19.0	6.1

ที่มา : กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ : จัดส่งของ ส.ส. สตรีในรัฐสภา (พ.ศ. 2476 - 2539)

ครั้งที่	วันที่เลือก	จำนวนผู้สมัคร รับเลือกตั้ง			จำนวน ส.ส.		
		รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง
1	15 พฤศจิกายน 2476	Na	Na	Na	78	Na	Na
2	7 พฤศจิกายน 2480	Na	Na	Na	91	Na	Na
3	12 พฤศจิกายน 2481	Na	Na	Na	91	Na	Na
4	6 มกราคม 2489	Na	Na	Na	96	Na	Na
5	29 มกราคม 2491	Na	Na	Na	99	Na	Na
6	26 กุมภาพันธ์ 2495	Na	Na	Na	123	119	4
7	26 กุมภาพันธ์ 2500	966	Na	Na	160	159	1
8	15 ธันวาคม 2500	813	Na	Na	160	156	4
9	10 กุมภาพันธ์ 2512	1,253	1,226	27	219	214	5
10	26 มกราคม 2518	2,199	na	na	269	266	3
11	4 เมษายน 2519	2,329	na	na	279	272	7
12	22 เมษายน 2522	1,828	na	na	301	292	9
13	18 เมษายน 2526	1,880	1,826	54	324	311	13
14	27 กรกฎาคม 2529	3,811	3,449	362	347	335	12
15	24 กรกฎาคม 2531	3,612	3,246	366	357	347	10
16	22 มีนาคม 2535	2,954	2,742	212	360	348	12
17	13 กันยายน 2535	2,417	2,175	242	360	345	15
18	2 กรกฎาคม 2538	2,372	2,130	242	391	367	24
19	17 พฤศจิกายน 2539	2,310	1,950	360	393	371	22

ที่มา : กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

หมายเหตุ na (not available) คือ ปีที่ไม่สามารถรวบรวมข้อมูลได้

ตารางที่ 7 : การมีส่วนร่วมของสตรีในวุฒิสภา (2528 - 2544)

ปี พ.ศ.	ชาย	หญิง	รวม
2528	238	5	243
2529	255	5	260
2530	255	5	260
2531	262	5	267
2532	261	6	267
2535	262	8	270
2539	239	21	260
2542	241	21	262
2543	179	21	200
2544	178	20	200

ที่มา : ข้อมูลจากกลุ่มงานทะเบียนประวัติและสถิติ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้เร่งรัดดำเนินการต่าง ๆ เพื่อมิให้มีการกีดกันสตรี แต่การจะเปลี่ยนค่านิยมของคนในประเทศจะต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยน ซึ่งจากตัวเลขที่แสดงข้างต้นก็จะเห็นถึงการพัฒนาในด้านการประกันสิทธิของบุรุษและสตรีให้มีความเท่าเทียมกันในการบริโภคสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองมากยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะก้าวไปสู่การยุติการเลือกปฏิบัติต่อสตรีโดยสิ้นเชิงในอนาคตอันใกล้

สิทธิในการรับราชการ

ในการที่จะเข้ารับราชการ (Public service) ในประเทศของตนเป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่วไปแห่งความเสมอภาค

1. การเข้ารับราชการพลเรือน

ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 การบรรจุบุคคลเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใดให้บรรจุและแต่งตั้งจากผู้สอบแข่งขันได้ในตำแหน่งนั้น โดยบรรจุและแต่งตั้งตามลำดับที่ในบัญชีผู้สอบแข่งขันได้ โดยมีคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) เป็นผู้ดูแลตรวจสอบให้การบริหารงานบุคคลเป็นไปอย่างเสมอภาคและยุติธรรม

- บุคคลที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังนี้

- (1) มีสัญชาติไทย
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี
- (3) เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง

เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยด้วยความบริสุทธิ์ใจ

- (4) ไม่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการการเมือง
- (5) ไม่เป็นผู้มีกายทุพพลภาพจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ไร้ความสามารถ

หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคตามที่กำหนดในกฎ ก.พ.

(6) ไม่เป็นผู้อยู่ในระหว่างถูกสั่งให้พักราชการหรือถูกสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อนตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนหรือตามกฎหมายอื่น

- (7) ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดีจนเป็นที่รังเกียจของสังคม
- (8) ไม่เป็นกรรมการพรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง
- (9) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย

(10) ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดทางอาญา เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(11) ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก จากรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

(12) ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษให้ออก หรือปลดออก เพราะกระทำความผิดวินัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนหรือตามกฎหมายอื่น

(13) ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออก เพราะกระทำความผิดวินัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนหรือตามกฎหมายอื่น

(14) ไม่เป็นผู้เคยกระทำการทุจริตในการสอบเข้ารับราชการ

2. การเข้ารับราชการเป็นข้าราชการอัยการ

ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 การแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งอัยการผู้ช่วยให้นายกรัฐมนตรีหรือผู้บังคับบัญชาที่ได้รับมอบหมายจากนายกรัฐมนตรีเป็นผู้สั่ง โดยวิธีการสอบคัดเลือกผู้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการอัยการและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอัยการผู้ช่วยต้องมีคุณสมบัติ คือ สำเร็จการศึกษาเป็นนิติศาสตร์บัณฑิต หรือเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาและได้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายเป็นข้าราชการตุลาการ ทนายความ นิติกร หรือวิชาชีพทางกฎหมายอย่างอื่นที่คณะกรรมการอัยการ (ก.อ.) กำหนดเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสองปี และมีสัญชาติไทยโดยการเกิด อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี

สำนักงานอัยการสูงสุด จากสถิติเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2542 (1999) มีข้าราชการอัยการทั้งหมด 1,801 คน เป็นสตรี 217 คน ดังปรากฏตามตารางข้างท้ายนี้ อนึ่งการปรับชั้นเลื่อนไหลดูงานฝึกอบรมมีการปฏิบัติเสมอภาคกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นสตรีหรือบุรุษ แต่การดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับกลาง เช่น อัยการจังหวัด สตรีจะมีโอกาสน้อยกว่าบุรุษ เพราะสตรีมักจะเลือกที่จะรับภาระเรื่องครอบครัวตามลักษณะสังคมไทย มากกว่าจะเลือกความเจริญก้าวหน้าในเรื่องอาชีพ ทำให้สตรีมีโอกาสรับผิดชอบงานที่ไม่สูงนัก อย่างไรก็ตามในอนาคตรู้แนวโน้มว่าสตรีจะมีโอกาสดำรงตำแหน่งผู้บริหารมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

สถิติอัตรากำลังข้าราชการของสำนักงานอัยการสูงสุด

ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2542

ข้าราชการอัยการ

จำนวนทั้งหมด 1,801 คน ชาย 1,584 คน หญิง 217 คน

ชั้น 8	จำนวน	1	คน	ชาย	1	คน	หญิง	-	คน
ชั้น 7	จำนวน	4	คน	ชาย	4	คน	หญิง	-	คน
ชั้น 6	จำนวน	200	คน	ชาย	200	คน	หญิง	-	คน
ชั้น 5	จำนวน	293	คน	ชาย	269	คน	หญิง	24	คน
ชั้น 4	จำนวน	651	คน	ชาย	575	คน	หญิง	76	คน
ชั้น 3	จำนวน	453	คน	ชาย	360	คน	หญิง	93	คน
ชั้น 2	จำนวน	43	คน	ชาย	38	คน	หญิง	5	คน
ชั้น 1	จำนวน	156	คน	ชาย	137	คน	หญิง	19	คน

สถิติอัตรากำลังข้าราชการอัยการของสำนักงานอัยการสูงสุด

ณ วันที่ 30 กันยายน 2544

ข้าราชการอัยการ

จำนวนทั้งหมด 2,148 (1,801) คน ชาย 1,743 (1,584) คน หญิง 298 (217) คน

ระดับ 8	จำนวน	1	(-)	คน	ชาย	1	(1)	คน	หญิง	-	(-)	คน
ระดับ 7	จำนวน	4	(4)	คน	ชาย	4	(4)	คน	หญิง	-	(-)	คน
ระดับ 6	จำนวน	315	(220)	คน	ชาย	297	(218)	คน	หญิง	18	(2)	คน
ระดับ 5	จำนวน	297	(301)	คน	ชาย	269	(272)	คน	หญิง	28	(29)	คน
ระดับ 4	จำนวน	566	(690)	คน	ชาย	479	(588)	คน	หญิง	87	(102)	คน
ระดับ 3	จำนวน	481	(372)	คน	ชาย	403	(309)	คน	หญิง	78	(63)	คน
ระดับ 2	จำนวน	258	(141)	คน	ชาย	201	(122)	คน	หญิง	57	(19)	คน
ระดับ 1	จำนวน	119	(261)	คน	ชาย	89	(204)	คน	หญิง	30	(57)	คน
อัยการอาวุโส	จำนวน	107	(73)	คน	ชาย	106	(72)	คน	หญิง	1	(1)	คน

ข้าราชการตุลาการ

จำนวนทั้งหมด 1,845 (1,769) คน ชาย 422 (316) คน หญิง 1,423 (1,480) คน

ระดับ 8	จำนวน	4	(4)	คน	ชาย	1	(1)	คน	หญิง	3	(-)	คน
ระดับ 7	จำนวน	52	(54)	คน	ชาย	20	(19)	คน	หญิง	32	(35)	คน
ระดับ 6	จำนวน	141	(134)	คน	ชาย	41	(34)	คน	หญิง	100	(100)	คน
ระดับ 5	จำนวน	596	(548)	คน	ชาย	147	(118)	คน	หญิง	449	(430)	คน
ระดับ 4	จำนวน	559	(590)	คน	ชาย	138	(52)	คน	หญิง	421	(536)	คน
ระดับ 3	จำนวน	254	(266)	คน	ชาย	62	(84)	คน	หญิง	192	(182)	คน
ระดับ 2	จำนวน	198	(160)	คน	ชาย	12	(6)	คน	หญิง	186	(154)	คน
ระดับ 1	จำนวน	41	(40)	คน	ชาย	1	(2)	คน	หญิง	40	(38)	คน

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงสถิติอัตรากำลังเมื่อปี พ.ศ. 2543

3. การเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ

ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 - การแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาให้รัฐมนตรีเป็นผู้สั่งบรรจุและแต่งตั้งโดยวิธีการสอบคัดเลือกผู้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาดังต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกันกับของข้าราชการอัยการ ทั้งนี้ภายใต้การควบคุมดูแลของคณะกรรมการข้าราชการตุลาการ (ก.ต.) จากสถิติการเข้ารับราชการของข้าราชการตุลาการ ปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบันมีจำนวนผู้พิพากษาทั้งสิ้น 2,793 คน เป็นสตรี 524 คนคือปรากฏตามตารางแนบท้ายนี้

จัดรายการข้าราชการสุภาพ

ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2545

ประเภท \ เลข	คนครอง (อัตรา)		
	ชาย	หญิง	รวม
ผู้พิพากษา	2,244	536	2,780
ผู้พิพากษารัฐ	130	5	135
ผู้ช่วยผู้พิพากษา	172	82	254
รวมทั้งหมด	2,546	623	3,169

ข้อมูล ณ วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2545

ประเภท \ เลข	คนครอง (อัตรา)		
	ชาย	หญิง	รวม
ผู้พิพากษา	2,242	536	2,778
ผู้พิพากษารัฐ	128	5	133
ผู้ช่วยผู้พิพากษา	169	82	251
รวมทั้งหมด	2,539	623	3,162

4. การเข้ารับราชการเป็นข้าราชการทหาร

ตามระเบียบกลาโหมว่าด้วยการกำหนดสัญญาของผู้ที่จบบรรจุเข้ารับราชการเป็นทหารสัญญาบัตรประจำการ นายทหารประทวนประจำการ หรือพลทหารประจำการ (พลทหารอาสาสมัคร) พ.ศ. 2506 (1963) ข้อ 3 ผู้ที่จบบรรจุเข้ารับราชการทหารหรือกลับเข้ารับราชการเป็นนายทหารสัญญาบัตรประจำการ นายทหารประทวนประจำการ หรือพลทหารประจำการ (พลทหารอาสาสมัคร) ต้องมีสัญชาติไทย และบิดามารดามีสัญชาติไทยโดยการเกิด ยกเว้นข้าราชการกลาโหมพลเรือนซึ่งบรรจุในอัตราทหารนั้นไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติในข้อนี้ เพียงแต่ว่าเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยโดยมิได้เป็นการแปลงสัญชาติเท่านั้น ทั้งนี้ตามข้อบังคับทหารว่าด้วยข้าราชการกลาโหมพลเรือนที่ 3/4628 พ.ศ. 2492 แต่ถ้าบิดาเป็นนายทหารสัญญาบัตร หรือนายทหารประทวน ซึ่งมีสัญชาติไทยโดยกำเนิดแล้ว มารดาจะมิใช่เป็นผู้มีสัญชาติไทยโดยกำเนิดก็ได้

ความในวรรคแรกให้ใช้บังคับตลอดถึงผู้ที่โอนมาจากกระทรวงมหาดไทยฝ่ายพลเรือน ยกเว้นผู้ที่เป็นนายทหารนอกกอง (นายทหารนอกกอง คือ นายทหารซึ่งไม่มีตำแหน่งราชการประจำในกระทรวงกลาโหมและกระทรวงกลาโหมสั่งให้เป็นนายทหารประเภทนี้ โดยปกตินายทหารนอกกองไม่มีหน้าที่รับราชการทหารอย่างใด ๆ)

อนึ่ง ประเทศไทยเหมือนกับประเทศอื่นส่วนใหญ่ที่ได้วางข้อกำหนดการเข้ารับราชการ โดยเฉพาะหน่วยงานสำคัญ ๆ ให้ได้เฉพาะพลเมืองสัญชาติของคนเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ จะมีการตรวจสอบคุณสมบัติของบุคคลผู้เข้าดำรงตำแหน่งอย่างเข้มงวดยิ่งขึ้น รวมทั้งวางคุณสมบัติพิเศษ เช่น หน่วยงานทางด้าน ทหาร ตำรวจ จะกำหนดให้ผู้เข้าดำรงตำแหน่งนายร้อยทหารและตำรวจ ต้องมีสัญชาติไทย เชื้อชาติไทย โดยมีคามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ต้องมีสัญชาติไทยด้วย เหตุผลก็เพื่อความมั่นคงของรัฐซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง.

สำหรับข้าราชการกลาโหมพลเรือนที่บรรจุในอัตราทหารนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในคุณสมบัติดังกล่าวเพราะได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะว่า เพียงแค่เป็นบุคคลมีสัญชาติไทย มิใช่โดยการแปลงสัญชาติเท่านั้น

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีข้าราชการประเภทอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ข้าราชการครู ข้าราชการมหาวิทยาลัย ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภทมีกฎหมายบัญญัติของตนเอง และมีคณะกรรมการควบคุมดูแลเพื่อให้การเข้ารับราชการเป็นไปโดยเสรี เสมอภาค และเป็นธรรมดาที่กฎหมายบัญญัติ

สำหรับสิทธิสตรีในการเข้ารับราชการนั้น ปัจจุบันอุปสรรคต่าง ๆ ที่กีดกันสตรีไม่ให้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานได้รับการแก้ไขจนจืดจางไปมากแล้ว ดังเช่น ตำแหน่งผู้บริหารในกระทรวงมหาดไทย ซึ่งแต่เดิมห้ามสตรีเป็นปลัดอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว

อนึ่ง เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2536 (ค.ศ. 1993) คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978) ที่ห้ามสตรีดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอ ซึ่งตำแหน่งปลัดอำเภอนี้เป็นช่องทางสำหรับสตรีในการดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดโดยปริยาย และตั้งแต่คณะรัฐมนตรีมีมติยกเลิกข้อห้ามดังกล่าวแล้วในเดือนต่อมาของปี พ.ศ. 2536 (ค.ศ. 1993) ก็ได้มีการแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดสตรีคนแรก และรองผู้ว่าราชการจังหวัดอีก 1 คน รวมทั้งนายอำเภอสตรีอีก 10 ตำแหน่ง ดังนั้น สตรีที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดก็จะมิมีบทบาทที่สำคัญอย่างมาก ในอันที่จะทำหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุข แก่ราษฎรในจังหวัดนั้น ๆ เช่นเดียวกับผู้ว่าราชการจังหวัดที่เป็นผู้ชาย และในระดับอำเภอ นายอำเภอที่เป็นสตรีก็มิมีบทบาทเช่นเดียวกันในอำเภอนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

สำหรับข้าราชการสตรีในสำนักงานกระบวนการยุติธรรมนั้น ปัจจุบันมีสตรีดำรงตำแหน่งในงานด้านกระบวนการยุติธรรมเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) มีการแต่งตั้งผู้พิพากษาสตรีคนแรกให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลฎีกา (Supreme court) ปัจจุบันมีผู้พิพากษาศาลฎีกาที่เป็นสตรีหลายท่าน จากสถิติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) มีผู้พิพากษาสตรีจำนวน 135 คน

ข้าราชการสตรีในด้านเกี่ยวกับการทหารและลางานมั่นคง

ปัจจุบันสตรีมีความก้าวหน้าในตำแหน่งทางทหารมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันมีทหารหญิงจำนวน 5 คน ได้รับแต่งตั้งติดยศพลตรีในกองทัพบกเป็นครั้งแรกแสดงถึงการยกเลิกข้อห้ามดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม สตรียังคงถูกจำกัดยศที่พลตรีและให้ทำงานด้านข่าวสาร การคลัง พยาบาล และอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตำแหน่งเกี่ยวกับคุมกำลังพลเพื่อการรบการสงคราม จำนวนนายพลหญิงของกระทรวงกลาโหมเป็นไปตามตารางต่อไปนี้

ข้อมูลนายพลหญิง ค.ศ. 2642 – 2644

ลำดับ	โปรดเกล้าฯ วาระ	สป.	บก.สส.	ทบ.	ทร.	ทอ.	รวม
1	1 เมษายน 42	1	-	2	1	-	4
2	1 ตุลาคม 42	1	3	-	-	1	5
3	1 เมษายน 43	2	3	1	-	-	6
4	1 ตุลาคม 43	1	-	1	3	-	5
5	1 เมษายน 44	-	2	2	1	1	6
6	1 ตุลาคม 44	1	2	-	-	1	4
รวม		6	10	6	5	3	30

ที่มาของข้อมูล : กองจัดการกำลังพล สำนักงานกำลังพล กรมเสนาบดีฯ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

หมายเหตุ : สป. คือ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

บก.สส. คือ กองบัญชาการทหารสูงสุด

ทบ. คือ กองทัพบก

ทร. คือ กองทัพเรือ

ทอ. คือ กองทัพอากาศ

ข้าราชการสตรีกับงานด้านต่างประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศไทย หน่วยงานที่ทำหน้าที่ติดต่อกับนานาประเทศ ข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 1996 ปรากฏว่าข้าราชการสตรีที่ดำรงตำแหน่งระดับบริหารระดับ 8 มีจำนวน 27 % จากข้าราชการระดับ 8 ทั้งหมด 132 คน ระดับ 9 มีจำนวน 16 % จากข้าราชการระดับ 9 ทั้งหมด 63 คน และระดับ 10 มีเพียง 7 % จากข้าราชการระดับ 10 ทั้งหมด 76 คน ปัจจุบัน สตรีได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งทูตประจำประเทศต่าง ๆ มีจำนวนหลายคน

สิทธิในการรับทราบข้อมูลและร่วมแสดงความเห็นในกิจการสำคัญของรัฐ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้สิทธิแก่ประชาชน ในการมีส่วนร่วมในกิจการสำคัญของรัฐมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากมาตรา 59 บัญญัติว่า

“ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือ กิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่ เกี่ยวกับคนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของคนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตาม กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ ”

นอกจากนั้น มาตรา 60 ได้บัญญัติด้วยว่า

“ บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการ ปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของคน ทั้งนี้ตามที่ กฎหมายบัญญัติ ”

กรณีที่ประชาชนเห็นว่าคนไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมมีสิทธิ เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ได้โดยมาตรา 61 บัญญัติว่า

“ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายใน เวลาอันสมควร ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ”

ปัจจุบันรัฐบาลได้นำร่างกฎหมายหลายฉบับที่มีผลต่อส่วนได้เสียอย่างสำคัญของ ประชาชนไปทำประชาพิจารณ์โดยให้โอกาสประชาชนได้พิจารณาและเสนอความเห็นอย่าง กว้างขวางและโดยเสรีตามมาตรา 59 ก่อนนำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร อาทิ ร่างพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. หรือร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน พ.ศ. ฯลฯ เป็นต้น

สตรีกับการจ้างแรงงาน

24. การจ้างแรงงานสตรีมีปัญหในเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างบุรุษและสตรีมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องลักษณะงาน ค่าจ้าง การเลี้ยงชีพ สวัสดิการต่างๆ เช่น การลาพักผ่อน ลาคลอด ฯลฯ ซึ่งทำให้องค์กรต่างๆ ที่เรียกร้องเพื่อสิทธิสตรีได้เรียกร้องให้มีการแก้ไข ปรับปรุง ในเรื่องนี้

ประเทศไทยก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องนี้ และได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงมาตรการคุ้มครองสิทธิสตรีในเรื่องการจ้างแรงงานตลอดมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 ได้มีประกาศใช้กฎหมายสำคัญฉบับหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ซึ่งมีมาตรการในการคุ้มครองสตรีในเรื่องการจ้างแรงงานเป็นอย่างสูง จนกระทั่งถูกต่อต้านจากบรรดาผู้ประกอบการจำนวนมากว่า มุ่งคุ้มครองแรงงานมากเกินไปและก่อภาระหนักยิ่งแก่นายจ้างหรือผู้ประกอบการ

สำหรับในส่วนนี้เกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองการใช้แรงงานสตรีตามกฎหมายดังกล่าว ปรากฏในหมวด 3 ว่าด้วยการใช้แรงงานหญิง ซึ่งบัญญัติในมาตราต่างๆ ดังนี้

มาตรา 38 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

- (1) งานเหมืองแร่หรืองานก่อสร้างที่ต้องทำใต้ดิน ใต้น้ำ ในถ้ำ ในอุโมงค์ หรือปล่องในภูเขา เว้นแต่ลักษณะของงานไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือร่างกายของลูกจ้างนั้น
- (2) งานที่ต้องทำบนนั่งร้านที่สูงกว่าพื้นดินตั้งแต่สิบเมตรขึ้นไป
- (3) งานผลิตหรือขนส่งวัตถุระเบิดหรือวัตถุไวไฟ
- (4) งานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

อย่างไรก็ตามได้มีกฎกระทรวงฉบับที่ 7 ข้อ 4 ให้นายจ้างอาจให้ลูกจ้างหญิงทำงานในงานวิชาชีพหรือวิชาการเกี่ยวกับการสำรวจ การเจาะ การกลั่นแยกและการผลิต ผลิตภัณฑ์การปิโตรเลียมหรือปิโตรเคมีได้ ถ้าสภาพหรือลักษณะของงานนั้นไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือร่างกายของหญิงนั้น

มาตรา 39 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์ ทำงานในระหว่างเวลา 22.00 นาฬิกา ถึงเวลา 06.00 นาฬิกา ทำงานล่วงเวลา ทำงานในวันหยุด หรือทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

- (1) งานเกี่ยวกับเครื่องจักรหรือเครื่องยนต์ที่มีความอันตราย
- (2) งานขับเคลื่อนหรือคิดไปกับยานพาหนะ
- (3) งานยก แบก หาม หาบ ทูน ลาก หรือเข็นของหนักเกินสิบห้ากิโลกรัม
- (4) งานที่ทำในเรือ

(5) งานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง กฎกระทรวงฉบับที่ 7 ได้ยกเว้นห้ามลูกจ้างซึ่งมีครรภ์ทำงานในตำแหน่งหรืองานบางประเภทได้ คือตำแหน่งผู้บริหารงานวิชาการ งานธุรการ รวมทั้งงานเกี่ยวกับการเงินหรือบัญชี ทำงานล่วงเวลาในวันทำงานได้โดยได้รับความยินยอมของลูกจ้าง

มาตรา 40 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงทำงานระหว่างเวลา 24.00 นาฬิกา ถึงเวลา 06.00 นาฬิกา และพนักงานตรวจแรงงานเห็นว่างานนั้นอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของหญิงนั้น ให้พนักงานตรวจแรงงานรายงานข้ออธิบัตหรือผู้ซึ่งอธิบัตมอบหมายเพื่อพิจารณาและมีคำสั่งให้นายจ้างเปลี่ยนเวลาทำงานหรือลดชั่วโมงทำงานได้ตามที่เห็นสมควร และให้นายจ้างปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว

มาตรา 41 ให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์มีสิทธิลาเพื่อคลอดบุตรครรภ์หนึ่งไม่เกินเก้าสิบวัน

วันลาตามวรรคหนึ่ง ให้นับรวมวันหยุดที่มีในระหว่างวันลาด้วย

มาตรา 42 ในกรณีที่ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์มีใบรับรองของแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งมาแสดงว่าไม่อาจทำงานในหน้าที่เดิมต่อไปได้ ให้ลูกจ้างนั้นมีสิทธิขอให้นายจ้างเปลี่ยนงานในหน้าที่เดิมเป็นการชั่วคราวก่อนหรือหลังคลอดได้ และให้นายจ้างพิจารณาเปลี่ยนงานที่เหมาะสมให้แก่ลูกจ้างนั้น

มาตรา 43 ห้ามมิให้นายจ้างเลิกจ้างลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงเพราะเหตุมีครรภ์

นอกจากนั้น มาตรา 16 ยังได้บัญญัติด้วยว่า

“ห้ามมิให้นายจ้างหรือผู้ซึ่งเป็นหัวหน้างาน ผู้ควบคุมงาน หรือผู้ตรวจงานกระทำการล่วงเกินทางเพศ (sexual harassment) ต่อลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงหรือเด็ก” โดยกำหนดโทษทางอาญากับนายจ้างที่ละเมิดมาตรา 16 นี้ด้วย

มาตรา 16 นี้ เป็นหลักการใหม่ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิสตรีในฐานะลูกจ้าง ซึ่งปัจจุบันหลายประเทศได้มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิสตรีในเรื่องนี้ไว้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ข้อห้ามบางประการที่มีให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงในมาตรา 38 ทำเนื่องจากเห็นว่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้างหญิง เช่น งานผลิตหรือขนส่งวัตถุระเบิดหรือวัตถุไวไฟ แต่ในข้อเท็จจริง เมื่อเทคโนโลยีสามารถควบคุมป้องกันแหล่งกำเนิดไม่เกิดอันตรายอีกต่อไป สมควรที่จะให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงทำงานได้

กฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2541) จึงกำหนดให้ไว้ในข้อ 4 ให้นายจ้างอาจให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงทำงานในงานวิชาชีพหรือวิชาการเกี่ยวกับการสำรวจ การขุดเจาะ การกลั่น แยก และการผลิตผลิตภัณฑ์จากปิโตรเลียมหรือปิโตรเคมีได้ ถ้าสภาพหรือลักษณะของงานนั้นไม่อันตรายต่อสุขภาพหรือร่างกายของลูกจ้างนั้น

นอกจากนี้แล้ว ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 7 ดังกล่าว ได้ยกเว้นข้อห้ามลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์ทำงานในตำแหน่งงานหรือบางประเภทได้ คือ ตำแหน่งผู้บริหาร งานวิชาการ งานธุรการ รวมทั้งงานเกี่ยวกับการเงินหรือบัญชี ทำงานล่วงเวลาในวันทำงานได้ โดยได้รับความยินยอมจากลูกจ้าง

ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี

25. ประเทศไทยได้เกิดเหตุการณ์ก่อความรุนแรงต่อสตรีในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคึกคักหรือและที่เป็นผู้ใหญ่แล้วอยู่เสมอ แต่ทางราชการก็มิได้นิ่งนอนใจได้ดำเนินการป้องกันและปราบปรามอย่างจริงจังตลอดมา โดยเฉพาะความรุนแรงในทางเพศ ดังปรากฏสถิติของสำนักงานอัยการสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. 2541 - 2543 ดังต่อไปนี้

สถิติคดีเด็กหรือเยาวชนเป็นผู้เสียหาย ปี พ.ศ. 2541 - 2543

ปี พ.ศ.	สำนักงานอัยการ	ผู้เสียหาย				ความผิดเกี่ยวกับ			
		ต่ำกว่า 7 ปี	มากกว่า 7 ปี ไม่เกิน 14 ปี	มากกว่า 14 ปี ไม่เกิน 18 ปี	รวม	เพศ	ชีวิต ร่างกาย	เกียรติยศ ชื่อเสียง	รวม
		(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(เรื่อง)	(เรื่อง)	(เรื่อง)	(เรื่อง)
2541	กรุงเทพ	43	150	276	469	325	105	39	469
	มหานคร								
	ต่าง	29	161	159	349	285	35	29	349
	จังหวัด								
2542	ที่ราช	72	311	435	818	610	140	68	818
	อาณาจักร								
	กรุงเทพ	31	135	138	304	199	35	27	261
	มหานคร								
2543	ต่าง	50	160	110	320	258	28	13	299
	จังหวัด								
	ที่ราช	81	295	248	624	457	63	40	560
	อาณาจักร								
2543	กรุงเทพ	16	87	136	239	146	82	15	243
	มหานคร								
	ต่าง	41	124	112	277	233	29	21	283
	จังหวัด								
2543	ที่ราช	57	211	248	516	379	111	36	526
	อาณาจักร								

หมายเหตุ : ปี พ.ศ. 2543 ข้อมูลประจำเดือนมกราคม - กันยายน

26. ด้านรับการคุ้มครองสตรีจากการกระทำที่รุนแรงนั้น เมื่อเดือนสิงหาคม 2541 กรมตำรวจ (ปัจจุบัน) คือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ออกระเบียบเพื่อปฏิบัติต่อเด็กและสตรีรวม 7 ข้อ ที่ถูกละเมิดสิทธิ และได้ให้สถานีตำรวจทั่วประเทศนำไปปฏิบัติเพื่อให้การคุ้มครองเด็กและสตรี ให้เป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเสมอ

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2542 มีมติเห็นชอบมาตรการแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงต่อสตรีและสั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามมาตรการดังกล่าว ซึ่งมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดกลไกที่เหมาะสมในการช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ได้รับความเดือดร้อน และได้กำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปี เป็น “เดือนรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี” ตลอดจนได้มีการร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับองค์กรเอกชน (มูลนิธิหญิง) ในการจัดอบรมอาสาสมัครในชุมชนเพื่อดูแลเรื่องความรุนแรงที่เกิดขึ้นแก่เด็กและสตรี

อนึ่ง ทุกวันที่ 25 พฤศจิกายน ของทุกปี ถือเป็นวัน “ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง” องค์การพัฒนาเอกชนและทางราชการของประเทศไทยก็ได้ร่วมจัดทำกิจกรรม เพื่อเตือนสังคมให้ตระหนักและหาทางแก้ไข เพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงในสังคมไทยเป็นประจำทุกปี ทั้งในด้านการสร้างค่านิยมแก่ผู้ชายในสังคมให้มีความรู้ลึกในทางบวกแก่ผู้หญิง งดเว้นการรังแกเอาเปรียบหรือกระทำการทารุณโหดร้ายต่อผู้หญิง และแสวงหาความร่วมมือระหว่างชายกับหญิงในสังคมไทยเพื่อยุติความรุนแรงต่อสตรี

สิทธิในการเลือกใช้ชีวิต

27. ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 บัญญัติว่า “หญิงมีสามีให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” แต่ได้มีเสียงคัดค้านตลอดมาว่าเป็นการจำกัดสิทธิของสตรีและเป็นการเลือกปฏิบัติทำให้หญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกับชาย ตามมาตรา 30 วรคสอง และวรคสามแห่งรัฐธรรมนูญ

ดังนั้น คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2542 จึงได้มีมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติชื่อบุคคล 2505 (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ซึ่งจะแก้ไขมาตรา 12-14 ของกฎหมายดังกล่าว ให้สิทธิเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายที่สามารถใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหรือจะใช้ชื่อสกุลของคู่สมรสก็ได้

นอกจากนั้น ยังได้มีการเคลื่อนไหวคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อขอแก้ไขการใช้คำนำหน้านามสตรีที่ก่อนสมรสใช้ว่า “นางสาว” แต่เมื่อสมรสแล้วต้องเปลี่ยนเป็น “นาง” ขณะที่ชายใช้คำนำหน้านามตลอดทั้งก่อนสมรสและเมื่อสมรสแล้วหรือภายหลังการหย่า ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกัน จึงขอเสนอแก้ไขพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำหน้านามสตรี พ.ศ. 2460 เพื่อให้เกิดความเสมอภาคกันต่อไปด้วยแล้ว

ปัญหาโสเภณีเด็ก

28. ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีปัญหารุนแรงและถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องการมีโสเภณีเด็กเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพสกนิกร ประเทศไทยมิได้นิ่งนอนใจได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งในด้านการควบคุมการนิติบัญญัติ เช่น การประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ซึ่งกำหนดมาตรการนำเด็กไปเป็นโสเภณีทั้งโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจ ด้วยการกำหนดอัตราโทษไว้ในอัตราสูง และมาตรการฟื้นฟูความประพฤติเพื่อฝึกอบรมอาชีพแก่ผู้ที่ทำการค้าประเวณีเพื่อเป็นพลเมืองดีต่อไป นอกจากนี้ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 เพื่อป้องกันปราบปรามการค้าเด็กด้วย

อนึ่ง คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2539 เห็นชอบแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหารุขกิริยาบริการทางเพศ โดยให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ และแจ้งผลการดำเนินการทุก 6 เดือน เพื่อรายงานต่อคณะรัฐมนตรี

สำหรับมาตรการป้องกันเด็กเป็นโสเภณีนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2537 อนุมัติตามข้อเสนอของคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายสังคมในแนวทางการแก้ไข ปัญหาโสเภณีเด็ก แล้วมอบให้กระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบทุก 3 เดือน

สัญญาติของหญิงที่มีสามีเป็นคนต่างด้าว

29. ตาม พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2535 หญิงไทยที่สมรสกับคนต่างด้าวนั้น คู่สมรสจะไม่ได้สัญชาติไทยตามกริยา ขณะที่ชายไทยสมรสกับหญิงต่างด้าว ภริยามีสิทธิได้สัญชาติไทยตามสามี ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในการใช้สิทธิระหว่างหญิงไทยกับชายไทย

ดังนั้น คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) จึงได้ดำเนินการเสนอคณะรัฐมนตรีขอให้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเสมอภาคกัน และคณะรัฐมนตรี ได้ให้ความเห็นชอบในการแก้ไขเพิ่มกฎหมายและมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการต่อไปด้วยแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างการพิจารณาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดเรื่องนี้ได้ปรากฏในรายงานข้อบทที่ 23 ด้วยเช่นกัน

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ประเทศไทยได้ส่งรายงานเกี่ยวกับเรื่องสิทธิสตรีและเด็ก ในฐานะเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบให้แก่ทางองค์การสหประชาชาติแล้ว

ข้อบทที่ 4

1. ในภาวะฉุกเฉินสาธารณะซึ่งคุกคามความอยู่รอดของชาติ และได้มีการประกาศภาวะนั้นอย่างเป็นทางการแล้ว รัฐภาคีแห่งกติกานี้อาจใช้มาตรการที่เป็นการเล็งพันกรณีของตนภายใต้กติกานี้ได้เพียงเท่าที่จำเป็นตามความฉุกเฉินของสถานการณ์ ทั้งนี้ มาตรการเช่นนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งต่อพันกรณีอื่น ๆ ของตนภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ และไม่เป็นการเลือกปฏิบัติเพียงเหตุแห่งเชื้อชาติ ศิพ พหุ ภาษา ศาสนา หรือเผ่าพันธุ์ทางสังคม

2. การเล็งพันกรณีตามข้อ 6 ข้อ 7 ข้อ 8 (วรรค 1 และ 2) ข้อ 11 ข้อ 15 ข้อ 16 และข้อ 18 ไม่อาจทำได้ภายใต้บทบัญญัติของข้อนี้

3. รัฐภาคีใดแห่งกติกานี้ที่ใช้สิทธิการเล็งพันดังกล่าว ต้องแจ้งรัฐภาคีอื่นแห่งกติกานี้โดยทันที เพื่อให้ทราบถึงบทบัญญัติซึ่งตนได้เล็งและเหตุผลแห่งการเล็งพันดังกล่าว โดยให้เลขาธิการสหประชาชาติเป็นสื่อกลาง ให้มีการแจ้งโดยผ่านสื่อเดิม ในวันที่รัฐนั้น ยุติการเล็งพันดังกล่าว

30. ในอดีต ประเทศไทยได้เคยประกาศภาวะฉุกเฉินหลายครั้งและเป็นการชั่วคราวทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดของประเทศเท่านั้น อาทิ การประกาศกฎอัยการศึกตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ.2457 ซึ่งเป็นอำนาจของกระทรวงกลาโหม หรือการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2495 ซึ่งเป็นอำนาจของกระทรวงมหาดไทยในฐานะที่เป็นฝ่ายพลเรือน

แต่ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีกติกาฉบับนี้แล้ว ก็ยังไม่เคยประกาศภาวะฉุกเฉินอีกเลย และหากมีกรณีจำเป็นก็ควรจะมีการประกาศภาวะฉุกเฉินตามข้อ 4 นี้ ประเทศไทยก็จะต้องปฏิบัติตามพันกรณีที่ระบุไว้ในข้อบทที่ 4 โดยเคร่งครัดด้วย

ประเทศไทยตระหนักดีว่า สิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น ในภาวะฉุกเฉินสาธารณะซึ่งคุกคามความอยู่รอดของชาติ แม้รัฐอาจสามารถใช้มาตรการที่เป็นการเล็งหรืองดเว้นพันกรณีตามกติกาได้ แต่การเล็งหรืองดเว้นพันกรณีนั้น ก็จะต้องมีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดมิใช่กระทำได้ตามใจชอบ เงื่อนไขสำคัญต่าง ๆ อันจำเป็น ซึ่งกำหนดโดยกติกา เช่น ได้แก่ ต้องการประกาศภาวะฉุกเฉินสาธารณะนั้น ๆ อย่างเป็นทางการ การใช้มาตรการต่าง ๆ เพียงเท่าที่จำเป็นต่อสถานการณ์ และไม่เป็นการเลือกปฏิบัตินั้น ประเทศไทยก็ได้ให้ความเคารพและปฏิบัติตามเงื่อนไขเหล่านี้โดยเคร่งครัด

ตัวอย่างซึ่งสามารถเห็นได้ชัดแจ้ง ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญของประเทศที่รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ ข้าราชการ ตลอดจนประชาชนต้องเคารพ ยึดถือโดยเคร่งครัด ล้วนสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามกติกา ข้อนี้ กล่าวคือ

ตัวอย่างซึ่งสามารถเห็นได้ชัดแจ้ง ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญของประเทศที่รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ ข้าราชการ ตลอดจนประชาชน ต้องเคารพ ยึดถือโดยเคร่งครัด ถ้วนสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามกติกาฯ ข้อนี้ กล่าวคือ

มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่รับรอง และสอดคล้องกับพันธกรณีตามข้อ(1) ของข้อบทที่ 4 แห่งกติกาฯ บัญญัติว่า

"การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิเสรีภาพนั้นมิได้"

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใด กรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใด บุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง....."

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า การก้าวล่วงเข้าไปในเสรีภาพของบุคคลจะต้องอยู่ได้ข้อจำกัดโดยเคร่งครัด โดยวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้น เช่น

สิทธิของบุคคลที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง รวมทั้งสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกตลอดจนเสรีภาพที่จะแสวงหา รับ และเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารตามข้อ 19 แห่งกติกา นั้น ได้รับหลักประกันที่จะไม่ถูกล่วงละเมิด เว้นแต่กรณีเข้าข้อยกเว้นดังที่มาตรา 37 แห่งรัฐธรรมนูญบัญญัติว่า

"บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย การตรวจการ กัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน...."

สิทธิในการชุมนุมโดยสงบ ตามข้อ 21 แห่งกติกาได้รับการรับรองอย่างจริงจังจากประเทศไทยดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา 44 ซึ่งบัญญัติว่า

"บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ"

การจำกัดเสรีภาพ ตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะและเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือในระหว่างเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก"

31. สิทธิเสรีภาพของบุคคลที่จะไม่ถูกเกณฑ์หรือบังคับใช้แรงงาน เว้นแต่เข้าข้อยกเว้น ก็ได้รับการรับรองโดยชัดแจ้งเช่นกัน โดยมาตรา 51 แห่งรัฐธรรมนูญฯ บัญญัติว่า

"การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก"

พันธุกรณีตามข้อ 6 ข้อ 7 ข้อ 8 (วรรค 1 และ 2) ข้อ 11 ข้อ 15 ข้อ 16 และข้อ 18 เป็นสิทธิพื้นฐานที่ประเทศไทยมีเจตจำนงปกป้องคุ้มครองโดยเคร่งครัดอยู่แล้ว เจตจำนงดังกล่าว เห็นได้ชัดแจ้งจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การหลีกเลี่ยงฝ่าฝืนย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ข้อบทที่ 5

1. ไม่มีความใดในกติกาที่อ้างนำไปตีความไปในทางที่จะให้รัฐใด กลุ่ม หรือบุคคลใด ได้สิทธิที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรม หรือกระทำการใด อันมีจุดมุ่งหมายในการทำลายสิทธิและเสรีภาพประการใดที่รับรองไว้ในกติกา หรือเป็นการจำกัดสิทธินั้นยิ่งไปกว่าที่ได้บัญญัติไว้ในกติกา

2. จะต้องไม่มีการจำกัดหรือเลียงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองหรือที่มีอยู่ในรัฐภาคีใดในกติกา ซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย อนุสัญญา กฎระเบียบ หรือจารีต ประเพณี โดยอ้างว่ากติกาไม่รับรองสิทธิเช่นนั้นหรือรับรองสิทธินั้นในระดับที่ด้อยกว่า

32. พันธุกรณีตามข้อบทที่ 5 ขณะนี้ยังไม่มีการมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศไทย ประเทศไทยก็ได้แสดงเจตนายอมรับพันธุกรณีข้อนี้แต่แรกแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยมิได้ตั้งข้อสงวนข้อนี้ในขณะที่เข้าเป็นภาคีกติกาฉบับนี้แต่อย่างใด

ขณะเดียวกัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 29 ก็ได้บัญญัติห้ามรัฐจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ด้วยตามที่กล่าวถึงแล้วในข้อบทที่ 15 รวมทั้งมาตรา 63 วรรคแรก ก็ได้บัญญัติว่า

"บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้มิได้"

ดังนั้น หากรัฐหรือบุคคลใดกระทำการอันขัดต่อมาตรา 29 และมาตรา 63 ก็ย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและรัฐจะต้องใช้อำนาจและกลไกตามกฎหมาย เพื่อหยุดยั้งการกระทำความผิดและลงโทษผู้กระทำการเช่นนั้นต่อไป

ข้อบทที่ 6

1. มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตมาแต่กำเนิด สิทธินี้ต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย บุคคลจะต้องไม่ถูกทำให้เสียชีวิตโดยอำเภอใจ
2. ในประเทศที่ยังมิได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต การลงโทษประหารชีวิตอาจกระทำได้เฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดตามกฎหมายที่ใช้บังคับในขณะที่กระทำความผิด และไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งกติกาฯ และต้องอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ การลงโทษเช่นนี้ จะกระทำได้ก็แต่โดยคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลที่มีอำนาจ
3. ในกรณีที่ทำให้เสียชีวิตมีลักษณะเป็นอาชญากรรมการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ ย่อมเป็นที่เข้าใจว่าข้อนี้มิได้ให้อำนาจรัฐภาคีใดแห่งกติกาฯ ในอันที่จะเลี่ยงจากพันธกรณีใดที่มีตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมล้างเผ่าพันธุ์
4. บุคคลใดต้องคำพิพากษาประหารชีวิต ย่อมมีสิทธิขอภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษาประหารชีวิต อาจให้ได้ในทุกกรณี
5. บุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่กระทำความผิดจะถูกพิพากษาประหารชีวิตมิได้ และจะดำเนินการประหารชีวิตสตรีขณะมีครรภ์มิได้
6. รัฐภาคีใดแห่งกติกาฯ จะยกข้อนี้ขึ้นอ้างเพื่อประวิง หรือขัดขวางการยกเลิกโทษประหารชีวิตมิได้

33. วรรค 1. มนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยธรรมชาติในการดำรงชีวิต (Right to life)
สิทธินี้ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และประมวลกฎหมายอาญา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 31 บัญญัติรับรองสิทธิในชีวิตของบุคคลไว้ดังนี้:

"บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรมหรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้"

34. การพรางชีวิตผู้อื่น

กฎหมายได้ให้การคุ้มครองสิทธิในชีวิตของบุคคลเริ่มตั้งแต่คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15) เมื่อบุคคลมีสภาพบุคคลแล้ว จะได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา การฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาย่อมมีความผิดตามมาตรา 288-289 การที่ทำให้ผู้อื่นเสียชีวิตโดยที่ผู้อื่นยินยอมสมัครใจ (Euthanasia) ก็มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ฐานฆ่าผู้อื่นด้วย แม้การช่วยผู้อื่นให้ฆ่าตัวตายก็เป็นความผิดตามมาตรา 293 ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ปรากฏในรายงานของคณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุของวุฒิสภาเมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 ว่าได้มีการเสนอความคิดให้ประเทศไทยมีกฎหมายในการตัดสินใจชีวิตของบุคคลโดยให้สิทธิบุคคลปฏิเสธการรักษาพยาบาล โดยแสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษรในขณะที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ หรือภายใต้การวินิจฉัยของแพทย์ร่วมกับครอบครัว แต่ปัจจุบันยังมิได้มีการเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวแต่อย่างใด และหากจะมีการเสนอร่างกฎหมายดังกล่าว ก็จะต้องมีการพิจารณาโดยละเอียดรอบคอบเป็นอย่างยิ่งว่าจะเหมาะสมกับสภาพสังคมของประเทศไทยหรือไม่เพียงใดด้วย

การป้องกันอัตราการตายของทารก ก็เป็นเรื่องที่ประเทศไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยได้จัดให้มีมาตรการลดอัตราการตายของเด็กแรกเกิดชื่อ "โครงการลูกแม่ปลอดภัย" (Safe motherhood) แล้ว

การทำแท้งลูก กรณีหญิงยินยอมให้ทำแท้งเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ฐานทำให้ตนเองแท้งลูกมีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 6,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ส่วนผู้ที่ทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงยินยอม มีความผิดตามมาตรา 302 ส่วนกรณีที่ไม่ยินยอม ผู้ทำให้หญิงแท้งลูกมีความผิดตามมาตรา 303

แต่การทำแท้งเพื่อสุขภาพของหญิงหรือหญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาทางเพศ เช่น ข่มขืน และเป็นการทำแท้งโดยนายแพทย์ ผู้กระทำไม่มีความผิด ทั้งนี้ โดยผลของตามมาตรา 305 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

อย่างไรก็ดี คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 เพื่อขยายขอบเขตการทำแท้งโดยแพทย์ไว้กรณีที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทารกในครรภ์เป็นโรคติดต่อร้ายแรงที่ปัจจุบันยังไม่สามารถรักษาให้หายได้ เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น

อนึ่ง ประเทศไทยได้พยายามลดอัตราการตายของประชาชนในกรณีต่าง ๆ อาทิ อัตราการตายของสตรีภายหลังคลอด เมื่อเดือนมกราคม - ธันวาคม 2538 มีจำนวน 44 ราย ต่อ 100,000 คน และ พ.ศ.2540 ได้มีการตายของเด็กทารกอายุ 0-5 ปี ประมาณ 5,355 ล้านคน ตายตั้งแต่แรกเกิด 34 คน ต่อ 1,000 คน (ข้อมูลจากมูลนิธิประชากรแห่งชาติ)

สำหรับสถิติการฆ่าตัวตายของคนไทยนั้น ในรอบปี พ.ศ.2540 ได้เพิ่มมากขึ้นเฉพาะในช่วงเดือนมกราคม - มิถุนายน ที่พยายามฆ่าตัวตาย 1,380 ราย และที่ฆ่าตัวตายสำเร็จรวม 50 ราย อัตราการตายด้วยเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องที่ประเทศไทยกำลังหาทางแก้ไขอย่างจริงจัง

35. เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติและของประชาชน ซึ่งได้แก่กองทัพบกซึ่งรับผิดชอบความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายนอกของประเทศชาติเป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงกลาโหม ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจนั้นรับผิดชอบความสงบเรียบร้อยชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี

สำหรับตำรวจนั้นมีระบบการฝึกแบบทหาร และมียศคล้ายกับทหาร ตำรวจจะเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่มีโทษทางอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นๆ อันจำเป็น รวมทั้งมีการฝึกอบรมในเรื่องสิทธิมนุษยชนด้วย

ปัจจุบันได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2535 กำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่บุคลากรสามารถใช้อาวุธได้ อาทิ ทหาร ตำรวจ ต้องจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐานด้วย และได้มีการจัดหลักสูตรดังกล่าวด้วยแล้ว ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วในข้อบทที่ 2

36. การใช้อาวุธของเจ้าหน้าที่ตำรวจ - ทหาร

การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ตำรวจ ทหารหรือหน่วยงานของฝ่ายปกครองฆ่าผู้อื่นโดยผิดกฎหมาย ก็จะมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 หรือ 289 ฐานฆ่าผู้อื่นซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิตเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไป

อย่างไรก็ดี ในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทหารอาจเกิดการฆ่าผู้อื่นได้ เช่น การจับกุมผู้ทำความผิดอาญาตามอำนาจหน้าที่โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ แล้วเกิดการต่อสู้กันเป็นเหตุให้ผู้ถูกจับกumnั้นถึงแก่ความตายเพราะการกระทำนั้น หากเจ้าหน้าที่ตำรวจทำเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดกับตนเองหรือผู้อื่นและโดยสมควรแก่เหตุ ตามหลักการป้องกันตาม มาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เจ้าหน้าที่นั้นย่อมไม่มีความผิดตามกฎหมาย และจะมีกระบวนการสอบสวนดำเนินคดีอาญาแตกต่างไปจากกรณีที่ประชาชนฆ่ากันเอง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิในชีวิตของประชาชนมิให้อุบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือเกินกว่าเหตุ การดำเนินคดีอาญานี้ เรียกกันทั่วไปว่า "คดีวิสามัญฆาตกรรม"

ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 148-156 ได้กำหนดหลักประกันสิทธิแก่ผู้เสียหายในกรณีวิสามัญฆาตกรรมไว้ ได้แก่ การชันสูตรพลิกศพและการไต่สวน การควบคุมตัว 150 โดยให้พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่พยานตั้งอยู่กับตำรวจภูธรจังหวัด

หรือแพทย์ประจำสถานีนอนามัย หรือแพทย์ประจำโรงพยาบาลเป็นผู้ชันสูตรพลิกศพ เมื่อมีการชันสูตรพลิกศพแล้ว ให้พนักงานสอบสวนส่งสำนวนชันสูตรพลิกศพไปยังพนักงานอัยการเพื่อให้ทำการร้องขอต่อศาลชั้นต้นให้ทำการไต่สวนและทำคำสั่งแสดงถึงเหตุและพฤติการณ์ที่ตาย

ในการไต่สวน ศาลจะปิดประกาศแจ้งกำหนดวันทำการไต่สวนไว้ก่อนล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนการไต่สวนหรือขณะทำการไต่สวน สามเษก ภรรยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาลของผู้ตาย มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลขอเข้ามาซักถามพยานที่พนักงานอัยการนำสืบและนำสืบพยานอื่นได้ด้วย หรือมีสิทธิตั้งทนายความดำเนินการแทนได้ นอกจากนี้ศาลอาจจะเรียกพยานที่น่าสืบมา แล้วมาสืบเพิ่มเติมโดยเรียกพยานอื่นมาสืบก็ได้ เมื่อศาลมีคำสั่งเช่นใดให้ถือว่า ถึงที่สุด แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิฟ้องร้องและการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล หากพนักงานอัยการหรือบุคคลอื่นได้ฟ้องหรือจะฟ้องคดีเกี่ยวกับการตายนั้น

เมื่อศาลมีคำสั่งแล้ว ให้ส่งสำนวนการไต่สวนของศาลไปยังพนักงานอัยการเพื่อส่งให้แก่พนักงานสอบสวนดำเนินการต่อไป ตามแต่กรณี

37. อำนาจในการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง เจ้าหน้าที่รัฐในคดีวิสามัญฆาตกรรมนั้น มาตรา 143 วรรคท้ายแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติ ให้เป็นอำนาจของอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนแต่ผู้เดียวเท่านั้น สถิติการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีวิสามัญฆาตกรรมโดยอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาราชการแทน พ.ศ. 2540 มีดังต่อไปนี้

สถิติคดีวิสามัญฆาตกรรม

สำนักงานคดีอัยการสูงสุด

การพิจารณา	ปี พ.ศ. 2543	ปี พ.ศ. 2544 ม.ค. - ส.ค.	หมายเหตุ
1. สั่งไม่ฟ้อง	56	34	
2. สั่งฟ้อง	2	1	
3. อยู่ระหว่างพิจารณา	5	23	
4. ส่งสำนวนคืน	22	11	
5. เพิ่มเติม	1	-	
รวม	46	69	

38. สำหรับคดีวิสามัญฆาตกรรมตามพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495 นั้น มาตรา 22 ให้อัยการทหารเป็นผู้พิจารณาสำนวนคดีชั้นสูตรพลิกศพ และเจ้ากรมพระธรรมนูญจะเป็นผู้พิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี แต่เดิมเคยมีประกาศของคณะปฏิวัติ ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกิดจากการยึดอำนาจรัฐโดยการก่อรัฐประหารได้ให้ศาลพลเรือนในสังกัดกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่เป็นศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และให้ศาลทหารพิจารณาคดีซึ่งเกี่ยวกับความผิดอันเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติ คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินและกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ให้ศาลพลเรือนเป็นศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และทำให้ศาลทหารพิจารณาคดีซึ่งเกี่ยวกับความผิดอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2539 แล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

39. สถาบันนิติเวชเป็นหน่วยงานของรัฐที่ทำการชันสูตรพลิกศพ สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในปัจจุบันผู้ทำการชันสูตรพลิกศพจะเป็นนายแพทย์ประจำโรงพยาบาลตำรวจซึ่งมียศและตำแหน่งเป็นข้าราชการตำรวจอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาและระบบให้ทุน ให้โทษ เช่นเดียวกับตำรวจทั่วไป ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่า อาจทำให้ผลการชันสูตรพลิกศพไม่มีการถ่วงดุลกัน เนื่องจากเป็นหน่วยงานเดียวกันกับข้าราชการตำรวจที่ทำให้เกิดการตายและเป็นผู้รับผิดชอบสอบสวนคดีวิสามัญฆาตกรรม นอกจากนี้กฎหมายเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพดังกล่าวยังมีช่องว่างอยู่หลายประการ แต่ได้มีความพยายามแก้ไขบทกฎหมายให้มีความรัดกุมขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างแท้จริง ขณะนี้ กระทรวงยุติธรรมได้พยายามแก้ไขกฎหมายในการชันสูตรพลิกศพ โดยเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2541 กำหนดให้แพทย์ทางนิติเวชวิทยาร่วมดำเนินการชันสูตรพลิกศพ แต่หากหาไม่ได้จึงให้แพทย์ประจำโรงพยาบาลหรือสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้ร่วมชันสูตรพลิกศพ และกำหนดให้พนักงานอัยการเข้าร่วมการชันสูตรพลิกศพด้วย เพื่อให้มีการตรวจสอบถ่วงดุลกันและเพื่อพัฒนาระบบการตรวจสอบพยานหลักฐานทางนิติเวชให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งกำหนดให้ศาลมีอำนาจขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นประกอบการไต่สวนในศาล และกำหนดห้ามมิให้มีการกระทำการแก่ศพหรือสภาพแวดล้อมศพให้เปลี่ยนแปลงไปก่อนที่จะทำการชันสูตรพลิกศพเสร็จ

นอกจากนั้นในการปรับปรุงโครงสร้างกระทรวงยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 ก็ได้กำหนดให้สถาบันนิติเวชวิทยาโอนจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้มีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่มากยิ่งขึ้น

40. ยี่สิบ เมื่อปีพุทธศักราช 2540 ได้มีกรณีการทำวิสามัญฆาตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในขณะที่จับกุมผู้ต้องหาห้าถึงหกคน (ยอมให้คำมั่น) โดยได้ยิงผู้ต้องหาตายรวม 6 ศพ ที่อำเภอคำม่วน จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอ้างว่าผู้ต้องหาทั้ง 6 คน คอสู้งค์ขวางการจับกุมจึงต้องใช้อาวุธปืนยิงตายเพื่อป้องกันตัว ต่อมาพนักงานสอบสวนที่อยู่ในท้องที่ได้สอบสวนและทำการชันสูตรพลิกศพผู้เสียชีวิตแล้ว และได้เสนอจำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการประจำศาลแขวงสุพรรณบุรี เพื่อยื่นคำร้องต่อศาลแขวงให้ทำการไต่สวนความมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป แต่พนักงานอัยการได้มีคำสั่งให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมหลายประเด็น เพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าความตายของผู้ต้องหาเกิดขึ้นเพราะเหตุใดเพื่อจะได้นำพยาน หลักฐานมานำสืบในศาลที่ทำการไต่สวนต่อไป แต่พนักงานสอบสวนได้โต้แย้งการสั่งสอบสวนเพิ่มเติมของพนักงานอัยการ ความมาตรา 150 พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้หรือไม่ และกระทรวงมหาดไทยได้เสนอเรื่องไปให้ คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความในที่สุดสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีความเห็นว่า พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ พนักงานอัยการจึงได้มีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมต่อไป และพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมตามคำสั่งแล้ว อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าได้มีการพยายามที่จะรักษาสติของเจ้าหน้าที่ที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจฆ่าตาย โดยอ้างว่าปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยใช้ระบบการคานอำนาจระหว่างพนักงานอัยการและเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ปัจจุบันคดีดังกล่าวกำลังอยู่ระหว่างไต่สวนโดยเปิดเผยในศาลแขวงสุพรรณบุรี ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการสิทธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาตรวจสอบคดีดังกล่าวด้วยอีกทางหนึ่ง แต่ไม่สามารถสอบสืบสวนสืบสารรายละเอียดได้ เนื่องจากไม่มีพยานอื่นที่รู้เห็นนอกจากเจ้าพนักงานที่กระทำวิสามัญฆาตกรรมทั้ง 4 คน ซึ่งก็ปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลและชี้แจงข้อเท็จจริงแก่ คณะกรรมการสิทธิการ เนื่องจากต้องรอให้ปากคำในชั้นไต่สวนคดีของศาลก่อน แต่คณะกรรมการสิทธิการฯ ดังกล่าว ได้ตั้งข้อสังเกตเรื่องความบกพร่องของกฎหมายทางปฏิบัติของการสอบสวน และการชันสูตรพลิกศพคดีวิสามัญฆาตกรรมไว้ 9 ประการ และเป็นสิ่งที่กระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการแก้ไขกฎหมายไปดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น

การลงโทษประหารชีวิต

41. การลงโทษประหารชีวิตตามกฎหมายของไทยมีมาช้านาน และใช้สำหรับความผิดอาญาที่อุกฉกรรจ์ที่สุด เช่น ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของราชอาณาจักร ความผิดเกี่ยวกับการฆ่าผู้อื่น ความผิดที่มีผลเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย เช่น วางเพลิง หรือความผิดทางเพศ เช่น การข่มขืนแล้วฆ่า รวมทั้งความผิดเกี่ยวกับการจำหน่ายยาเสพติดให้โทษ ฯลฯ

การลงโทษประหารชีวิตจะกระทำได้เมื่อมีกฎหมายในขณะกระทำความผิดระบุให้ลงโทษประหารชีวิตได้ และศาลเท่านั้นเป็นผู้พิพากษาลงโทษ ศาลจะต้องพิจารณาภายใต้ข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้โดยปราศจากความสงสัยว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริง (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227) นอกจากนี้กฎหมายยังให้สิทธิ ที่จัดให้มีทนายความแก่ผู้ต้องหาในคดีที่มีโทษประหารชีวิต เพื่อประกันสิทธิในการต่อสู้คดีด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 – 173 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 242) .

อนึ่ง วิธีการลงโทษประหารชีวิตนั้น ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 19 บัญญัติว่าให้นำไปยิงเสียให้ตาย ชันคอนและวิธีการประหารชีวิตเป็นไปตาม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และระเบียบข้อบังคับที่ออกตามกฎหมายดังกล่าว และผู้ที่ถูกพิพากษาให้ประหารชีวิตมีสิทธิขอพระราชทาน อภัยโทษตามกฎหมายได้เสมอ

42. การลงโทษประหารชีวิตจะกระทำได้แต่เฉพาะคำพิพากษาของศาลยุติธรรมซึ่งถึงที่สุดหากเป็นคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิตของศาลชั้นต้น คำพิพากษาของศาลจะถูกส่งไปเพื่อให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาอีกครั้งหนึ่งโดยทันที เพื่อให้มีการตรวจสอบโดยรัดกุมอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นการลงโทษที่ถูกต้อง การพิจารณาของศาลอุทธรณ์จะพิจารณาทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ และความผิดนั้นเหมาะสมกับโทษประหารชีวิตหรือไม่ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 245)

43. ในศาลทหาร ตุลาการศาลทหารเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาลงโทษประหารชีวิต เช่นเดียวกับศาลพลเรือน ตุลาการศาลทหารประกอบด้วยนายทหารชั้นสัญญาบัตร 2 นายและตุลาการพระธรรมนูญ 1 นาย ที่สำเร็จการศึกษากฎหมายจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย และคำพิพากษาของศาลทหารนั้นสามารถอุทธรณ์ฎีกาไปยังศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุดได้ เช่นเดียวกับศาลพลเรือน

44. ปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2542 มีผู้ต้องขังที่รอการประหารชีวิตจำนวน 46 คน

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

45. ประเทศไทยไม่ได้เป็นภาคีสถาบันสัญญาการห้ามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และไม่เคยเกิดกรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ขึ้นในประเทศไทยแต่อย่างใด หากเกิดกรณีดังกล่าว ผู้กระทำความผิดย่อมได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288-289 ซึ่งมีโทษสูงสุดถึงประหารชีวิต

การอภัยโทษ

46. การอภัยโทษ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 259-267 การขออภัยโทษ มี 2 ประเภท คือ อภัยโทษเด็ดขาดโดยไม่มีเงื่อนไข และอภัยโทษที่เป็นการเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาหรือลดโทษ และผู้ยื่นขออภัยโทษอาจเป็นผู้ต้องโทษเองหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น บิดา มารดา สามีภรรยา หรือญาติพี่น้องประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการขอพระราชทานอภัยโทษไว้ดังนี้ คือ

คดีที่จำเลยต้องโทษประหารชีวิต ห้ามมิให้บังคับตามคำพิพากษาจนกว่าจะได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอภัยโทษแล้ว (มาตรา 247) ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริต ให้รอการประหารไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย และถ้าผู้วิกลจริตหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต (มาตรา 248)

เมื่อคดีถึงที่สุดจะทูลเกล้าถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอพระราชทานอภัยโทษ โดยยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็ได้

การพระราชทานอภัยโทษอาจกระทำการทั่วไปก็ได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาตาม มาตรา 261 ทวิ ความผิดบางอย่างอาจไม่ได้รับการอภัยโทษเป็นการทั่วไปตามมาตรา 261 ทวิ เช่น ความผิดฐานผลิตหรือจำหน่ายยาเสพติด แต่ผู้ถูกลงโทษก็ยังมีสิทธิขอพระราชทานอภัยโทษด้วยตนเองเฉพาะราย และมีชาวต่างประเทศ เช่น หญิงสาวชาวอังกฤษถูกลงโทษจำคุกสถานหนักฐานจำหน่ายยาเสพติด ต่อมาได้ทำเรื่องขอพระราชทานอภัยโทษ ก็ได้รับการอภัยโทษปล่อยตัวเดินทางกลับประเทศอังกฤษในที่สุด

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์พร้อมทั้งถวายความเห็นว่าการพระราชทานอภัยโทษหรือไม่ ในกรณีที่ไม่มีผู้ใดถวายเรื่องราวถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเห็นเป็นกรณีสมควร จะถวายการแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ขอให้พระราชทาน อภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษก็ได้ (มาตรา 261)

เรื่องการขอพระราชทานอภัยโทษอย่างอื่นซึ่งมิใช่โทษประหารชีวิต ถ้าถูกยกโทษหนึ่งแล้วจะขึ้นใหม่อีกไม่ได้จนกว่าจะพ้นสองปีนับแต่วันถูกยกครั้งก่อน (มาตรา 264)

การนิรโทษกรรม

47. การนิรโทษกรรมต้องกระทำโดยการตราพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมเป็นครั้งๆ ไป ซึ่งมีผลเป็นการลบล้างการกระทำที่เป็นความผิดโดยสิ้นเชิง ถือเสมือนว่าผู้กระทำความผิดไม่เคยกระทำความผิดนั้นที่ผ่านมา

การนิรโทษกรรมในทางปฏิบัติมักจะกระทำแก่ผู้กระทำความผิดฐานกบฏหรือก่อการรัฐประหารเพื่อยึดอำนาจการปกครอง

การลดหย่อนผ่อนโทษ

48. การลดหย่อนผ่อนโทษ เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 267 ซึ่งบัญญัติว่า ให้นำบทบัญญัติว่าการอภัยโทษมาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่เรื่องราวขอพระราชทานเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาหรือลดโทษด้วย

อย่างไรก็ตาม ได้มีประเพณีการลดโทษประหารชีวิตเป็นจำคุกตลอดชีวิตและในกรณีวโรกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

การลงโทษประหารชีวิตบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปี และสตรีมีครรภ์

49. ประมวลกฎหมายอาญากำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำเป็นเด็กไว้ดังนี้

เด็กอายุไม่เกินเจ็ดปีหรือเกินกว่าเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินสิบสี่ปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเล็กน้อยไม่ต้องรับโทษ (มาตรา 73 และมาตรา 74)

ผู้ใดอายุกว่าสิบสี่ปีแต่ยังไม่เกินสิบเจ็ดปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ถ้าศาลเห็นว่าสมควรพิพากษาลงโทษ ก็ให้ลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 75) ในกรณีเช่นนี้ถ้าบุคคลอายุกว่าสิบสี่ปีแต่ยังไม่เกินสิบเจ็ดปีกระทำความผิดที่มีโทษประหารชีวิต เมื่อศาลลดมาตราส่วนโทษลงกึ่งหนึ่ง ให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือโทษจำคุกตั้งแต่ 25 ปีถึง 50 ปี ดังนั้น บุคคลอายุกว่าสิบสี่ปีแต่ยังไม่เกินสิบเจ็ดปีจึงไม่ต้องรับโทษประหารชีวิต

บุคคลอายุกว่าสิบเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินยี่สิบปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดนั้น มาตรา 76 แห่งประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติว่า ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือกึ่งหนึ่งก็ได้ ในกรณีนี้แม้กฎหมายจะให้ศาลลงโทษถึงประหารชีวิตได้ก็ตาม แต่ทางปฏิบัติยังไม่เคยมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาลให้ลงโทษประหารชีวิตบุคคลที่มีอายุดังกล่าวนี้เลย ศาลจะไร้ดุลยพินิจในการลดมาตราส่วนโทษให้เสมอ ถ้าศาลลด

มาตราส่วนโทษลงหนึ่งในสามให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต ส่วนกรณีลดโทษกึ่งหนึ่งให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่ 25 ปี ถึง 50 ปี ดังนั้น บุคคลที่อายุกว่าสิบเจ็ดปีแต่ยังไม่ถึงยี่สิบปี จึงไม่เกลี่ยงรับโทษประหารชีวิตในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

อนึ่ง ปัจจุบันสำนักงานอัยการสูงสุดได้เริ่มดำเนินการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 76 ให้สอดคล้องกับข้อบทที่ 6 (5) ด้วยแล้ว

เด็กที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีในเขตท้องที่ที่มีศาลเยาวชนและครอบครัวตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 ได้กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นผู้พิจารณาคดีพิพากษาคดีสำหรับเด็กและเยาวชนและตามกฎหมายไม่มีการใช้โทษประหารชีวิตกับจำเลยในศาลดังกล่าว

สำหรับสตรีมีครรภ์ที่มีโทษประหารชีวิตนั้น กฎหมายบัญญัติให้รอไว้จนสตรีนั้นคลอดบุตรเสียก่อนจึงประหารชีวิตได้ จะประหารชีวิตขณะมีครรภ์นั้นไม่ได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 247)

ภาคผนวก

50. ความผิดที่มีโทษประหารชีวิตตามประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยมีดังต่อไปนี้

ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของราชอาณาจักร

ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาทและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

มาตรา 107 ปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ หรือพยายามปลงพระชนม์

มาตรา 108 ประทุษร้ายต่อพระองค์ หรือเสรีภาพของพระมหากษัตริย์ หรือพยายามประทุษร้าย

มาตรา 109 ปลงพระชนม์พระราชินี หรือรัชทายาท หรือฆ่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือพยายามปลงพระชนม์

มาตรา 110 ประทุษร้ายต่อพระองค์หรือเสรีภาพของพระราชินีหรือรัชทายาท หรือต่อร่างกายหรือเสรีภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยมีลักษณะอันน่าจะเป็นอันตรายแก่พระชนม์หรือชีวิต

มาตรา 111 สนับสนุนในการกระทำความผิดตามมาตรา 107 ถึง 110 ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับตัวการในความผิด

ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร

มาตรา 113 ฐานเป็นกบฏ

มาตรา 119 กระทำการใดเพื่อให้ราชอาณาจักรหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของราชอาณาจักรตกไปอยู่ใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐต่างประเทศ หรือเพื่อให้เอกราชของรัฐเสื่อมเสียไป

มาตรา 121 คนไทยกระทำการรบต่อประเทศ หรือเข้าร่วมเป็นข้าศึกของประเทศ

มาตรา 124 กระทำการใดๆ เพื่อให้ผู้อื่นล่วงรู้หรือได้ไปซึ่งข้อความเอกสาร หรือสิ่งใดๆ อันปกปิดไว้เป็นความลับสำหรับความปลอดภัยของประเทศ หรือความผิดได้กระทำในระหว่างประเทศอยู่ในการรบหรือการสงครามและได้กระทำเพื่อให้รัฐต่างประเทศได้ประโยชน์

มาตรา 127 กระทำใด ๆ เพื่อให้เกิดเหตุร้ายแก่ประเทศจากภายนอก และถ้าเหตุร้ายเกิดขึ้น

ความผิดต่อความสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ

มาตรา 132 ฆ่าหรือพยายามฆ่า ราชาธิบดี ราชินี ราชตามี รัชทายาท หรือประมุขแห่งรัฐต่างประเทศ ซึ่งสัมพันธ์ไมตรี หรือผู้แทนรัฐต่างประเทศซึ่งได้รับแต่งตั้งให้มาสู่พระราชสำนัก

ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน

มาตรา 218 วางเพลิงเผาทรัพย์ในเหตุฉกรรจ์

มาตรา 224 วางเพลิงเผาทรัพย์ หรือการทำให้เกิดระเบิดเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่

ความตาย

ความผิดเกี่ยวกับเพศ

มาตรา 227 ทวิ, คี ฆ่าข่มขืนกระทำความชำรุดซึ่งไม่ใช่ภริยาคนเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย

มาตรา 280 กระทำอนาจารแก่บุคคลหรือเด็กเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย

ความผิดต่อชีวิต

มาตรา 288, 289 ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา

ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ

มาตรา 313 จับคนเรียกค่าไถ่เป็นเหตุให้ผู้ถูกเอาตัวไป ผู้ถูกหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังรับอันตรายสาหัส หรือเป็นการกระทำโดยทรมาณหรือทารุณโหดร้าย จนเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำนั้นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ

ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์

มาตรา 339 มาตรา 339 ทวิ ชิงทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย

มาตรา 340 มาตรา 340 ทวิ ปล้นทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย

ความคิดที่มีโทษประหารชีวิตตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.2522 ได้แก่ความผิดฐานจำหน่าย หรือมิได้ครอบครองเพื่อจำหน่ายซึ่งยาเสพติดให้โทษ ประเภท 1 (เฮโรอีน)

ข้อบทที่ 7

บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้ามิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะถูกใช้ในการทดลองทางการแพทย์ หรือทางวิทยาศาสตร์ โดยปราศจากความยินยอมโดยเสรีของบุคคลนั้นมิได้

51. กฎหมายไทยได้ปกป้องบุคคลจากการถูกทรมานหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม ทั้งนี้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 31 วรรค 2 บัญญัติว่า

"การทรมาน การทรมาน หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้"

การลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ได้แก่ การประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับและริบทรัพย์สิน ประเทศไทยไม่มีการลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยการเขียนหรือทำงานหนัก เหมือนบางประเทศ

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติลงโทษผู้กระทำความผิดให้หนักขึ้น ในกรณีกระทำการอันเป็นการทรมานโหดร้าย เช่น นำผู้อื่นโดยทรมานหรือโดยกระทำทารุณโหดร้ายด้วย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 (5))

ประเทศไทยได้จัดให้มีกลไกในการสอดส่องปัญหาสิทธิมนุษยชนในข้อนี้ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 199-200 บัญญัติไว้ โดยบัญญัติให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งจะทำหน้าที่ตรวจสอบและรายงานการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และขณะนี้ได้ประกาศใช้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ คือพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แล้ว

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่ง และกรรมการอื่นอีกสิบคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากผู้ซึ่งมีความรู้ หรือประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยจะคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนด้วย คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปี และดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว (รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 199)

คณะกรรมการมีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้อธิบายได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ หากพบว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนก็จะเสนอมาตรการที่เหมาะสมไปยังบุคคลหรือหน่วยงานที่จะละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเพื่อดำเนินการต่อไป หากไม่มีการดำเนินการตามข้อเสนอแนะ ก็จะรายงานรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป (รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 200 (1))

นอกจากนี้ ในสภาผู้แทนราษฎร ยังมีคณะกรรมการการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ที่มีอำนาจตรวจสอบการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีอำนาจเรียกเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใดมาให้ปากคำต่อคณะกรรมการได้

52. อนึ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 ทวิ ได้คุ้มครองผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังมิให้ถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติที่ผิดมนุษยธรรม โดยกฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะพบทนายความสองต่อสอง มีสิทธิได้รับการเยี่ยมคามสมควรและได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดเจ็บป่วย ทั้งนี้ ตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครองซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือ ผู้ต้องหา ซึ่งอาจควบคุมผู้ต้องหาที่สถานีตำรวจหรือสถานคุมขังอื่น มีหน้าที่ต้องแจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบถึงสิทธิของผู้ต้องหาคงกล่าวด้วย

ในการดำเนินคดีอาญาของอัยการนั้น ก็ได้มีระเบียบกรมอัยการว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ.2528 กำหนดให้อัยการดำเนินคดีโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนด้วยเสมอ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ได้บัญญัติกำหนดหน้าที่กรมราชทัณฑ์ ห้ามใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เช่น การนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำให้ใช้กุญแจมือมิใช่ครวนหรือโซ่ล่ามก็ไม่ควรใช้เครื่องพันธนาการ เว้นแต่กรณีฉุกเฉินหรือ ไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังที่เป็นผู้สูงอายุหรือผู้หญิง เว้นแต่เป็นผู้ร้ายหรือเสียดจริต (กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความใน มาตรา 58 แห่ง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ข้อ 28 ถึง 30)

เจ้าพนักงานเรือนจำจะไม่ใช้อาวุธแก่ผู้ต้องขัง ยกเว้นในบางกรณี เช่น กรณีผู้ต้องขังตั้งแต่สามคนขึ้นไปจะทำการหลบหนีหรือก่อเหตุร้าย แรกก่อนจะใช้อาวุธ ให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้เสียก่อน และนักโทษที่ต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำมีสิทธิจะได้รับรางวัลในบางกรณี เช่น การทำสินค้าหรือ ผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย หรือการออกไปทำงานโยธา ฯลฯ สำหรับผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยจะมีโทษที่ได้รับคือ ขังเดี่ยว, ขังห้องมืด หรือเฉียน ซึ่งจะกำหนดเงื่อนไขวิธีการลงโทษไว้ด้วย (ตามมาตรา 35 และกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ข้อ 111-113, 117-119)

53. ผู้ต้องขังในเรือนจำจะได้รับสิทธิหรือสวัสดิการดังนี้

1. ให้การศึกษาและฝึกอบรมผู้ต้องขัง
2. ให้การรักษาพยาบาลโดยจัดให้มีสถานพยาบาล ให้ตรวจสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง ให้ผู้ต้องขังที่ป่วยหรือหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาล ให้ถือว่าผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติดหรือผู้หญิงมีครรภ์หรือลูกอ่อนเป็นผู้ป่วยเจ็บ
3. กำหนดให้นักโทษเค็ดขาดสามารถลาออกไปข้างนอกเรือนจำได้ พักการลงโทษ ลดวันต้องโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นโทษเบาและขอยกโทษได้
4. ให้ผู้ต้องขังได้รับการเขียนเขียนหรือคิดต่อจากบุคคลภายนอกหรือทนายความ
5. จัดแบ่งแยกผู้ต้องขังตามเพศ อายุและประเภทของการกระทำความผิดให้อยู่แยกต่างหากจากกัน โดยแบ่งสถานที่เรือนจำออกเป็น ส่วน ๆ ซึ่งมีสิ่งกีดกันหรือขอบเขตที่แน่นอน
6. อนุญาตให้สามีภรรยา ญาติสืบสายโลหิตโดยทางตรงลงมาหรือขึ้นไปอยู่ร่วมกับนักโทษพิเศษที่สถานฝึกอบรมได้ โดยได้รับเครื่องนุ่งห่มและเครื่องยังชีพ และนอกจากนี้ยังกำหนดหลักเกณฑ์ให้หาประโยชน์ทำการเพาะปลูกบนที่ดินแปลงใดแปลงหนึ่งเป็นการชั่วคราวและอาจได้รับเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์ด้วย
7. จัดอาหารและค้ำมิใช่อาหารเน่าเสีย
8. กำหนดให้มีเครื่องนุ่งห่มหลับนอนแก่นักโทษเค็ดขาดและคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา
9. จัดให้มีการออกกำลังกายและเดินออกนอกห้องขังได้

54. ในกรณีที่มีการร้องทุกข์เกี่ยวกับผู้ต้องขังได้รับการทรมานหรือปฏิบัติโดยคำชำนัน ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ซึ่งออกตามมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 จะกำหนดให้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเป็นอิสระเพื่อทำการสอบสวนในเรื่องที่มีการร้องทุกข์ คณะกรรมการชุดนี้สามารถที่จะลงโทษปรับ ลดชั้น หรือไล่ออก เจ้าหน้าที่ที่กระทำการดังกล่าวได้

55. ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว ฯ พ.ศ.2534 นั้น หากมีการทำทรมานหรือทารุณแก่เด็ก จะต้องมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสอบสวนผู้ถูกร้องทุกข์นั้น และจะมีการลงโทษอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังให้อำนาจลงโทษเขียนเด็กในสถานพินิจได้ ทั้งนี้ เพื่อรักษาวินัยและความเป็นระเบียบของสถานพินิจ แต่การเขียนดังกล่าวต้องปฏิบัติตามวิธีการและหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดโดยเคร่งครัด เพื่อบังคับให้มีการลงโทษที่รุนแรงเกินไป และทำให้เกิดการบาดเจ็บแก่ร่างกายของเด็กและเยาวชนจนเกิดอันตรายได้

ในกรณีที่มีการทรมานผู้ต้องหาหรือผู้ต้องขังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 243 วรรคสอง บัญญัติว่า

"ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการขู่.... ถูกทรมานใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใดๆ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้" นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ได้บัญญัติรับรองไว้อีกว่า

"พยานวัตถุ พยานเอกสารหรือพยานบุคคลที่น่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการขู่ใจมิถำม่นสัญญาขู่จับ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น...." ซึ่งในเรื่องนี้มีคำพิพากษาศาลฎีกา ซึ่งเป็นศาลสูงสุดรับรองไว้แล้วหลายเรื่อง

บุคคลผู้ถูกทรมานอันละเมิดกฎหมายโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ย่อมเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาและมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสมและค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ (รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 245)

ในกรณีผู้ต้องหาที่มีอาการทางจิตหรือต่อสู้คดีโดยอ้างเหตุว่าวิกลจริต การตรวจสอบสภาพจิตผู้ต้องหาจะกระทำโดยแพทย์ในโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนดำเนินคดีอาญา มากกว่าแพทย์จากสถาบันแพทย์ของตำรวจ ซึ่งถือเป็นหลักประกันความยุติธรรมอีกชั้นหนึ่งด้วย

การทดลองทางแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์กับบุคคล

56. ข้อบังคับว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ.2528 ออกตามความในพระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ.2525 ในหมวด 6 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลผู้ที่จะถูกใช้ในการถูกทดลองการแพทย์ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมผู้ทำการทดลองในมนุษย์ ต้องได้รับความยินยอมของผู้ถูกทดลองก่อน และต้องพร้อมที่จะป้องกันผู้ถูกทดลองจากอันตราย ที่อาจเกิดขึ้นจากการทดลองนั้น เมื่อมีเหตุอันตรายหรือผลเสียหายเกิดขึ้นเนื่องจากการทดลอง อันไม่ใช่ความผิดของผู้ถูกทดลองแล้ว ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องรับผิดชอบด้วย

อนึ่ง เมื่อปี พ.ศ.2541 แพทยสภา สภากายาบาล สภาเภสัชกรรม พัฒนาแพทยสภา และคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ ได้ร่วมกันออกคำประกาศสิทธิของผู้ป่วย และในข้อ 8 แห่งประกาศฯ ระบุว่า

"ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลอย่างครบถ้วนในการตัดสินใจเข้าร่วม หรือถอนตัวจากการเป็นผู้ถูกทดลอง ในการทำวิจัยของผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสุขภาพ"

57. การทดลองโดยความยินยอมของผู้ถูกทดลองนั้น จะต้องคงอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์และประมวลกฎหมายอาญาคด้วย คือผู้ถูกทดลองจะต้องรู้สาระสำคัญและผลของการกระทำ มิฉะนั้นการยินยอมย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย และการทดลองนั้นต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน หากการทดลองโดยประมาณเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่

ความตาย ผู้ทดลองย่อมมีความผิดตาม มาตรา 291 แห่งประมวลกฎหมายอาญาฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายด้วย

58. ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการเคลื่อนไหวก่อนที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติการทดลองต่อมนุษย์ พ.ศ..... ซึ่งกำหนดองค์การที่จะควบคุมการทดลองต่อมนุษย์ ทั้งในทางการแพทย์และในทางวิทยาศาสตร์ โดยต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากผู้มีอำนาจตามกฎหมายเสียก่อน และกำหนดทางอาญาแก่ผู้ที่ทำการทดลองโดยละเมิดกฎหมายดังกล่าวด้วย แต่ยังมีได้มีการเสนอร่างกฎหมายนั้นอย่างเป็นทางการ

ประเทศไทยได้เคยมีการเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้ที่กระทรวงสาธารณสุขแห่งสหรัฐอเมริกาให้นำยา AZT มาทดลองกับหญิงมีครรภ์ในประเทศไทยที่เป็นเอดส์และแพร่เชื้อสู่ทารกในครรภ์จำนวน 391 คน ว่า เป็นการทดลองทางแพทย์ที่ขัดต่อหลักจริยธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

59. การทดลองทางแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์แก่บุคคลที่เป็นผู้ต้องหา จำเลย ผู้ต้องขัง หรือถูกควบคุมไว้ในสถานที่ของทางราชการ โดยปราศจากความยินยอมโดยเสรีของบุคคลนั้น ไม่อาจกระทำได้ และเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ปัจจุบันได้มีการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้แก่บุคลากรในทางการแพทย์ ทางวิทยาศาสตร์และมีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลบุคคลตามกฎหมายในสถานที่ของทางราชการอยู่เสมอ

60. สำหรับการส่งบุคคลออกนอกประเทศเพื่อไปรับโทษประหารชีวิตนั้น โดยปกติจะไม่กระทำ ยกเว้นกรณีเป็นไปตามสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน ดังเช่นเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2541 ศาลฎีกาประเทศไทยได้มีคำสั่งให้ส่งตัว พ.ต. (นอกราชการ) บัสดุล หรือบาสดุล ชูคำหรือชูคา บาสดุล ฮาดา อดีตนายทหารของประเทศบังกลาเทศ ซึ่งได้ก่อคดีฆาตกรรมนายกรัฏฐมนศรีคนแรกของประเทศบังกลาเทศเมื่อปี พ.ศ.2518 และต่อมาศาลบังกลาเทศได้พิพากษาประหารชีวิต พ.ต.(นอกราชการ) บัสดุล หรือบาสดุล ชูคำหรือชูคา บาสดุล ฮาดา ประเทศไทยจึงส่งตัวกลับบังกลาเทศตามสนธิสัญญาส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างประเทศไทยกับบังกลาเทศต่อไป

ข้อบทที่ 8

1. บุคคลจะถูกเอาตัวลงเป็นทาสมิได้ การเอาคนลงเป็นทาสและการค้าทาสทุกรูปแบบจะต้องถูกห้าม
2. บุคคลจะถูกบังคับให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาสมิได้
3. (เอ) บุคคลจะถูกเกณฑ์แรงงานหรือบังคับใช้แรงงานมิได้

(บี) ประเพณีการลงโทษจำคุกควบกับการทำงานหนักเป็นโทษทางอาญาอย่างหนึ่งความในวรรค 3 (เอ) มิได้ห้ามการทำงานหนักตามคำพิพากษาที่ให้ลงโทษเช่นนั้นของศาลที่มีอำนาจ

(ซี) เพื่อวัตถุประสงค์ของวรรคนี้ คำว่า "แรงงานที่ถูกเกณฑ์หรือถูกบังคับ"

ไม่หมายรวมถึง

(1) งานหรือการบริการใด ซึ่งมีได้จนถึงในอนุวรรค (บี) ซึ่งโดยปกติบุคคลผู้ถูกควบคุมโดยผลของคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายของศาล หรือบุคคลผู้อยู่ระหว่างการปล่อยตัวจากการควบคุมโดยมีเงื่อนไขต้องกระทำตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย

(2) การปฏิบัติงานใดในลักษณะทางทหาร และการรับใช้ชาติที่กฎหมายกำหนดให้ผู้คัดค้านการเป็นทหารเพราะขัดกับมโนธรรมต้องปฏิบัติ ในประเทศที่ยอมรับการคัดค้านเช่นนั้น

(3) การเกณฑ์ให้ปฏิบัติงานใดในกรณีฉุกเฉินหรือกรณีภัยพิบัติที่คุกคามความอยู่รอดหรือความผาสุกของชุมชน

(4) งานหรือบริการใดอันเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ปกติของพลเมือง

การห้ามนำบุคคลไปเป็นทาส

61. ประเทศไทยได้ยกเลิกระบบทาส โดยมีกฎหมายห้ามเอาคนลงเป็นทาสนับแต่ปี พ.ศ.2448 ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 4 ได้รับรองคุ้มครองสิทธินี้โดยบัญญัติว่า

"ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครอง" ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 312 ได้ลงโทษผู้ซึ่งเอาคนลงเป็นทาสหรือ ให้มีฐานะคล้ายทาส นำเข้าในหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร ซื้อขายรับจำหน่ายบุคคล โดยมีโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปีและปรับ นอกจากนี้ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 294 ข้อ 20 ได้ห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยนเด็กด้วยทรัพย์สินอีกด้วย

การค้าทาสในรูปแบบของการบังคับหญิงและเด็กให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น การบังคับค้าประเวณี หรือการค้ายาเสพติดต่าง ๆ ได้มีกฎหมายวางมาตรการห้ามไว้ เช่น มีประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 294 ข้อ 20 ห้ามใช้เด็กเป็นเครื่องมือในการขอกทาน

นอกจากนี้ได้มีพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดโดยการซื้อ ขาย จำหน่าย ซักพา หรือจัดหารบุคคลไปด้วยวิธีการใดๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตนเองหรือผู้อื่น เพื่อการฉ้อโกง หรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่นอันมิชอบไม่ว่าโดยการขายเด็ก ให้เด็ก

เป็นขอทานหรือทำงานในสภาพที่ใช้แรงงานโดยทารุณโหดร้าย และได้รับบทกำหนดความผิดจาก การกระทำความผิดว่าในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2540

อนึ่ง เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2542 ได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงเรื่องแนวทาง ปฏิบัติในการดำเนินการกรณีการค้าหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ระหว่างหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมประชาสงเคราะห์ คณะกรรมการประสานงานเรื่องเด็กต่างชาติ และเครือข่ายป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้าหญิง และเด็ก

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติการควบคุมการขอทาน พ.ศ.2484 กำหนดให้ผู้ทำการ ขอทานได้รับการสงเคราะห์ตลอดจนทำการฝึกอาชีพให้ รวมทั้งให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจมีอำนาจดำเนินการป้องกันและปราบปรามผู้ทำการขอทานที่ไม่ยอมรับการสงเคราะห์ หรือช่วยเหลือได้

62. มาตรการในการป้องกันแก้ไขปัญหาโสเภณีของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้สรุปปัญหาว่า มีขบวนการนำเด็กและสตรีเข้าสู่ธุรกิจ ทางเพศรวมทั้งมีสตรีและเด็กต่างชาติจากประเทศเพื่อนบ้านถูกล่อลวงบังคับให้ค้าบริการทางเพศ นโยบายของรัฐบาลได้พยายามปราบปรามการล่อลวง บังคับขู่เข็ญ ทำร้ายทารุณในการดำเนินธุรกิจ บริการทางเพศ รวมทั้งให้มีการลงโทษผู้เกี่ยวข้องทุกคนที่มีส่วนร่วมในการนำเด็กเข้าสู่บริการทางเพศ และได้ลงโทษผู้เกี่ยวข้องทุกคนที่มีส่วนร่วมในการนำเด็กเข้าสู่บริการทางเพศ รวมทั้งได้ลงโทษ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ละเลยหรือไม่ดำเนินการตามนโยบาย และให้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

63. ปัจจุบันกรมประชาสงเคราะห์ได้มีมาตรการในการแก้ไขปัญหาโสเภณี และโสเภณีเด็ก เช่น มาตรการป้องกันโดยตั้งศูนย์สงเคราะห์และฝึกอบรมสตรีขึ้น 7 แห่ง รวม 5,150 คน ค่อปี เพื่อฝึกอบรมอาชีพให้สตรีกลุ่มเสี่ยง รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนสตรีและ ครอบครัวมีค่านิยมที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต และป้องกันมิให้สตรีและ เยาวสตรีย้ายถิ่นออกหากินนอกภูมิลำเนา นอกจากนี้ ยังมีโครงการรณรงค์ด้านการค้าประเวณี โดยการอบรมความรู้ให้กับสตรีและเยาวชนสตรีในหมู่บ้านรวม 50,000 คนค่อปีและจัดตั้งศูนย์รับ เรื่อง รวบรวมทุกข์แรงงานเด็กและโสเภณีเด็กซึ่งมีทั้งสิ้น 42 หน่วย

64. สำหรับมาตรการในการปราบปรามการค้าประเวณีนั้น ได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2539 โดยให้ลงโทษผู้เกี่ยวข้องโสเภณีเด็ก ที่อายุไม่เกินสิบแปดปี และเพิ่มโทษจำคุกและปรับแก่ผู้เป็นคั่นเหตุให้เกิดการค้าประเวณี และหาก

กระทำต่อเด็กหรือเยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี คือรับโทษหนักขึ้น รวมทั้งกำหนดโทษจำคุกและปรับ หรือถอนอำนาจปกครองของบิดามารดาหรือผู้ปกครองเด็ก กฎหมายได้จัดให้มีคณะกรรมการคุ้มครอง และพัฒนาอาชีพในส่วนกลางและระดับจังหวัด รวมทั้งสนับสนุนองค์กรเอกชนให้รับบทบาทในการ แก้ไขการค้าประเวณี โดยให้มีเอกชนเป็นกรรมการอย่างน้อย 7 คน ในคณะกรรมการดังกล่าว และ หากมูลนิธิ สมาคม สถาบันเอกชนใดที่มีวัตถุประสงค์ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้า ประเวณีจะขออนุญาตจัดตั้งสถานแรกรับ หรือสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพให้แก่สตรีและ เยาวชน ก็สามารถกระทำได้ตามกฎหมาย

65. นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีมาตรการในการแก้ไขและสงเคราะห์ผู้คุ้มครองสตรีและ เยาวชนด้วย โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่เรียกชื่อว่าประชาสงเคราะห์จังหวัด คอยสอดส่องดูแลและ เตรียมการรับตัวผู้หญิงและเด็กที่อยู่ในระหว่างสอบสวน หรือพิจารณาคดีในศาล ที่ส่งมาควบคุม ชั่วคราวและดูแลเมื่อคดีเสร็จสิ้น จากนั้นจะส่งตัวไปรับการพัฒนาอาชีพต่อไป สถานที่รับตัว ชั่วคราวมีอยู่ทั้งสิ้น 24 แห่ง เป็นสถานแรกรับและสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ 4 แห่ง ประมาณ 1,250 คน

หน้าที่ของสถานแรกรับเบื้องต้นจะให้การดูแลบำบัดรักษาผู้ที่ถูกส่งเข้ามาในระยะ เวลาไม่เกิน 6 เดือน และจะทำการรักษาฟื้นฟูจิตใจตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์และจิตวิทยา เพื่อทำให้หญิงและเด็กกลับสู่สภาพจิตใจตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์และจิตวิทยา เพื่อให้ หญิงและเด็กกลับสู่สภาพจิตใจที่ปกติ หน้าที่ของสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพจะดูแลผู้ที่ถูก ส่งเข้ามาในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี เพื่อจัดให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ และฝึกวิชาชีพให้ พร้อม กับ จัดหางานให้ทำตามความเหมาะสมและส่งกลับภูมิลำเนาเดิม

การบังคับใช้แรงงานเด็ก

66. สำหรับปัญหาการบังคับใช้แรงงานเด็กนั้น คำว่า "แรงงานเด็ก" ในความหมาย ของพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2540 ของประเทศไทย คือ ประชากรวัยทำงานที่มีอายุ ตั้งแต่ 13 ปี บริบูรณ์ แต่ไม่ถึง 15 ปี

จำนวนแรงงานเด็ก

1. จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ใน พ.ศ.2539 มีแรงงานเด็กที่ทำงานอยู่ ในภาคเกษตรกรรม จำนวน 506,600 คน และทำงานอยู่นอกภาคเกษตรกรรม จำนวน 674,400 คน
2. จากข้อมูลของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ณ วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2540 พบว่ามีแรงงานเด็กทำงานอยู่ในสถานประกอบการ จำนวน 115,101 คน
3. จากข้อมูลทางสถิติของกระทรวงศึกษาธิการพบว่า เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษา 6) และ ไม่มีโอกาสเรียนต่อต้องไปประกอบอาชีพ ใน พ.ศ.2537 มีจำนวน 102,873 คน

มาตรการในการป้องกันการใช้แรงงานเด็ก

67. ประเทศไทยได้ดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันการใช้แรงงานเด็กหลายรูปแบบ เช่น

1. กระทรวงศึกษาธิการได้ขยายโอกาสทางการศึกษา โดยขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี พร้อมทั้งจัดสวัสดิการการศึกษาและสวัสดิการที่จำเป็นแก่ นักเรียน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เด็กเข้าสู่ตลาดแรงงานทั้งภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมก่อนวัยอันสมควร

ปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 มาตรา 43 ได้กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่พลเมืองไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และบทบัญญัติในเรื่องนี้มีผลใช้บังคับใน พ.ศ. 2545 ซึ่งหมายความว่า หลังจากที่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเรื่องการศึกษาขั้นพื้นฐานมีผลบังคับใช้แล้ว จะทำให้เด็กมีโอกาสดำเนินการศึกษาศึกษาสูงขึ้น อันจะส่งผลให้การป้องกันการใช้แรงงานเด็กมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง ในปัจจุบันประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งรับรองสิทธิด้านการศึกษา ตามมาตรา 43 แห่งรัฐธรรมนูญไว้ด้วย โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542

2. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มีมาตรการในการป้องกันการใช้แรงงานเด็ก ดังนี้

2.1 ในปีงบประมาณ 2538-2539 ได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือแรงงานหญิงและเด็กทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อป้องกันปัญหาแรงงานหญิงและเด็กตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยการจัดตั้งและอบรมอาสาสมัครแรงงานประจำหมู่บ้าน อบรมให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน อบรมให้ความรู้เรื่องการใช้แรงงานหญิง อบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานให้เด็ก ให้ความรู้เรื่องแรงงานเด็กแก่ผู้บริหารโรงเรียน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

2.2 โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกจ้างแรงงานเด็ก (ในภูมิภาค) เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กในชนบทเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีทิศทาง มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแรงงาน ในปีงบประมาณ 2538-2539 มีการอบรมให้ความรู้แก่พ่อแม่และผู้นำชุมชนในการดูแลสิทธิแรงงานเด็ก

2.3 โครงการเผยแพร่ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกจ้างแรงงานเด็กด้วยการจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ประกอบการฉายวิดีโอ การจัดนิทรรศการและตอบปัญหาแรงงาน

มาตรการในการคุ้มครองแรงงานเด็ก

68. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ดำเนินการเพื่อการคุ้มครองแรงงานเด็ก ดังนี้

1. เร่งรัดการตรวจแรงงานในสถานประกอบการที่มีการใช้แรงงานเด็กมากและในสถานประกอบกิจการที่มีขนาดเล็ก
2. ขอความร่วมมือไปยังสถานีตำรวจท้องที่ให้ปราบปรามและดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ใช้แรงงานเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 13 ปี การทารุณกรรม กักขัง หน่วงเหนี่ยวเด็ก หรือให้เด็กทำงานที่มีลักษณะอันตราย ซึ่งคดีเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็ก ศาลมักจะพิพากษาลงโทษอย่างหนัก เช่น คดีที่ลงโทษจำเลยซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานทำกรวยกระต่ายที่บังคับใช้แรงงานเด็ก 28 คน อายุตั้งแต่ 9-20 ปี ซึ่งบังคับทำงานตั้งแต่ 5 นาฬิกา ถึง 22 นาฬิกา โดยไม่มีพักงาน ศาลได้พิพากษาจำคุก 10 ปี
3. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการรับแจ้งเรื่องการจ้างแรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อรับเรื่องราวร้องทุกข์ทางโทรศัพท์ (Hot Line) หมายเลข 225-3333 ตลอด 24 ชั่วโมง
4. เยี่ยมเยียนแรงงานเด็กแทนพ่อแม่ ตามที่พ่อแม่เด็กได้แจ้งความประสงค์ต่อกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน
5. ดำเนินการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองแรงงาน โดยการแก้ไขอายุเด็กที่นายจ้างจะรับเข้าทำงานจากเดิม 13 ปี เป็น 15 ปี และแก้ไขบทกำหนดโทษให้สูงขึ้น
6. ตั้งคณะกรรมการคุ้มครองแรงงานเด็กตามมติของคณะรัฐมนตรี เพื่อกำหนดแนวทาง และมาตรการให้ความคุ้มครองและพัฒนาแรงงานเด็ก
7. จัดตั้งผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็ก

การห้ามการเกณฑ์แรงงานหรือนักบังคับใช้แรงงาน

69. การเกณฑ์แรงงานนั้นนับเป็นบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 51 บัญญัติว่า

"การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้กระทำได้ ในระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก"

นอกจากนี้ ผู้ที่บังคับผู้อื่นให้ทำงานเพื่อตนโดยผิดกฎหมายจะต้องมีความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 309-310 อีกด้วย

ประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานดังนี้

- 1) พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.2457
- 2) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457
- 3) พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ.2484
- 4) พระราชบัญญัติการเกณฑ์ช่วยราชการทหาร พ.ศ.2530
- 5) พระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ.2522

70. ในการใช้แรงงานนักโทษนั้น พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ให้นักโทษเด็ดขาดต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำได้ตามระเบียบข้อบังคับของทางราชการ

71. ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกไม่เกินสองปี ศาลจะพิพากษารอการกำหนด โทษไว้ หรือรอการลงโทษ โดยกำหนดเงื่อนไขคุมความประพฤติ และจัดให้มีการกระทำกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ได้ แต่ผู้กระทำความผิดต้องให้ความยินยอมซึ่งเป็นมาตรการในการใช้แรงงานอย่างหนึ่ง เพื่อฟื้นฟูความประพฤติของผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีของสังคม (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 และพระราชบัญญัติการคุมประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522)

สถิติจำนวนที่ศาลสั่งคุมประพฤติ (พ.ศ.2541)

1. จำนวนจำเลยที่ศาลสั่งให้รอลงอาญาและสั่งคุมประพฤติไว้

ตั้งแต่เริ่มดำเนินการ - ปัจจุบัน จำนวน 471,015 ราย

ปัจจุบัน (พ.ศ.2541) จำนวน 126,168 ราย

2. จำนวนจำเลยที่ศาลกำหนดให้ทำกิจกรรมบริการสังคมที่เป็นสาธารณประโยชน์

จำนวนจำเลยที่ศาลสั่งให้ทำกิจกรรมบริการสังคม 137,048 ราย

จำนวนจำเลยที่อยู่ในระหว่างทำกิจกรรมบริการสังคม 50,865 ราย

3. ประเภทกิจกรรมบริการสังคมที่เป็นสาธารณประโยชน์ ที่กรมคุมประพฤติให้ผู้

ถูกคุมประพฤติปฏิบัติ

3.1 การทำความสะอาดที่สาธารณะ

3.2 กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น จัดสวน ปลูกต้นไม้ ตกแต่ง

สวน ปลูกป่า คุนปลูกป่า

3.3 ช่วยเหลือดูแลอำนวยความสะดวกหรือให้ความบันเทิงกับคนพิการ

เด็กกำพร้า คนชรา ผู้ป่วยในสถานสงเคราะห์ และสถานพยาบาล เช่น เข็นรถคนไข้ พับผ้าพันแผล ป้อนอาหาร

- 3.4 การบริการด้านการศึกษา เช่น ช่วยงานห้องสมุด ขนหนังสือผู้ด้อยโอกาส
ในชุมชน
- 3.5 บริการชุมชนทั่วไป เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนในโอกาส
พิเศษ เช่น กิจกรรมวันเด็ก
- 3.6 กิจกรรมอื่นๆ เช่น ทาสีเครื่องหมายจราจร

ข้อบทที่ 9

1. บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุม
หรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลจะถูกรีดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและอาศัย
กระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย
2. บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและการแจ้งข้อหา
อันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม
3. บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาล
หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับ
การพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควรหรือมีการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขัง
บุคคลผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่าจะกลับมาปรากฏตัว
ในการพิจารณาคดีหรือในกรณีจำเป็นตามโอกาส จะกลับมารับการบังคับคดีให้เป็นไปตาม
คำพิพากษาในระหว่างกระบวนการพิจารณาชั้นใดก็ได้
4. บุคคลใดที่ถูกรีดรอนเสรีภาพโดยการจับกุมหรือควบคุมตัว ย่อมมีสิทธิ
ร้องเรียนต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาโดยมิชักช้าได้ถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัว
ผู้นั้น และ หากมีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวได้
5. บุคคลใดที่ตกเป็นผู้ถูกขังหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิ
เรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

72. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ
และความปลอดภัยของร่างกายไว้ใน มาตรา 31 วรรคสาม ว่า

"การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้
เว้นแต่อาศัยโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้
และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่ได้

การจับ คุมขัง ตรวจค้นตัวบุคคลหรือกระทำการใดอันกระทบต่อสิทธิ และ
เสรีภาพตามวรรค 1 จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย"

การจับกุม

73. การจับกุมบุคคลใดจะกระทำมิได้จนกว่ามีพยานหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นกระทำความผิดอาญา ทั้งนี้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 237 วรรคแรก ได้บัญญัติว่า

"ในคดีอาญาการจับและคุมขังบุคคลใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้า กับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก..... ฯลฯ

หมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ

(1) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือ

(2) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย"

การได้รับสิทธิแจ้งเหตุผลการจับ

74. นอกจากรัฐธรรมนูญ มาตรา 237 ได้บัญญัติให้ผู้ถูกจับต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้าแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังคุ้มครองสิทธิดังกล่าวด้วย โดยบัญญัติในมาตรา 83 ว่า เจ้าพนักงานหรือราชฎซึ่งทำการจับกุมผู้ถูกจับนั้น จะต้องแจ้งการจับแก่ผู้ถูกจับ และมาตรา 84 บัญญัติว่า ต้องนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที และเมื่อไปถึงต้องแจ้งเหตุที่ถูกจับนั้นด้วย

อนึ่ง ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือยังมีสิทธิดังนี้

(1) พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง

(2) ได้รับการเยี่ยมตามสมควร

(3) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วยดังกล่าว

โดยกฎหมายบัญญัติว่า ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบถึงสิทธิดังกล่าวด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 ทวิ)

75. รัฐธรรมนูญ ได้มอบให้ศาลเป็นผู้ตรวจสอบเพื่อคุ้มครองสิทธิพลเมืองเมื่อมีการจับกุมผู้ใดไว้ ดังจะเห็นได้จาก มาตรา 237 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

"ผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องถูกนำตัวไปศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนเพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับได้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุจริตหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ"

ถ้าสำหรับระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ได้บัญญัติว่าห้ามมิให้ควบคุมผู้ถูกจับไว้เกินกว่า 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับมาจนถึงที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ แต่ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นอย่างอื่นจะขยายเวลาออกไปอีกก็ได้ แต่ไม่เกิน 3 วัน

หากเกินกว่ากำหนดดังกล่าวข้างต้น ต้องขออนุญาตศาลเพื่อขอให้ออกหมายจับระหว่างการสอบสวนต่อไป ซึ่งแล้วแต่อัตราโทษจำคุก กล่าวคือ

ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท ศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียวไม่เกิน 7 วัน

ในกรณีความผิดอาญาที่อัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่า 6 เดือนแต่ไม่ถึง 10 ปี หรือปรับเกินกว่า 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกิน 48 วัน

ในกรณีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจสั่งขังครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน และรวมกันไม่เกิน 84 วัน

ในการที่ศาลจะอนุญาตให้ขังผู้ต้องหาระหว่างการสอบสวนแต่ละครั้งนั้น ศาลจะสอบถามผู้ต้องหาว่าจะคัดค้านหรือไม่ และอาจเรียกพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมาชี้แจงเหตุจำเป็นหรืออาจเรียกพยานหลักฐานมาเพื่อประกอบการพิจารณาก็ได้ ในกรณีที่ศาลสั่งขังเกิน 48 วัน ผู้ต้องหาจะแต่งตั้งทนายเพื่อแถลงคัดค้านและซักถามพยานก็ได้ ปัจจุบันศาลจะอนุญาตให้มีการขังผู้ต้องหาระหว่างการสอบสวนได้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น

76. ในกรณีที่มีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น รัฐธรรมนูญ มาตรา 240 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ได้กำหนดวิธีแก้ไขไว้ โดยผู้ถูกคุมขังกี่ดี พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขัง มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาาคืออาญาว่า การคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดง ให้เห็นเป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที

สิทธิที่จะได้รับการพิพากษาโดยพยานและภายในเวลาอันสมควร

77. สิทธินี้ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ มาตรา 241 ซึ่งบัญญัติว่า

"ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ค่อนข้าง และเป็นธรรม

ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหาหรือผู้ซึ่งคนไว้วางใจเข้าฟังสอบปากคำได้

การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นที่มีใช้ศาลแขวง มีผู้พิพากษาเป็นองค์คณะรวม 2 คน แต่เนื่องจากปัจจุบันผู้พิพากษาขาดแคลนอย่างยิ่งหากให้นั่งพิจารณาคดีครั้งละ 2 คน ตามกฎหมาย ทุกคดีจะทำให้คดีล่าช้า ดังนั้น ปัจจุบันจึงมีผู้พิพากษา 1 คน เพื่อหาข้อสรุปและทำการพิจารณาคดี อันเป็นการแก้ปัญหาคดีความล่าช้าไปได้บ้าง แต่เมื่อจะทำคำพิพากษาก็ต้องมีผู้พิพากษาร่วมพิจารณาและลงชื่อในคำพิพากษารวม 2 คนเสมอ

ปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 236 กำหนดให้การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษารอบองค์คณะและผู้พิพากษาที่มีได้นั่งพิจารณาคดีจะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีนั้นมิได้ เว้นแต่จะมีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ กระทรวงยุติธรรมจึงต้องพิจารณาเพิ่มอัตรากำลังผู้พิพากษา โดยเร่งด่วนเพื่อมิให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาคดี อันจะเกิดผลเสียหายแก่การอำนวยความยุติธรรม

78. การนัดพิจารณาคดีของศาลนั้นในทางปฏิบัติจะนัดเป็นครั้ง ๆ ไปมิใช่นัดติดต่อกัน จนจบคดี เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากความไม่พร้อมของทั้งโจทก์และจำเลยในการพิจารณาคดีติดต่อกันบางครั้งพยานทั้งสองฝ่ายไม่พร้อมจะมาศาล บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่สามารถติดตามพยานมาเบิกความได้ทัน เพราะเดิมไม่มีกฎหมายให้คุ้มครองพยานของรัฐ ทำให้พยานไม่เต็มใจไปเป็นพยานให้แก่รัฐในคดีต่าง ๆ ผู้พิพากษาจึงจำเป็นต้องเลื่อนคดีอยู่เสมอเพื่อให้คดีมีพยานได้ที่ดีที่สุด

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันรัฐธรรมนูญ มาตรา 244 บัญญัติว่า

"บุคคลซึ่งเป็นพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง...และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ" การคุ้มครองพยานดังกล่าว ย่อมมีผลส่งเสริมให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ส่งร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญาไปยังสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีแล้ว ขณะนี้อยู่ในระหว่างการรอเข้าพิจารณาของคณะรัฐมนตรี

การประกันตัว

79. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 239 บัญญัติหลักการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ไว้ว่า

"คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีได้ การมิให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย แล้วต้องแจ้งเหตุผลให้จำเลยหรือผู้ต้องหาให้ทราบโดยเร็ว

สิทธิจะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมายบัญญัติ"

สำหรับหลักเกณฑ์วินิจฉัยว่า ควรให้ประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือไม่นั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 ให้อยู่ในดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลว่า ให้คู่หลักเกณฑ์ตามกฎหมายโดยพิจารณาข้อเท็จจริงประกอบ คือ

- (1) ความหนักเบาแห่งข้อหา
- (2) พยานหลักฐานที่นำมาสืบแล้วมีเพียงใด
- (3) พฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร
- (4) เชื่อถือผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันเพียงใด
- (5) ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือไม่
- (6) ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใด
- (7) ถ้ามีคำคัดค้านมาพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือโจทก์ ศาลพึงรับประกอบคำวินิจฉัยได้

อย่างไรก็ตาม ในระเบียบของกระทรวงยุติธรรมได้วางหลักเกณฑ์ให้ศาลพิจารณาปล่อยผู้ขอประกันเป็นหลัก การไม่ปล่อยนั้นเป็นข้อยกเว้น ยกเว้นกรณีตามพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดนฯ ซึ่งบัญญัติว่า ให้พิจารณาไม่ปล่อยผู้ต้องหาเป็นหลัก ดังนั้น คดีส่งผู้ร้ายข้ามแดนในปัจจุบัน ศาลจะพิจารณาไม่อนุญาตให้ประกันผู้ต้องหาเป็นส่วนใหญ่ แต่ในคดีทั่วไป ศาลจะพิจารณาปล่อยตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายดังกล่าวข้างต้นและคำแนะนำของประธานศาลฎีกาที่กำหนดเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปประกอบการพิจารณาของศาลในกรณีที่มิได้รับการปล่อยชั่วคราวจากศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาลสูง แต่ทั้งนี้ไม่คัดสิทธิที่จะยื่นคำร้องให้ปล่อยชั่วคราวใหม่ได้

ขณะนี้ ได้มีแนวโน้มที่จะกำหนดหลักประกันการปล่อยชั่วคราวเป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น อาทิ การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกัน (มาตรา 111) โดยให้บุคคลที่น่าเชื่อถือได้เป็นผู้ประกันโดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ และพยายามขยายการรับหลักทรัพย์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะแต่เดิมมักจะกำหนดให้ใช้เงินสด หรือที่ดินเป็นหลักทรัพย์ นอกจากนั้นได้หาทางแก้ไขปรับปรุงให้มีการใช้หลักทรัพย์ในชั้นของตำรวจ พนักงานอัยการและในศาลได้อย่างเดียวกันโดยตลอด

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอให้ปล่อยชั่วคราว ขณะนี้อยู่ในระหว่างขั้นตอนการ
ดำเนินการอยู่

สิทธิที่ได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน

80. แต่เดิมจำเลยในคดีอาญา เมื่อศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง เนื่องจากยังไม่
ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำไม่มีความผิด มีสิทธิเพียงฟ้องเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงาน
ของรัฐเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นคดีฐานละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต่อศาล
เท่านั้น อย่างไรก็ตาม อดีตการฟ้องคดีดังกล่าวมีน้อยมาก เนื่องจากว่าในคดีแพ่ง ผู้เรียกร้องค่าเสียหาย
นั้น จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าตนเป็นผู้ถูกทำละเมิดอย่างไร รวมทั้งต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการ
ดำเนินคดีเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันรัฐธรรมนูญฯ 2540 มาตรา 246 ได้บัญญัติไว้ดังนี้

"บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏ
ตามคำพิพากษาถึงที่สุดว่าในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ
การกระทำของจำเลยไม่มีความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายพอสมควร
ตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไปจากการนั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ"

โดยผลของรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 246 ปัจจุบันผู้เรียกร้องค่าเสียหายเพียงแค่
พิสูจน์ว่าตนเองเป็นผู้ถูกคุมขังโดยผิดกฎหมายเท่านั้นก็เป็นการเพียงพอ ทำให้สิทธิของประชาชน
ได้รับการคุ้มครองดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ยกร่าง พระราชบัญญัติกองทุนเงินชดเชย
ผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้ถูกดำเนินคดีอาญา พ.ศ..... และผ่านการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี
แล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างการนำเสนอต่อรัฐสภา ซึ่งหากกฎหมายฉบับนี้ได้ประกาศใช้เมื่อใด
การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากรัฐเนื่องจากกรณี
ดังกล่าว ก็จะเป็นการสะดวกยิ่งขึ้นด้วย

ข้อบทที่ 10

1. บุคคลทั้งปวงที่ถูกลิดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม
และความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์

2. (เอ) ยกเว้นในสถานการณ์พิเศษ ผู้ต้องหาต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้ต้อง
โทษและต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างออกไปให้เหมาะสมกับสถานะที่ไม่ใช่ผู้ต้องโทษ

(บี) ต้องแยกผู้ต้องหาที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่และ
ให้นำขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. ระบบราชทัณฑ์ต้องประกอบด้วย การปฏิบัติต่อนักโทษ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้นักโทษกลับตัวและฟื้นฟูทางสังคม ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่และต้องได้รับการปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัยและสถานะทางกฎหมาย

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมแก่บุคคลที่ถูกสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพตั้งแต่การคุมขังระหว่างการจับกุมและสอบสวน การคุมขังตามหมายจับของศาลและการคุมขังตามหมายจำคุกตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาล ซึ่งจะกล่าวถึงตามลำดับต่อไปนี้

1. การเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในมาตรา 26 ซึ่งบัญญัติว่า

“การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ถูกสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพตามข้อบทที่ 10 แห่งกติกาฉบับนี้จึงตกอยู่ภายใต้มาตรา 26 แห่งรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน ทั้งในชั้นตำรวจ พนักงานอัยการ ศาลและราชทัณฑ์ โดยต้องปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวอย่างมีมนุษยธรรมและเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ตลอดเวลา

2. การคุมขังตามหมายจับของศาล

ผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังตามหมายจับของศาลระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวน เนื่องจากไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือถูกฟ้องเป็นจำเลยต่อศาลแล้วและไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างการพิจารณาของศาล แต่เนื่องจากเหตุผลจากข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงไม่สามารถสร้างที่คุมขังบุคคลดังกล่าวโดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะถูกส่งตัวไปยังรวมกันที่ทัณฑสถานของกรมราชทัณฑ์ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น (เช่น ให้ขังไว้ที่สถานีตำรวจระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวน เป็นต้น ฯลฯ) การปฏิบัติของผู้ต้องขังระหว่างการสอบสวนหรือระหว่างการพิจารณาของศาลโดยกรมราชทัณฑ์จะได้กล่าวรวมกันในข้อ 3 คือกรณีคุมขังเพื่อ รับโทษจำคุกในทัณฑสถานตามคำพิพากษาอันถึงที่สุด

๑. การคุมขังตามหมายจำคุกตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาล

เมื่อมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาลให้จำคุกจำเลย การบังคับการตามคำพิพากษานำตัวจำเลยไปรับโทษจำคุกเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

การปฏิบัติต่อผู้ถูกคุมขังทั้งตามข้อ 2 - 3 ซึ่งอยู่ในการดูแลรับผิดชอบของ กรมราชทัณฑ์ นั้น ประเทศไทยได้พยายามปฏิบัติต่อผู้ถูกคุมขังให้เป็นไปตามมาตรฐานของ สหประชาชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ อย่างไรก็ดี โดยที่ปัจจุบันเรือนจำทั่วประเทศ มีความจุที่รับผู้ต้องขังได้เพียง 64,514 คน ตามมาตรฐานของสหประชาชาติ แต่ปรากฏว่าปี พ.ศ. 2541 เรือนจำต้องรับผู้ต้องขังไว้ 179,514 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมจับผู้ติดยาเสพติด มากขึ้นทำให้ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษติดยาเสพติด (ยาบ้า) เพิ่มขึ้นประมาณ 48 % ของจำนวนผู้ ต้องขังทั่วประเทศ ดังเช่นทัณฑสถานหญิงกลาง แขวงลาดยาว กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2542 มีผู้ต้องขัง 4,615 คนเป็น ผู้ต้องขังเกี่ยวกับยาเสพติดถึง 3,234 คน หรือประมาณ 70 % ทำให้เกิด ปัญหาในด้านความแออัดขัดเขียดในการกินอยู่หลับนอน ดังจะเห็นภาพตัวอย่างของการนอนของ ผู้ต้องขังของเรือนจำหญิงแห่งหนึ่งว่าต้องนอนกันอย่างแออัดขัดเขียดเพียงใด

ความแออัดขัดเขียดดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อจิตตามาหลายประการ เช่น ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังที่ได้รับอาหารอย่างจำกัด การติดโรคติดต่อ และก่อให้เกิดความเครียดอย่างยิ่งแก่ผู้ต้องขัง จนเป็นเหตุให้เกิดทำร้ายผู้คุมบาดเจ็บหรือตายและแหกหักเรือนจำหลบหนีบ่อยครั้งยิ่งขึ้น ก่อให้เกิด ปัญหาในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังมากขึ้น

นอกจากนี้ การที่มีผู้ต้องขังมากเกินไปก็ก่อให้เกิดปัญหาแก่บุคลากรของเรือนจำด้วย เพราะมีอัตรากำลังจำกัดอย่างยิ่งในการควบคุมดูแลและฟื้นฟูความประพฤติของผู้ต้องขังให้กลับตน เป็นพลเมืองดีของสังคม

ตามมาตรฐานที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน กำหนดไว้สำหรับ อัตรากำลังข้าราชการทั้งหมดของกรมราชทัณฑ์นั้นควรมีอัตราส่วนข้าราชการ 1 คนต่อผู้ต้องขังไม่เกิน 10 คน แต่ปัจจุบันอัตราส่วนข้าราชการกรมราชทัณฑ์ (ซึ่งรวมข้าราชการทุกชั้นทุกฝ่าย) 1 คน ต่อผู้ต้องขังถึง 15 คน และหากเทียบเฉพาะอัตรากำลังผู้คุมโดยเฉพาะปรากฏว่าผู้คุม 1 คน

ต้องรับผิดชอบดูแลผู้ต้องขังถึง 34 คน เฉพาะในตอนกลางวัน แต่หากเป็นเวลากลางคืนผู้คุม 1 คนต้องรับผิดชอบผู้ต้องขังถึง 500 คน

สถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดภาระแก่ผู้คุมมากเกินไป ต้องทำโดยเฉลี่ยสัปดาห์ละประมาณ 103 ชั่วโมง มากกว่าข้าราชการไทยทั่วไปที่ทำงานสัปดาห์ละประมาณ 40 - 50 ชั่วโมงเท่านั้น ทำให้เกิดความอ่อนล้าและเครียดเกินไป และผู้คุมมักจะเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยมีรายได้ค่อนข้างเดือนในระดับต่ำทำให้เกิดปัญหาเรื่องขวัญและกำลังใจในการทำงาน ส่งผลกระทบต่อการฟื้นฟูความประพฤติของผู้ต้องขังเพื่อให้กลับตนเป็นพลเมืองดีขณะนี้กรมราชทัณฑ์พยายามหาทางลดภาระให้แก่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มากยิ่งขึ้น เช่น ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยเหลือเพื่อผ่อนแรงเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์

กรณีใดที่สามารถจ้างเอกชนมาดำเนินการแทนก็จะจ้างเอกชน เพื่อนำอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มาทำหน้าที่ดูแลผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ กระทรวงมหาดไทยก็มีโครงการจะจัดตั้งเรือนจำเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่งทั่วประเทศหากสร้างเสร็จเมื่อใดก็จะช่วยผ่อนคลายปัญหาความแออัดของเรือนจำที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

มาตรการอื่น ๆ ที่ใช้ควบคู่กันคือ มาตรการกักโทษ มาตรการลดวันต้องโทษ รวมทั้งมาตรการพักการลงโทษ (parole) มาตรการแลกเปลี่ยนนักโทษที่ประสงค์ไปรับโทษต่อในประเทศของตน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีขวัญกำลังใจในการฟื้นฟูความประพฤติก่อนที่จะออกไปเป็นพลเมืองดีของสังคม มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้ช่วยแก้ปัญหาผู้ต้องขังต้นเรือนจำไปได้อย่างมาก

81. สถานที่ถูกขัง

ก. กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นเด็กหรือเยาวชน

ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนและห้องที่นั่น ๆ ไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัวควบคุมผู้ต้องหาดังกล่าวจะกระทำที่สถานที่ตำรวจ โดยมีระเบียบของทางราชการให้แยกควบคุมตัวจากผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่โดยเด็ดขาด

แต่หากห้องที่นั้นมีศาลเยาวชนและครอบครัวก็ต้องส่งผู้ต้องหา ดังกล่าวไปดำเนินการที่ศาลเยาวชนและครอบครัวต่อไป

ข. กรณีการคุมขังที่เรือนจำและทัณฑสถาน

มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในทุกเรือนจำและทัณฑสถาน โดยแบ่งแยกนักโทษชาย หญิงและเด็ก และให้ทุกเรือนจำและทัณฑสถานกำหนดให้มีแผนรองรับสำหรับผู้ต้องขังเข้าใหม่หากสถานที่ไม่พอก็จะจัดเรือนนอนและห้องนอนแยกขังผู้ต้องขังเข้าใหม่มิได้ปะปนกับผู้ต้องขังเก่าเพื่อให้ผู้ต้องขังใหม่มีโอกาสปรับตัวทำความเข้าใจและเรียนรู้กฎ ระเบียบ

ในเรือนจำมีการแยกคนต้องขังระหว่างพิจารณาและคนฝากขังจากนักโทษเด็ดขาดและมีการแยกผู้ต้องขังเข้าไว้ยอกจากผู้ต้องขังผู้ใหญ่อย่างเด็ดขาด

ในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะมีเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะที่ผ่านการฝึกอบรม ในหลักสูตรการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซึ่งจะรู้เทคนิคและวิธีการอย่างชำนาญมาแล้ว การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะกระทำกับผู้ต้องขังทุกราย นับตั้งแต่เข้ามาอยู่กระท่งออกจากเรือนจำไปมีการสอบประวัติผู้ต้องขังเก็บสำเนาไว้ในทะเบียนประวัติรายตัวผู้ต้องขัง มีการติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาให้ประโยชน์ให้คุณให้โทษแก่ผู้ต้องขังผู้ต้องขัง เก็บสำเนาไว้ในทะเบียนประวัติรายตัวผู้ต้องขัง มีการติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาให้ประโยชน์ให้คุณให้โทษแก่ผู้ต้องขัง

82. เรือนจำได้แบ่งผู้ต้องขังออกตามความเหมาะสม ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เรือนจำกลาง
2. เรือนจำภูมิภาค
3. เรือนจำชั่วคราว

83. ปัจจุบันเรือนจำสร้างมานานแล้วมีไม่เพียงพอกับจำนวนนักโทษที่เพิ่มขึ้น แต่แต่ละปีสถานที่ต้องขังปกติหนึ่งห้องมีขนาดห้าลูกบาศก์ห้าเมตรจะรับผู้ต้องขังประมาณ 40 - 50 คน ทำให้ไม่สามารถแยกผู้ฝากขัง มาจากผู้ต้องขังเด็ดขาดได้ และบางแห่งยังเป็นเรือนจำไม้ บางเรือนจำไม่มีสถานพยาบาลทุกแห่งยังขาดเครื่องมือที่ทันสมัยเช่น สารเคมีสำหรับตรวจสอบยาเสพติดในเรือนจำนั้นจะไม่มีห้องขังสำหรับนักโทษเฉพาะคนหนึ่งคน มีห้องน้ำรวมแต่แยกชายและหญิง แต่ละเรือนจำจะมีห้องฝึกงานต่างหาก

84. ในเรือนจำกลางจะมีห้องสำหรับให้เจ้าหน้าที่สถานทูตเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังที่เป็นคนในสัญชาติของคนเรียกว่าแอมบาซเดอร์รูบ โดยเจ้าหน้าที่สถานทูตจะดูแลความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังมีสิทธิเข้าเยี่ยมทุกอาทิตย์ แต่ปัจจุบันไม่มีหน่วยงานในภาคเอกชน (visiting committee) ที่จะเข้ามาตรวจสอบเรือนจำเป็นพิเศษ

85. เรือนจำจะจัดอาหารให้ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ หากผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยจะได้รับอาหารพิเศษและผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับอาหารซึ่งญาติจัดหาให้ประมาณสัปดาห์ละหนึ่งครั้งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเป็นนักโทษชั้นใด

86. สำหรับศาลทหารนั้น การควบคุมผู้ต้องหาที่เป็นบุคคลอยู่ในอำนาจศาลทหาร ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 46 ซึ่งผู้บังคับบัญชาทหารจะอนุโลมตามอำนาจลงโทษซึ่งในกฎหมายว่าด้วยวินัยทหารและต้องไม่เกินเก้าสิบวัน หรือตั้งควบคุมครั้งละสิบสองวันและรวมกันต้องไม่เกินเก้าสิบวันแล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นไปตามสถานะของผู้ต้องหา

87. ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยวินัยทางทหารบัญญัติไว้เป็นหลักว่าผู้ทำผิดทางวินัยจะต้องถูกลงโทษ 5 สถาน คือ ภาคทัณฑ์ หักจรรยา กัก จัง และจำขังโดยห้ามมิให้ลดทัณฑ์ขึ้นใหม่หรือใช้วิธีลงโทษเป็นอย่างอื่น

88. ทัณฑ์ทางวินัยที่จะลงแก่ผู้ต้องขังนั้น ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติเรือนจำทหาร พ.ศ. 2479 ผู้บัญชาการเรือนจำอาจให้ขังเดี่ยวได้ไม่เกิน 15 วัน หรือ 1 เดือน แล้วแต่ระดับของเรือนจำ และห้ามใช้เครื่องพันธนาการเว้นแต่มีเหตุจำเป็น เรือนจำทหารจะรับผู้ต้องขังไว้เฉพาะโทษที่ถึงที่สุดไม่เกินสามปี หากเกินกว่านั้น ต้องส่งไปควบคุมที่เรือนจำพลเรือน

89. นักโทษทหารนั้นในเวลาทำการปกติต้องทำงานตั้งแต่ 08.00 – 16.00 และพักในเวลา 12.00 – 13.00 ในวันหยุดราชการให้ทำงานเกี่ยวกับอนามัย สุขาภิบาลในคอนเช้า (06.00 – 12.00) และพักงานในคอนบ่าย

90. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้กำหนดให้ส่งตัวผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนไปยังสถานพินิจและคุ้มครองเพื่อควบคุมไว้ไม่ให้ปะปนกับผู้ใหญ่ สถานพินิจและคุ้มครองมีอยู่ 28 แห่งทั่วประเทศ

90/1. แต่เดิมผู้ต้องขังที่เป็นผู้ติดยาเสพติด ปัจจุบันถูกคุมขังปะปนกับผู้ต้องขังในข้อหาคดีอาญาอื่น ๆ ทำให้ไม่มีการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด ต่อมาประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 เพื่อวางรูปแบบการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในฐานะผู้ป่วยมากกว่าผู้กระทำความผิดอาญาโดยให้อยู่ในการรับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรม แต่เนื่องจากยังมีอุปสรรคในข้อกฎหมายหลายประการ ทำให้ปัจจุบันพระราชบัญญัตินี้ยังไม่ได้นำมาบังคับใช้ในทางปฏิบัติ

91. การสาธารณสุข นักโทษจะต้องได้รับชุดเครื่องแบบนักโทษและชุดชั้นใน และได้รับการซักทุกวันรวมทั้งได้รับการอาบน้ำและห้องน้ำทำความสะอาด

92. กรมราชทัณฑ์จัดให้มีคณะแพทย์รวมทั้งจิตแพทย์ให้คำปรึกษาแก่นักโทษแต่ปัจจุบันจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ของกรมราชทัณฑ์ยังมีไม่เพียงพอ

93. การศึกษา นอกจากการฝึกงานแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังเปิดการศึกษาในเรือนจำ โดยเมื่อแรกจับจะมีการทดสอบความรู้ว่าผู้ต้องขังจะอ่านออกเขียนได้หรือไม่ ถ้าไม่จบการศึกษา ภาคบังคับก็จะสนับสนุนให้ศึกษาจนจบการศึกษาภาคบังคับก่อน รวมทั้งการศึกษาที่สูงกว่าภาค บังคับด้วยโดยให้ศึกษาในช่วงเช้า ทั้งนี้จะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามารับผิดชอบซึ่ง การศึกษาภาคบังคับจะมีกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

ถ้าในระดับที่สูงกว่านั้นจะมีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเป็นผู้รับผิดชอบ ปัจจุบันมีนักโทษสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีหลายสิบคน สำหรับสายอาชีพมีกรมการศึกษา นอกโรงเรียน และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมแรงงานเป็นผู้รับผิดชอบ

94. ในเรือนจำจะมีกิจกรรมพิเศษส่งเสริมระเบียบวินัยโดยกองอาสาภาคและ ศภภาคชาวไทยรับผิดชอบ ในเรือนจำจะมีหนังสือพิมพ์ มีโทรทัศน์ และหลักสูตรการพัฒนาจิตใจ โดยมีพระเทศน์กล่อมจิตใจในทุกวันพระและอนุญาตให้ผู้ต้องขังทำพิธีกรรมทางศาสนาได้ และมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดเดือนละหนึ่งครั้ง

95. ในเรือนจำจะมีการมีทำงานในโรงงานโดยให้ทำงาน เช่นงานแกะสลัก ข่างเครื่อง ข่างโลหะ ข่างเชื่อม ข่างไม้ โดยผู้ต้องขังที่ทำงานจะทำงานตามความสามารถและความ ถนัดและได้เงินรางวัลเป็นค่าจ้างจะได้เงินรางวัลห้าสิบเปอร์เซ็นต์ของกำไรจากผลงาน

96. มีการเปิดให้ญาติเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง ทั้งนี้อยู่ภายใต้การ ควบคุมของราชทัณฑ์และยอมให้มีการส่งจดหมายได้

97. ถ้ามีเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติโดยมิชอบต่อผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังที่ประสงค์ จะร้องเรียนให้เขียนข้อร้องเรียนและนำส่งกล่องรับเรื่องร้องเรียนของเรือนจำซึ่งจะได้รับการ พิจารณาทุกเรื่อง จากนั้นจะมีการตั้งคณะกรรมการพิจารณาเรื่องร้องเรียนหากผู้กระทำความผิดเป็น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะมีการดำเนินการฐานผิดวินัยโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นข้าราชการของกรม ราชทัณฑ์และถ้าเป็นเจ้าหน้าที่ทำผิดโดยอาญาร้ายแรงต่อผู้ต้องขังจะต้องถูกดำเนินคดีอาญาเช่นกัน

อนึ่ง กรมราชทัณฑ์ได้ออกระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการตรวจราชการของผู้ตรวจ การราชทัณฑ์ พ.ศ. 2535 กำหนดให้มีการตรวจตราในเรื่องต่าง ๆ โดยผู้ตรวจราชการกรมราชทัณฑ์ รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ให้สอดคล้องมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติและ ความมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจเรือนจำได้ด้วยประกอบด้วยข้าราชการจากกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในอนาคตอันใกล้ก็คงจะมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น

98. สำหรับพื้นที่ที่จะลงแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความควบคุมของสถานพินิจหรือสำนักงานคณะกรรมการพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534

1. เขียนไม่เกินสิบสองที
2. ข้างเดียวครั้งละไม่เกินหนึ่งสัปดาห์
3. ทำงานหนัก
4. ตัดประโยชน์และความสะดวกบางประการ

แต่ปัจจุบันการลงโทษข้างเดียวถูกยกเลิกไปแล้ว ยังคงมีแต่โทษเขียนและทำงานหนัก

โทษเขียนเป็นโทษที่ใช้กับเด็กใน 2 กรณี ความผิดทางอาญาศาลจะเป็นผู้สั่งลงโทษเขียน เช่น เปลี่ยนจากโทษปรับเป็นโทษเขียนแต่จะเขียนกี่ครั้งเป็นดุลยพินิจของศาล และในกรณีที่เด็กกระทำความผิดระเบียบของสถานพินิจฯ ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ จะเป็นผู้สั่งลงโทษเขียนตามจำนวนที่เห็นสมควร

การเขียนแต่ละครั้งจะต้องไม่เกิน 12 ที และต้องอยู่ในความดูแลและความเห็นของแพทย์เมื่อเขียนเสร็จจะมีการบันทึกการลงโทษไว้ในสมุดประจำตัวเด็ก สถานพินิจฯ มีความเห็นว่าโทษเขียนเป็นการลงโทษในลักษณะของครูลงโทษศิษย์เท่านั้น

ส่วนการลงโทษโดยการทำงานหนัก มีโทษอื่นเนื่องมาจากการกระทำความผิดทางอาญาของเด็ก แต่เป็นโทษที่ใช้กับเด็กที่ทำความผิดระเบียบของสถานพินิจฯ ประเภทของงานที่ทำได้แก่ งานโยธา งานคัดหญ้า ขุดดิน ล้างท่อระบายน้ำ แต่เด็กจะไม่ได้รับค่าตอบแทนแต่อย่างใดเพราะถือว่าเป็นการ ลงโทษ

98/1. เด็กที่อยู่ในความควบคุมของสถานพินิจหรือสำนักงานของคณะกรรมการพินิจและคุ้มครองเด็กนั้น จะจัดแยกเด็กหญิงและเด็กชายออกจากกัน

ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและผู้ปกครอง โรงเรียนหรือสถานฝึกและอบรมที่รับเด็กหรือเยาวชนมีหน้าที่ดูแลและรายงานความประพฤติ สุขภาพ จิตใจ นิสัยและเรื่องอื่น ๆ ต่อศาล ไม่น้อยกว่าเดือนละหนึ่งครั้ง

ในกรณีที่ศาลลงโทษปรับเด็กและเยาวชนแล้วไม่ชำระค่าปรับให้ส่งตัวไปควบคุมในสถานพินิจโรงเรียน หรือสถานฝึกและอบรมเป็นกำหนดเวลาตามที่เห็นสมควรแต่ไม่เกินหนึ่งปี

การฝึกอบรมเด็กจะมีสถานฝึกและอบรมซึ่งกำหนดหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับไว้ โดยใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรฝึกอาชีพซึ่งจะแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด จะมีหลักสูตรหลายประเภท เช่น ช่างไม้ ช่างยนต์ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างและรถจักรยาน เป็นต้น โดยเด็กจะเป็นผู้เลือกตามความสนใจของแต่ละคน

เด็กที่จบหลักสูตรจะได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

98/2. ผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคจิต หรือผู้ต้องหาที่ยังว่ากระทำความผิดขณะป่วยทางจิต จะถูกส่งไปรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวช เนื่องจากกรมราชทัณฑ์ไม่มีสถานพยาบาลสำหรับดูแลรักษากันไข้โรคจิตโดยเฉพาะ และโรงพยาบาลจะแยกผู้ป่วยชายออกจากผู้ป่วยหญิง การรักษา จะทำ 3 วิธี คือ

1. ให้ยาซึ่งจะเป็นทั้งยาฉีดและยารับประทาน
2. ช็อตด้วยไฟฟ้าและ
3. กลุ่มบำบัด

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาการของผู้ป่วยนั้น ๆ

สภาพความเป็นอยู่ในโรงพยาบาลจิตเวชนั้นปกติจะมีสภาพแออัด เนื่องจากผู้ต้องขังจะต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลซึ่งแออัดด้วยผู้ป่วยโรคจิตทั่วไปอยู่แล้ว เนื่องจากญาติของผู้ป่วยโรคจิตทั่วไปมักจะทอดทิ้งผู้ป่วยอยู่ในโรงพยาบาลโดยไม่ประสงค์จะรับกลับไปดูแลด้วยตนเอง เป็นภาระแก่รัฐต้องดูแลผู้ป่วยดังกล่าวนี้เป็นเวลานาน

จากข้อมูลที่ปรากฏในรายงานข้อบทที่ 10 ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะปฏิบัติต่อผู้ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพอย่างมีมนุษยธรรมและสอดคล้องกับมาตรฐานของสหประชาชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้

ข้อบทที่ 11

บุคคลจะถูกจำคุกเพียงเพราะเหตุว่าไม่สามารถปฏิบัติตามภาระหน้าที่ตามสัญญาไม่ได้

99. ประเทศไทยไม่มีกฎหมายฉบับใดที่บัญญัติให้เป็นการจำคุกบุคคลเพียงเพราะเหตุว่าไม่สามารถปฏิบัติตามภาระหน้าที่ตามสัญญา ดังนั้น เหตุการณ์ตามข้อบทที่ 11 จึงไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย

อย่างไรก็ดี ในการดำเนินคดีแห่งนั้น การที่จำเลยหรือลูกหนี้ล้มคำพิพากษาของศาลลงใจไม่ปฏิบัติตามบางอย่าง ซึ่งขัดขวางต่อกระบวนการยุติธรรมของศาล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้ให้อำนาจศาลสั่งการบางอย่างเพื่อให้จำเลยหรือลูกหนี้ล้มคำพิพากษา ปฏิบัติคำคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลได้ 2 กรณี คือ

(1) ศาลอาจสั่งกักขังจำเลยโดยมีข้อเท็จจริงแก่ศาลว่าจำเลยซ่อนตัวเพื่อที่จะไม่รับหมายเรียกหรือคำสั่งของศาล หรือจำเลยยักยอกหรือซุกซ่อนเอกสารใด ๆ ซึ่งเห็นได้ว่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันจำเลยในคดีที่อยู่ในระหว่างพิจารณาหรือทรัพย์สินกักพิพาท หรือทรัพย์สินของ

จำเลยทั้งหมดหรือแต่บางส่วนไป เพื่อให้พ้นจากอำนาจศาล หรือจำเลยจะหลีกเลี่ยงหนีหรือพองเงินได้ว่าจะหลีกเลี่ยงไปให้พ้นอำนาจศาล อันเป็นการประวิงหรือขัดขวางต่อการพิจารณาคดีหรือการบังคับตามคำพิพากษาที่จะบังคับเอาแก่จำเลย (มาตรา 254)

(2) กรณีลูกหนี้ตามคำพิพากษาจงใจไม่ปฏิบัติตามหมายบังคับคดี เช่น ให้ออกจากที่ดินหรือโรงเรียนหรือถอนสิ่งปลูกสร้างหรือให้ถมที่ดินปรับที่พิพาทให้เป็นไปสภาพเดิม กรณีเช่นนี้ศาลต้องพิจารณาพยานหลักฐานจนเป็นที่พอใจว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษาจะสามารถปฏิบัติตามคำพิพากษาได้ และไม่มีวิธีอื่นที่เจ้าหนี้จะใช้บังคับกับลูกหนี้ได้ (มาตรา 297)

อย่างไรก็ตาม การกักขังกรณีดังกล่าวข้างต้นมีความแตกต่างจากโทษจำคุก เพราะมิใช่การลงโทษทางอาญา แต่เป็นมาตรการในทางแพ่งที่ใช้บังคับสำหรับผู้ขัดขวางกระบวนการยุติธรรมในทางแพ่ง เพื่อให้คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลมีผลในทางปฏิบัติและเพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่ความในคดีแพ่งเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ถูกกักขังในกรณีนี้ต้องถูกกักขังใน เรือนจำ แต่จะถูกกักตัวในสถานที่กักขัง หรือให้อยู่อาศัยในบ้านของผู้นั้นเอง หรือที่ผู้อื่นยินยอมรับไว้โดยอนุโลม ตามนัยมาตรา 24 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

ข้อบทที่ 12

1. บุคคลทุกคนที่อยู่ในดินแดนของรัฐใดโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิในเสรีภาพในการโยกย้าย และเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในดินแดนของรัฐนั้น
2. บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีที่จะออกจากประเทศใด ๆ รวมทั้งประเทศของตนได้
3. สิทธิดังกล่าวข้างต้นย่อมไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดใด ๆ เว้นแต่เป็นข้อจำกัดตามกฎหมายและที่จำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และข้อจำกัดนั้นสอดคล้องกับสิทธิอื่น ๆ ที่รับรองไว้ในกติกา
4. บุคคลจะถูกลิดรอนสิทธิในการเดินทางเข้าประเทศของคนโดยอำเภอใจมิได้

100. สิทธิตามข้อบทที่ 12 นี้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 36 ซึ่งบัญญัติว่า

"บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

การจำกัดเสรีภาพตามวรรค 1 จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักรหรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักรจะกระทำมิได้

เสรีภาพในการเดินทาง การเลือกถิ่นที่อยู่และการเดินทางออกนอกประเทศ

101. ตามมาตรา 36 แห่งรัฐธรรมนูญฯ บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการเดินทาง การเลือกถิ่นที่อยู่และการเดินทางออกนอกประเทศได้ตามความประสงค์ อย่างไรก็ดี โดยเหตุผลความมั่นคงของรัฐ ได้มีการจำกัดเสรีภาพในการเดินทางภายในประเทศ การโยกย้ายและเลือกถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มบุคคลบางจำพวกที่ไม่มีสัญชาติไทย อันได้แก่กลุ่มบุคคลซึ่งมีเชื้อสายเวียดนามที่อพยพเข้าประเทศไทยและคนต่างด้าวเชื้อสายจีนที่อพยพเข้าประเทศไทยผู้ที่พำนักในประเทศไทยมานานแต่ยังไม่ได้อสัญชาติไทย ผู้ที่เดินทางเข้าประเทศไทยโดยผิดกฎหมาย เช่น จากประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว กัมพูชา เวียดนาม ประเทศไทยได้ร่วมมือกับสหประชาชาติในการสร้างสถานที่พำนักและเลี้ยงดู ดังนั้น ระหว่างรอการเดินทางไปสู่ประเทศที่สามต่อไป บุคคลเหล่านี้จะถูกจำกัด เสรีภาพในการเดินทางทั้งภายในประเทศและการเดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเสียก่อนเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ

นอกจากนั้น บุคคลบางประเภทอาจถูกจำกัดเสรีภาพดังกล่าวข้างต้นได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น เป็นผู้เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาของศาลไทยและศาลต่างประเทศ นอกเสียจากเป็นโทษสำหรับความผิดทุจริตหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาทเป็นบุคคลซึ่งมีหมายจับจากหน่วยงานของรัฐ หรือเป็นบุคคลซึ่งถูกคุมประพฤติตามกฎหมายว่าด้วยการคุมประพฤติ หรือบุคคลซึ่งได้รับการปล่อยชั่วคราวภายใต้เงื่อนไขของศาล หรือเป็นผู้ต้องหาในความผิดตามพระราชบัญญัติเงินทูลหักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 เป็นต้น ฯลฯ บุคคลเหล่านี้จะถูกจำกัดเสรีภาพในการเดินทางออกจากประเทศไทย

102. พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 มาตรา 12 (1) ห้ามมิให้คนต่างด้าว ซึ่งไม่มีหนังสือเดินทางหรือเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางอันถูกต้องและยังสมบูรณ์อยู่ หรือไม่ได้รับการตรวจลงตราในหนังสือเดินทาง หรือเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางจากสถานทูต หรือสถานกงสุลไทยในต่างประเทศ หรือจากกระทรวงการต่างประเทศ เข้ามาใน ราชอาณาจักร

บุคคลใดมีพฤติการณ์เป็นที่น่าเชื่อว่าเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคมหรือจะก่ออันตรายต่อความสงบสุขหรือความปลอดภัยของประชาชน หรือความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือบุคคลซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐบาลต่างประเทศได้ออกหมายจับ จะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักร ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง (มาตรา 12 (7))

บุคคลที่มีพฤติการณ์เป็นที่น่าเชื่อว่าจะเข้ามาในราชอาณาจักรหรือออกไปต่างประเทศ เพื่อการค้าประเวณี การค้าหญิงหรือเด็ก การค้ายาเสพติดให้โทษ การลักลอบหนีภาษีศุลกากรการค้า หรือเพื่อประกอบกิจกรรมอื่นที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน จะไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ออกจากประเทศ และเข้ามาในราชอาณาจักร และในกรณีของหญิงซึ่งยังโสดจะเดินทางไปต่างประเทศ จะต้องได้รับการรับรองจากทางราชการ หรืออุกสัมภานย์ จนเป็นที่น่าพอใจว่าจะไม่เดินทางไปเพื่อการค้าประเวณีหรือทำสิ่งผิดกฎหมายในต่างประเทศ (มาตรา 12 (8))

103. กระทรวงมหาดไทยโดยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติมีอำนาจกำหนดบุคคลที่ต้องห้ามเข้าเมืองและกำหนดมาตรการในการตรวจคนเข้าเมือง แต่ไม่มีอำนาจควบคุมการเดินทางของคนเข้าเมืองที่ถูกกฎหมาย ยกเว้นแต่ในเรื่องของการเข้ามาทำงานและการลงทะเบียนคนต่างด้าว ซึ่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 ระบุห้ามคนต่างด้าวเข้ามาประกอบอาชีพเป็นกรรมกรหรือเข้ามาเพื่อรับจ้างทำงานด้วยกำลังกายโดยไม่ได้อาศัยวิชาความรู้หรือประสบการณ์ทางวิชาการ (มาตรา 12)

104. เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2540 ขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญเติบโต คณะรัฐมนตรีได้มีมติได้ผ่อนผันให้คนต่างด้าวเข้ามาทำงานได้โดยไม่ต้องจดทะเบียน อนึ่ง ระหว่างการตรวจพิจารณาว่าคนต่างด้าวผู้ใดต้องห้ามเข้ามาในราชอาณาจักรหรือไม่ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจพิจารณาอนุญาตให้คนต่างด้าวไปพักอาศัยอยู่ในสถานที่ที่เห็นสมควร โดยให้คำรับรองว่าจะมาพบพนักงานเจ้าหน้าที่โดยจะเรียกหลักประกันหรือไม่ก็ได้ (มาตรา 19)

การเข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร

105. การเข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร ตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 คนต่างด้าวมีสิทธิยื่นคำขออนุญาตเข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรได้ ดังนี้

1. ต้องยื่นคำขอก่อนเดินทางไปทำงานในราชอาณาจักร โดยมีวิธีการปฏิบัติดังที่กำหนดไว้ในมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฯ หรือ
2. ขอลายหลังได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวและตามวิธีการปฏิบัติที่กำหนดไว้ในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฯ

3. ผู้มีอำนาจพิจารณาและกำหนดเวลาอนุญาตให้คนต่างด้าวเข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร

มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 กำหนดว่าจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการพิจารณาคนเข้าเมือง ซึ่งประกอบด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ อธิบดีกรมแรงงาน อธิการสูงสุด เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ผู้อำนวยการ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และผู้บังคับการกองตรวจคนเข้าเมือง

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาสั่งอนุญาตแล้ว ก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีมหาดไทย ทั้งนี้ อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จะอนุญาตได้ภายใต้จำนวนที่รัฐมนตรีมหาดไทยประกาศกำหนดไว้ตามมาตรา 40 และคนต่างด้าวนั้นจะต้องได้รับใบสำคัญถิ่นที่อยู่แล้ว

การกำหนดจำนวนคนต่างด้าวให้เข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรนั้น มาตรา 40 กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี มีอำนาจกำหนดจำนวนคนต่างด้าวซึ่งจะเข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรเป็นรายปี แต่มิให้เกินประเทศละหนึ่งร้อยคนต่อปี และสำหรับคนไร้สัญชาติมิให้เกินห้าสิบคนต่อปี อย่างไรก็ตาม บุคคลบางประเภทตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 42 และมาตรา 43 ไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของประกาศกำหนดจำนวนคนต่างด้าวของรัฐมนตรีฯ ตามที่กล่าวข้างต้น

อนึ่ง ปัจจุบันประเทศไทยได้เตรียมเสนอร่างกฎหมายเพื่อเปิดโอกาสให้คนต่างด้าวเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น คือ ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจคนต่างด้าว พ.ศ..... ซึ่งเป็นร่างกฎหมายยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 พ.ศ. 2515 ที่จำกัดสิทธิคนต่างด้าวในการเดินทางเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยไว้อย่างเข้มงวด เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายขององค์การการค้าแห่งโลก (WTO) ที่ประสงค์ให้ประเทศสมาชิกเปิดเสรีทางการค้าและการปฏิบัติเยี่ยงชาติ ที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง (MEN) เท่าเทียมกัน แต่ร่างกฎหมายฉบับนี้มีทั้งผู้สนับสนุนและคัดค้าน เป็นจำนวนมาก

สิทธิในการเดินทางเข้าประเทศของคน

106. ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 36 และพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 บุคคลที่มีสัญชาติไทยย่อมมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะเดินทางเข้าประเทศของตน ได้เสมอ

ข้อบทที่ 13

คนต่างด้าวผู้อยู่ในดินแดนของรัฐบาลแห่งกติกานี้โดยชอบด้วยกฎหมายอาจถูกไล่ออกจากภูมิลำเนาได้ โดยคำวินิจฉัยอันได้มาตามกฎหมายเท่านั้น และผู้บังคับยอมได้รับอนุญาตให้ชี้แจงแสดงเหตุผลคัดค้านการขับไล่ออกจากภูมิลำเนา และขอให้มีการทบทวนเรื่องของคนโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ หรือบุคคล หรือคณะบุคคลที่แต่งตั้งขึ้นเฉพาะเพื่อการนี้โดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ โดยได้รับอนุญาตให้มีผู้แทนเพื่อวัตถุประสงค์ข้างต้นได้ เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลจำเป็นอย่างอื่นด้านความมั่นคงของชาติ

การเนรเทศคนต่างด้าวโดยคำวินิจฉัยอันได้มาตามกฎหมาย

107. คนต่างด้าวที่เข้ามาโดยถูกต้องตามกฎหมายจะได้รับสิทธิและคุ้มครองโดยกฎหมาย อย่างไรก็ตาม คนต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทยดังกล่าวอาจถูกส่งตัวกลับออกนอกประเทศได้ทั้งนี้เป็นไปตามกฎหมายดังต่อไปนี้คือ

1. พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522
2. พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522
3. พระราชบัญญัติการเนรเทศ พ.ศ. 2499
4. พระราชบัญญัติการเนรเทศ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2521

ในส่วนของพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 คนต่างด้าวจะถูกส่งตัวกลับออกไปนอกประเทศหากเข้าเมืองมาโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือเข้ามาโดยได้รับอนุญาตแต่การอนุญาตนั้นสิ้นสุดลงแล้ว และอยู่ต่อเกินกว่าที่กำหนดไว้ หรือคนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรโดยได้รับอนุญาต แต่การอนุญาตนั้นถูกเพิกถอนแล้ว

108. กรณีผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านนั้น ตามกฎหมายประเทศไทยถือว่าเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 12 กรณีคนต่างด้าวซึ่งเข้ามาในราชอาณาจักรโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะต้องได้รับโทษฐานเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง อย่างไรก็ตาม ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมิได้ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวแก่ผู้อพยพหรือผู้หลบเข้าเมืองโดยเข้มงวด เนื่องจากรัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อปี พ.ศ. 2523 ว่ารัฐบาลจะยึดถือหลักการสำคัญที่จะให้ความช่วยเหลือผู้พลัดถิ่นโดยคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมควบคู่ไปกับหลักอธิปไตย และความมั่นคงของประเทศ โดยเน้นประเด็นที่สำคัญคือ จะอนุญาตให้ผู้พลัดถิ่นได้อยู่อาศัยเป็นการชั่วคราวเท่านั้น และจะหาทางส่งผู้พลัดถิ่นออกนอกราชอาณาจักรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการส่งกลับประเทศเดิม หรือส่งไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สาม

รัฐบาลไทยได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาลี้ภัยพลัดถิ่นอินโดจีน (กัมพูชา เวียดนาม และลาว) ดังนี้

1. ผู้อพยพและผู้หนีภัยจากการสู้รบชาวกัมพูชา ผู้อพยพกัมพูชาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก หลบหนีระบอบกอมมิวนิสต์เข้ามาในเขตไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 จำนวน 15,173 คน และกลุ่มที่ 2 หลบหนีเข้ามาในไทยหลังจากที่เวียดนามยึดกรุงพนมเปญได้เมื่อ 7 มกราคม 2522 ประมาณ 100,000 คนเศษ ผู้อพยพ 2 กลุ่มแรกนี้ สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (The United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) ได้ช่วยเหลือไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สามตามความตกลงระหว่างประเทศและ UNHCR ส่วนกลุ่มที่สาม เป็นชาวกัมพูชาที่มาอาศัยในบริเวณแดนไทย เมื่อทหารเวียดนามกวาดล้างกลุ่มต่อต้านครั้งใหญ่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2527 ประมาณ 370,000 คน UNHCR ได้ช่วยเหลือในการจัดส่งกลับมาตุภูมิหมดสิ้น เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2536 ตามบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลไทย - สถานสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา - UNHCR

ภายหลังจากที่ได้เกิดรัฐประหารในกัมพูชาเมื่อเดือนกรกฎาคม 2451 ผู้หนีภัยการสู้รบจากกัมพูชาได้หลบหนีเข้าไทยอีกครั้งหนึ่ง และต่อมาได้มีการสู้รบกันระหว่างทหารกัมพูชากับกำลังฝ่ายรณฤทธิ์ ที่โอเสม็ด เป็นผลให้ชาวกัมพูชานับหมื่นคนหลบหนีเข้าเขตไทยในพื้นที่ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ หลังจากนั้นชาวกัมพูชาในพื้นที่ควบคุมของฝ่ายเขมรแดงหลายหมื่นคนก็ได้หลบหนีจากเมืองอัลลองเวงถูกทหารรัฐบาลยึดได้ ได้มีชาวกัมพูชาหลบหนีเข้ามาทางด่านอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ รวมเป็นผู้หนีภัยฯ ทั้งสิ้น 64,000 คน

ทางการไทยได้ประชุมสามฝ่าย ไทย - กัมพูชา - สำนักงานข้าหลวงใหญ่ (UNHCR) รวม 2 ครั้ง เพื่อแก้ไขปัญหานี้ เมื่อ 27 เมษายน 2541 และ 15 กุมภาพันธ์ 2542 ตามลำดับ ในการประชุมครั้งที่ 1 ที่กรุงเทพฯ ที่ประชุมได้ตกลงที่จะส่งผู้หนีภัยฯ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย จำนวน 64,000 คน กลับมาตุภูมิตามหลักการส่งกลับโดยสมัครใจภายใต้ข้อตกลงปารีส (Paris Peace Agreement) อย่างไรก็ตาม ในระหว่างนั้น กัมพูชากำลังเตรียมการเลือกตั้ง และกลุ่มเขมรแดงยังคงมีอิทธิพลในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จึงทำให้ไม่สามารถส่งกลับผู้หนีภัยฯ ดังกล่าวได้ เป็นผลให้มีผู้หนีภัยฯ ตกค้างอยู่ในเขตไทย 3 พื้นที่ ได้แก่ (1) บริเวณภูน้อย บ.นาคำบล อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ และ (2) บริเวณช่องเขาพลู อ.เมือง จ.คราต ในระหว่างที่รอการประชุมระหว่างไทย - กัมพูชา - UNHCR ครั้งที่ 2 ได้มีผู้หนีภัยฯ สมัครใจเดินทางกลับมาตุภูมิด้วยตนเอง (Spontaneous Return) จำนวนหนึ่ง

ต่อมาได้มีการประชุมสามฝ่าย ไทย - กัมพูชา - UNHCR ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2542 ณ กรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2542 ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการส่งผู้หนีภัยฯ ที่เหลืออยู่ประมาณ 18,000 คน กลับกัมพูชาก่อนช่วงฤดูฝน โดยเน้นความปลอดภัยและความสมัครใจในการเดินทางกลับรวมทั้งความช่วยเหลือจากประชาคมโลก และ UNCHR ต่อกระบวนการส่งกลับ และการปรับตัวเข้าสู่สภาพสังคมเดิม (Reintegration Assistance) ตามหลักการแบ่งเบาภาระระหว่างประเทศ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาค้างค้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทุน

ระบอบระลอกชาวแดนไทย – กัมพูชา และการฟื้นฟูพื้นที่ที่หักพังชั่วคราวทั้งสามแห่งในไทย และที่ประชุมเห็นสมควรให้คงกรอบความร่วมมือสามฝ่ายนี้ไว้เพื่อเป็นเวทีการหารือ และติดตามผลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการ Reintegration Assistance ต่อไป หลังจากนั้นทางการไทยได้ร่วมมือกับ UNHCR และกัมพูชาดำเนินการส่งผู้หนีภัยกลับ

2. ผู้อพยพชาวเวียดนาม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวียดนามเมื่อปี 2518 ได้มีผู้อพยพเวียดนามเดินทางเข้าไปในประเทศไทย 160,239 คน ซึ่งประเทศไทยยึดถือแนวทางแก้ไขปัญหาด้านแผนปฏิบัติการที่สมบูรณ์ในการแก้ไขปัญหาผู้อพยพจากอินโดจีน (Comprehensive Plan of Action CPA) ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหาผู้อพยพอินโดจีน เมื่อ 13 - 14 มิถุนายน 2532 ซึ่งได้กำหนดพันธกรณีให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ ได้แก่ (1) ประเทศต้นเหตุแห่งปัญหา ให้ยับยั้งมิให้คนของตนออกนอกประเทศโดยผิดกฎหมาย และยอมรับคนของตนที่มีได้เป็นผู้อพยพที่แท้จริงกลับประเทศ (2) ประเทศแรกรับ ให้ที่หักพังชั่วคราว ตามหลักมนุษยธรรม และจัดให้มีการสอบสวนแยกประเภท และ (3) ประเทศที่สาม ให้รับชาวเวียดนามที่ผ่านมาตรการสอบสวนแยกประเภทว่าเป็นผู้อพยพที่แท้จริงไปตั้งถิ่นฐาน

จนถึงกันยายน 2538 ประเทศไทยร่วมกับสำนักงานข้าหลวงใหญ่ฯ สามารถส่งชาวเวียดนามเดินทางไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สามได้ 145,777 คน และเดินทางกลับเวียดนามด้วยความสมัครใจ 11,923 คน ยังคงเหลือผู้อพยพชาวเวียดนามในประเทศไทยอีก 5,199 คน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงได้เสนอให้มีการส่งกลับตามโครงการส่งกลับอย่างมีระเบียบ (Orderly Return Programme - ORP) ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งนอกเหนือจากการส่งกลับโดยสมัครใจ

ประเทศไทยร่วมกับเวียดนามและ UNHCR ได้จัดทำบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding - MOU) สามฝ่าย ไทย - เวียดนาม - UNHCR เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2538 และได้ดำเนินการส่งผู้อพยพเวียดนามทั้งหมดกลับภูมิลำเนาเดิมในห้วงเวลาตั้งแต่ 29 มิถุนายน 2536 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2540

3. ผู้อพยพชาวลาว

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลาวปี 2518 มีผู้อพยพลาว จำนวน 300 คน เดินทางเข้ามาในประเทศไทย รัฐบาลไทยไม่มีนโยบายอนุญาตให้ผู้อพยพเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรในประเทศไทย แต่อนุญาตให้ท่านักอยู่ในประเทศไทยได้เป็นการชั่วคราว เพื่อหาหนทางด้านมนุษยธรรมในระหว่างรอเดินทางไปประเทศที่สาม หรือเดินทางกลับประเทศต้นเหตุ รัฐบาลไทยร่วมกับสำนักงานข้าหลวงใหญ่ฯ ได้ส่งผู้อพยพลาวจากประเทศไทยไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สาม จำนวน 320,836 คน และเดินทางกลับลาวแล้ว 128,201 คน ยังคงตกค้างในประเทศไทย 350 คน

การแก้ไขปัญหาคืออพยพลาวในระยะแรกมุ่งไปที่การส่งไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สาม ส่วนการส่งกลับลาวโดยสมัครใจเริ่มดำเนินการเมื่อปี 2534 ในระยะหลังประเทศที่สามสนใจจะนำผู้อพยพลาวไปตั้งถิ่นฐาน การแก้ไขปัญหาลาวในระยะหลังจึงมุ่งไปที่การส่งผู้อพยพลาวที่ตกค้างกลับลาวตามความสมัครใจ โดยความร่วมมือระหว่างสามฝ่าย คือ ไทย ลาว และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ (UNHCR) โดยจัดให้มีการประชุม 3 ฝ่าย ไทย ลาว UNHCR ถึง 8 ครั้ง เพื่อกำหนดหลักการและวิธีการในการส่งชาวลาวกลับโดยสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม การส่งชาวลาวกลับที่ผ่านมานี้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องมาจากปัญหาต่างๆ ได้แก่ ขาดการสนับสนุนจากผู้อพยพให้เดินทางกลับ และผู้อพยพเกรงว่าการเดินทางกลับไม่สะดวก รวมทั้งการที่ประเทศต่างๆ และองค์การระหว่างประเทศยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาเพื่อรองรับผู้อพยพกลับที่ตอบสนองความต้องการของลาวได้เพียงพอ และสาเหตุสำคัญคือมีข่าวว่าสหรัฐฯ จะรับผู้อพยพลาวไปตั้งถิ่นฐานอีกครั้งหนึ่งทำให้ผู้อพยพส่วนใหญ่สมัครใจที่จะรอสถานภาพอยู่ในศูนย์ต่อไป

รัฐบาลจึงได้พิจารณาให้สหรัฐฯ เข้าไปดำเนินการวิธีเพื่อรับชาวลาวจากศูนย์บ้านโพธิ์ ไปตั้งถิ่นฐานอีกครั้งหนึ่งเมื่อเดือนเมษายน - กันยายน 2539 ซึ่งเป็นการดำเนินการเป็นครั้งสุดท้ายภายหลังการดำเนินการวิธีฯ เสร็จสิ้นลง สหรัฐฯ ได้รับผู้อพยพลาวไปตั้งถิ่นฐานประมาณ 2,762 คน ทำให้ยังคงมีผู้อพยพลาวที่เหลืออยู่ที่ศูนย์ บ้านนาโพธิ์ ประมาณ 1,350 คน ซึ่งทั้งสามฝ่าย (ไทย ลาว UNHCR) เห็นพ้องต้องกันให้มีการตรวจสอบสถานภาพ ในกรณีที่ตรวจสอบแล้วมีสถานภาพเป็นผู้อพยพที่แท้จริง (Screened in) UNHCR จะหาประเทศที่สามให้รับไปตั้งถิ่นฐาน ในกรณีที่ตรวจสอบแล้วไม่มีสถานภาพเป็นผู้อพยพที่แท้จริง (Screened out) ฝ่ายลาวตกลงจะรับบุคคลเหล่านี้กลับทั้งหมดตามโครงการส่งกลับโดยสมัครใจ (Voluntary Repatriation) และการส่งกลับอย่างเป็นระบบ (Organized Return)

กระทรวงมหาดไทย ได้จัดตั้งคณะกรรมการอุทธรณ์เพื่อพิจารณาสถานภาพผู้อพยพลาวลาวที่ยังตกค้างอยู่ในประเทศไทย จำนวน 1,350 คน ผลปรากฏว่ามีผู้อพยพลาวที่มีสถานะเป็นผู้ลี้ภัย (Screened in) 182 คน และไม่มีสถานะเป็นผู้ลี้ภัย (Screened out) 1,164 คน

ต่อมาได้มีการประชุมสามฝ่าย ไทย ลาว และ UNHCR ระดับเทคนิคเมื่อ 6 พฤศจิกายน 2541 ที่กรุงเทพฯ เพื่อแก้ไขปัญหาคือการขาดการประสานความตกลงสามฝ่ายเพื่อปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหาคือสมบูรณ (CPA) โดย UNHCR จะยังคงให้ความช่วยเหลือในการส่งชาวลาวกลับ มาตุภูมิ และในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมเดิม แต่ฝ่ายลาวมีท่าทีเปลี่ยนไปโดยยืนยันที่จะรับกลับเฉพาะผู้อพยพที่สมัครใจเดินทางกลับเท่านั้น การแก้ไขปัญหานี้จึงมีความซับซ้อนน้อยมาก จนถึงต่อมาได้มีการประชุมสามฝ่าย ไทย ลาว และ UNHCR ที่กรุงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองฝ่ายเป็นหัวหน้าคณะ ที่ประชุมได้พิจารณาแนวทางการส่งผู้อพยพลาวที่ไม่มีสถานภาพเป็นผู้ลี้ภัยในศูนย์ บ้านนาโพธิ์ภายใต้แผนการแก้ไขปัญหาคือสมบูรณ (CPA) โดยได้หยิบยกการ

เดินทางกลับของ “ผู้ไม่คัดค้านการส่งกลับ” เป็นทางเลือกหนึ่งนอกเหนือจากการเดินทางกลับโดย
ความสมัครใจ และได้กรอกคำแถลงการณ์ร่วมในการที่จะเร่งรัดกระบวนการเดินทางกลับให้เป็นไป
โดยรวดเร็ว โดยมีเป้าหมายให้เดินทางกลับให้หมดสิ้นภายในเดือนธันวาคม 2542 ในการนี้ได้จัดตั้ง
คณะกรรมการด้านเทคนิคสามฝ่ายเพื่อพิจารณารูปแบบและวิธีการเดินทางกลับด้วย

ในการประชุมระดับเทคนิคสามฝ่ายไทย ลาว และ UNHCR ได้จัดขึ้นที่กรุงเทพฯ
เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2542 ทั้งสามฝ่ายได้จัดทำแผนการปฏิบัติการ และต่อมาได้ดำเนินการส่งกลับ
ผู้อพยพลาวกลุ่มแรก จำนวน 282 คน เมื่อ 28 กันยายน 2542

109. สำหรับการเพิกถอนการอนุญาตคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักร อาณา
จักร แบ่งออกได้ 2 กรณี คือ

1. การเพิกถอนการอนุญาตคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว
หากคนต่างด้าวมีพฤติการณ์ที่ขัดต่อกฎหมายและมีพฤติการณ์ที่สมควรเพิกถอน อธิบดีกรมตำรวจ
หรือคณะกรรมการพิจารณาคนเข้าเมืองมีอำนาจเพิกถอนการอนุญาตได้ ในกรณีที่อธิบดีกรมตำรวจ
มีคำสั่งเพิกถอน คนต่างด้าวนั้นมีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำสั่งต่อคณะกรรมการพิจารณาคนเข้าเมืองได้ ภายใน
48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ทราบคำสั่งของอธิบดีกรมตำรวจ คำสั่งของคณะกรรมการพิจารณาคน
เข้าเมืองถือเป็นที่สุด แต่ถ้าเป็นในกรณีที่คณะกรรมการมีคำสั่งเพิกถอนการอนุญาต คนต่างด้าวไม่
มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งของคณะกรรมการและให้ถือว่าคำสั่งนั้นเป็นที่สุด

2. การเพิกถอนการอนุญาตคนต่างด้าวซึ่งอนุญาตให้เข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร
คนต่างด้าวซึ่งมีพฤติการณ์ที่ขัดต่อกฎหมายตามที่ระบุไว้ หรือเป็นผู้มีลักษณะต้องห้าม
หรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการพิจารณาคนเข้าเมืองกำหนดไว้ อธิบดีกรมตำรวจมีอำนาจ
เสนอเรื่องไปที่คณะกรรมการเพื่อพิจารณา หากคณะกรรมการเห็นว่าควรเพิกถอนอนุญาตให้มามีถิ่นที่อยู่ใน
ในราชอาณาจักรก็ให้เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อยกเพิกถอนการ
อนุญาต และการตั้งเพิกถอนนี้ถือเป็นที่สุด (พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฯ มาตรา 53)

กรณีที่คนต่างด้าวถูกเพิกถอนการอนุญาตให้เข้ามามีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร
ตามมาตรา 53 ดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าได้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและใช้ดุลพินิจถึงสามลำดับขั้น
ดังนั้น แม้ว่าจะไม่ได้มีการเปิดโอกาสให้คนต่างด้าวอุทธรณ์หรือขอให้มีการทบทวนเหตุแห่งการ
เพิกถอนใหม่ก็ตาม ก็ถือว่าได้มีการตรวจสอบการใช้อำนาจในเรื่องนี้พอสมควรแล้ว

กรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะส่งตัวคนต่างด้าวตามที่กล่าวข้างต้นกลับไปนอก
ราชอาณาจักรนั้น มาตรา 54 วรรค 2 พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฯ บัญญัติไว้ว่า หากมีกรณีต้อง
สอบสวนเพื่อส่งตัวกลับให้นำมาตรา 19 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวมาใช้บังคับ
โดยอนุโลม คือพนักงานเจ้าหน้าที่อาจกักตัวคนต่างด้าวไว้สอบสวนหรืออนุญาตให้ประกันตัวไป
แต่ต้องมารายงานตัวหรือพบกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามวันเวลาที่กำหนดเพื่อทำการสอบปากคำ
การกักตัวห้ามเกิน 48 ชั่วโมง แต่หากมีเหตุจำเป็นก็ให้ยืดเวลาได้แต่ไม่ให้เกิน 7 วัน หากเกินกว่า
นั้นต้องขออนุญาตศาลกักตัวไว้อีกครั้งละไม่เกิน 12 วัน

ในกรณีที่มีคำสั่งให้ส่งคนต่างด้าวกลับออกไปนอกราชอาณาจักรแล้ว ในระหว่างการส่งกลับมาระยะ 54 พรรคสาม บัญญัติไว้ว่า พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจอนุญาตให้ไปพักอาศัยอยู่ ณ ที่ใด โดยคนต่างด้าวนั้นต้องมาพบพนักงานเจ้าหน้าที่ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดโดยต้องมีประกันหรือมีทั้งประกันและหลักประกันก็ได้ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่จะกักตัวคนต่างด้าวนั้นไว้ ณ สถานที่ใดเป็นเวลานานเท่าใดตามความจำเป็นก็ได้

การเนรเทศ

110. การส่งตัวคนต่างด้าวกลับตามพระราชบัญญัติการเนรเทศ พ.ศ. 2499 มาตรา 5 บัญญัติไว้ว่า เมื่อปรากฏว่ามีความจำเป็นเพื่อความสะดวกหรือศีลธรรมอันดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกคำสั่งเนรเทศคนต่างด้าวได้ตามที่เห็นสมควร แต่ทั้งนี้ถ้ามีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไป รัฐมนตรีจะเพิกถอนการเนรเทศก็ได้ คนต่างด้าวที่จะถูกเนรเทศจะต้องมีผู้ใช้ที่เคยได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

สำหรับขั้นตอนการส่งตัวกลับนั้น พระราชบัญญัติการเนรเทศ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2521 มาตรา 6 บัญญัติไว้ว่า เมื่อได้ออกคำสั่งให้เนรเทศผู้ใดแล้ว ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหรือเจ้าพนักงานซึ่งรัฐมนตรีฯ มอบหมาย ตั้งให้จับกุม และควบคุมผู้นั้นไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง จนกว่าจะได้จัดการให้เป็นไปตามคำสั่งเนรเทศ

ในขณะที่ดำเนินการขอรับคำสั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อเนรเทศผู้ใด พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ จะจับกุมหรือควบคุมผู้นั้นไว้ก่อนก็ได้ ในกรณี เช่นว่านี้ให้นับทบบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการจับกุมและควบคุมมาใช้บังคับโดยอนุโลม

พระราชบัญญัติการเนรเทศ พ.ศ. 2499 มาตรา 7 บัญญัติว่าห้ามไม่ให้ส่งตัวผู้ถูกเนรเทศออกไปนอกราชอาณาจักรก่อนครบกำหนด 15 วันนับแต่วันแจ้งคำสั่งเนรเทศให้ผู้ซึ่งถูกตั้งเนรเทศนั้นทราบ และกรณีที่มีการอุทธรณ์ ให้รอการเนรเทศไว้จนกว่านายกรัฐมนตรียะได้มีคำสั่ง

111. อนึ่ง พระราชบัญญัติการเนรเทศ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2521 มาตรา 6 วรรคท้ายบัญญัติไว้ว่า ในระหว่างที่ผู้ถูกตั้งเนรเทศถูกควบคุมเพื่อรอการเนรเทศเนื่องจากยังไม่สามารถส่งตัวออกนอกราชอาณาจักรได้ กรณีที่ผู้ถูกเนรเทศร้องขอให้รัฐมนตรีตั้งให้ไปประกอบอาชีพ ณ ที่แห่งใดแทนการควบคุมเพื่อรอการเนรเทศ รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งได้ตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้ อาจให้ผู้ถูกตั้งเนรเทศมีหลักประกันหรือหลักประกันหรือทำทัณฑ์บนไว้และให้มารายงานตน ณ สถานที่ให้ตรงเวลาที่กำหนดก็ได้แต่ต้องห่างกันไม่เกินหกเดือนต่อครั้ง

112. ผู้ถูกตั้งเนรเทศมีสิทธิยื่นอุทธรณ์ต่อนายกรัฐมนตรีขอให้ถอนคำสั่งเนรเทศหรือขอให้ส่งออกไปนอกราชอาณาจักรได้ แต่ต้องยื่นอุทธรณ์ภายใน 7 วันนับแต่วันทราบคำสั่งเนรเทศ นายกรัฐมนตรีมีอำนาจเพิกถอนคำสั่งเนรเทศ สั่งผ่อนผันหรือสั่งให้ประกอบอาชีพ ณ ที่ใดแทนการเนรเทศก็ได้ ทั้งนี้โดยจะให้เหตุผลครบถ้วนไว้ก็ได้

ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายใดตัดสิทธิของกนด่างค้ำวในการที่จะเสนอข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่อผู้มีอำนาจพิจารณา รวมทั้งสิทธิในการที่จะให้มีผู้ให้คำปรึกษาหรือผู้เข้าดำเนินการแทน

113. นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการกำหนดสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 บัญญัติว่า กนด่างค้ำวใดที่ทำผิดต่อพระราชบัญญัติกำหนดสินค้านำเข้าและป้องกันการผูกขาด เช่น ครอบครองสินค้านำเข้าต่ำลง หรือกักตุนสินค้าควบคุมหรือก่อให้เกิดการผูกขาดหรือจำกัดการแข่งขันโดยไม่ชอบธรรมในการประกอบธุรกิจ เมื่อศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดกฎหมายให้อำนาจเนรเทศผู้นั้นออกนอกราชอาณาจักรได้ (พระราชบัญญัติการกำหนดสินค้าและป้องกันการผูกขาด มาตรา 45)

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า กนด่างค้ำวที่เข้ามาในประเทศไทยอาจถูกไล่ออกจากประเทศไทยได้เฉพาะเมื่อเป็นไปตามคำวินิจฉัยที่ได้มาตามกฎหมายเท่านั้น และผู้นั้นมีสิทธิขอให้ทบทวนและคัดค้านคำวินิจฉัยดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักการตามข้อบทที่ 13 ทุกประการ

ข้อบทที่ 14

1. บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งคนค้องหาว่ากระทำผิด หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรมโดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ มีความเป็นอิสระ และเป็นกลาง สื่อมวลชนและสาธารณชนอาจถูกห้ามเข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วนได้ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตย หรือเพื่อความจำเป็นเกี่ยวกับส่วนได้เสียในเรื่องชีวิตส่วนตัวของคู่กรณีหรือในสภาพการณ์พิเศษซึ่งศาลเห็นว่าจำเป็นยิ่ง เมื่อการพิจารณาโดยเปิดเผยนั้นอาจเป็นการเสื่อมเสียต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แต่คำพิพากษาในคดีอาญาหรือคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยข้อพิพาทในคดีอื่นต้องเปิดเผย เว้นแต่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับข้อพิพาทของคู่สมรสในเรื่องการเป็นผู้ปกครองเด็ก

2. บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด

3. ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำดังต่อไปนี้โดยเสมอภาค

(เอ) สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหา ในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้

(บี) สิทธิที่จะมีเวลา และได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และติดต่อกับทนายความที่คนเลือกได้

(ซี) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น

(ดี) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่คนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทนในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน

(อี) สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อคน และขอให้เรียกพยานฝ่ายคนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อคน

(เอฟ) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากล่ามโดยไม่คิดมูลค่า หากไม่สามารถเข้าใจหรือพูดภาษาในศาลได้

(จี) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้เบิกความเป็นปรปักษ์ต่อตนเอง หรือให้รับสารภาพผิด

4. ในกรณีของบุคคลที่เป็นเด็กหรือเยาวชน วิธีพิจารณาความให้เป็นไปโดยคำนึงถึงอายุและความปรารถนาที่จะส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของบุคคลนั้น

5. บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้คณะตุลาการระดับเหนือขึ้นไปพิจารณาทบทวนการลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย

6. เมื่อบุคคลใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษในความผิดอาญา และภายหลังจากนั้นมีการกลับคำพิพากษาที่ให้ลงโทษบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นได้รับอภัยโทษ โดยเหตุที่มีข้อเท็จจริงใหม่หรือมีข้อเท็จจริงที่ได้ค้นพบใหม่อันแสดงให้เห็นว่าได้มีการคำนวณการยุติธรรมที่มีชอบบุคคลที่ได้รับความทุกข์อันเนื่องมาจากการลงโทษตามผลของคำพิพากษาเช่นว่า ต้องได้รับการชดเชยตามกฎหมายเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงที่ยังไม่รู้ให้ทันเวลาเป็นผลจากบุคคลนั้นทั้งหมดหรือบางส่วน

7. บุคคลย่อมไม่ถูกพิจารณา หรือลงโทษซ้ำในความผิดซึ่งบุคคลนั้นต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ หรือให้ปล่อยตัวแล้วตามกฎหมายและวิธีพิจารณาความอาญาของแต่ละประเทศ

114. ความเสมอภาคของบุคคลได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 ซึ่งบัญญัติว่า

“ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ”

มาตรา 233 บัญญัติว่า

“ การพิพากษาบรรดคดีเป็นอำนาจของศาลหนึ่งซึ่งดำรงในพระธรรมนูญศาลฎีกาหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ”

มาตรา 236 บัญญัติว่า

“ การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้พิพากษาหรือตุลาการซึ่งไม่ได้นั่งพิจารณาคดีจะทำคำพิพากษาหรือวินิจฉัยคดีนั้นไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุสุจริต หรือมีเหตุจำเป็นอันมิอาจกล่าวล่วงได้ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด ”

แต่เดิมศาลประเทศไทยมีเพียงศาลยุติธรรมและศาลทหารเท่านั้น ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้จัดให้มีศาลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีก 2 ศาล คือ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และได้จัดตั้งแผนกพิเศษขึ้นในศาลฎีกา (Supreme court) คือ แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย

ศาลรัฐธรรมนูญ จะทำหน้าที่วินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ หรือปัญหาที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ โดยการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญต้องทำโดยเปิดเผยให้โอกาสคู่กรณีแสดงความเห็นของตนก่อนการวินิจฉัยคดี การให้สิทธิคู่กรณีขอตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตน เปิดโอกาสให้มีการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและการให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญ (มาตรา 269)

ศาลปกครอง จะทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐด้วยกันที่เป็นข้อพิพาทอันเนื่องมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำตามกฎหมาย

ศาลรัฐธรรมนูญ ได้เริ่มดำเนินการและได้เคยพิพากษาคดีเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไปแล้วหลายคดี ส่วนศาลปกครองยังมิได้เริ่มจัดตั้งในขณะเขียนรายงานนี้

ความเป็นอิสระของศาลได้รับการรับประกันโดยรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 249 ซึ่งบัญญัติว่า

“ ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาบรรดคดีให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายการพิจารณาพิพากษาบรรดคดีของผู้พิพากษาและตุลาการ ไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ”

ศาลยุติธรรม ปัจจุบันศาลยุติธรรมไม่สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอย่างเป็นอิสระ โดยกระทรวงยุติธรรมเป็นเพียงหน่วยงานธุรการที่สนับสนุนการดำเนินงานของศาลทั้งด้านเงินและเจ้าหน้าที่ศาล

ผู้พิพากษาต้องผ่านการสอบคัดเลือกโดยกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้จัดสอบ จากนั้นต้องผ่านการอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาอย่างน้อย 1 ปีจึงจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นผู้พิพากษาได้

ผู้พิพากษาไม่ความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ การบริหารคดีจะมีผู้พิพากษาแต่ละคนรับผิดชอบ
จำนวนคดีในการสืบพยาน ส่วนในการพิพากษาจะนำเรื่องคดีและร่วมกันพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น
ผู้พิพากษา 2 คนเป็นองค์คณะรวมกันพิจารณาพิพากษาคดี ในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาใช้องค์คณะ
กันพิจารณา รวม 3 คน

การบริหารสำนวนจะมีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลหรืออธิบดีศาลเป็นผู้ส่งจำนำนวนคดีให้ผู้พิพากษา
แต่ละคนรับผิดชอบ ผู้บังคับบัญชาเช่นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและอธิบดีไม่มีอำนาจสั่งให้ผู้พิพากษากำ
พิพากษาคดีที่ต้องการ แต่หากมีความเห็นไม่เห็นด้วยอาจทำความเห็นแย้งได้เท่านั้น อนึ่ง รัฐธรรมนูญ
ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้จัดระบบศาลยุติธรรมใหม่เพื่อประกันความเป็นอิสระและเป็นกลางจากค
บริหาร โดยมาตรา 273 บัญญัติว่า การแต่งตั้งและการให้ผู้พิพากษาพ้นจากตำแหน่งต้องได้รับความ
ชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมก่อนแล้วจึงนำความกราบบังคมทูล

การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน และการลงโทษผู้พิพากษาต้องได้รับความเห็นชอบของก
กรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ในการนี้ให้คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ
ชั้นศาลละหนึ่งคณะเพื่อเสนอความเห็นในเรื่องดังกล่าวเพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป

คณะกรรมการตุลาการประกอบด้วยประธานศาลฎีกา เป็นประธานและมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
แต่ละชั้นศาล ชั้นศาลละ 4 คน รวมเป็น 12 คน ซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาล และได้รับเลือก
จากข้าราชการตุลาการในทุกชั้นศาล รวมทั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 คน ซึ่งไม่เป็นหรือเคย
ข้าราชการตุลาการและได้รับเลือกจากวุฒิสภา

115. ปัจจุบันศาลยุติธรรมได้แยกออกจากกระทรวงยุติธรรมแล้วโดยมีหน่วยงานของศาลยุติธรรม
ที่เป็นอิสระขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา และสำนักงานศาลยุติธรรมจะมีอิสระในการบริหารงานบุคคล
งบประมาณ และการดำเนินการอื่นๆ ทั้งนี้ โดยผลของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
มาตรา 274 - 275

สำหรับการฝึกอบรมข้าราชการตุลาการนั้น สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการจะเป็นผู้จัดอบรม
พิพากษาให้รับรู้กฎหมายที่ทันสมัยรวมทั้งกฎหมายระหว่างประเทศได้มีหลักสูตรอบรมผู้พิพากษาเกี่ยวกับ
คดีกระหว่า่งประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองทุกปี ผู้พิพากษาจะมีความรู้เกี่ยวกับสิ
มนุษยชนเป็นอย่างดี มีการพิพากษายืนยันถึงสิทธิของผู้ต้องหาตามหลักเกณฑ์แห่งสิทธิมนุษยชนมา
หลายคดี

การดำเนินคดีโดยเปิดเผย

116. ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การพิจารณาพิพากษาในศาล
ชั้นต้นและการพิจารณาอุทธรณ์และการฎีกาในศาลชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา ให้เป็นคดีเปิดเผย
 (มาตรา 172)

อย่างไรก็ตาม ศาลอาจมีคำสั่งให้การพิจารณาเป็นการลับเมื่อเห็นสมควรโดย
 พละการหรือโดยคำร้อง แต่ต้องประโยชน์เพื่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
 หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศไม่ให้ล่วงรู้ถึงประชาชน
 (มาตรา 177) อย่างไรก็ตามโจทก์และจำเลย รวมทั้งทนายความรวม และบุคคลผู้มีประโยชน์
 เกี่ยวข้องที่ได้รับอนุญาตจากศาลมีสิทธิอยู่ในห้องพิจารณาได้

การอ่านคำพิพากษาของศาลให้ทำในศาลโดยเปิดเผยในวันเสร็จการพิจารณา หรือ
 ภายในสามวันนับแต่เสร็จคดี ยกเว้นมีเหตุสมควรก็ให้เลื่อนการอ่านไปได้ (มาตรา 182)

หลังจากมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความหรือผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขออุทธรณ์ฎีกา
 หรือคัดคำพิพากษาได้และสื่อมวลชนย่อมมีสิทธิขออนุญาตศาลคัดคำพิพากษาเพื่อ ไปลงพิมพ์
 เผยแพร่ได้ สื่อมวลชนมีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาพิพากษาคดีที่มีไร้การพิจารณาลับได้ ยกเว้นห้าม
 ถ่ายทอดโทรทัศน์หรือถ่ายภาพในศาลเท่านั้น

สำหรับการพิจารณาพิพากษาคดีเด็กหรือเยาวชนนั้น จะต้องกระทำการลับ
 เสมอเพื่อคุ้มครองส่วนได้เสียของเด็กหรือเยาวชนเป็นกรณีพิเศษ (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชน
 และครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 73 และมาตรา 79)

สิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์

117. รัฐธรรมนูญ มาตรา 33 บัญญัติว่า

" ในคดีอาญาคือสันนิษฐานไว้ก่อนผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคล
 นั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ "

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคท้าย บัญญัติไว้ว่า

" ก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น " ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย
 ทุกคดีโจทก์มีหน้าที่นำสืบก่อนเสมอว่ามีการกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด (มาตรา 174)
 หากมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ก็ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย
 (มาตรา 227) หลักกฎหมายที่ศาลใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญามาช้านานแล้ว

สิทธิได้รับหลักประกันขั้นต่ำโดยเสมอภาค

~~118. การสอบสวนผู้ต้องหา ป.ร. มาตรา 13 บัญญัติว่า~~

บัญญัติว่า เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียกหรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใด ซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหาให้อ่านชื่อตัว นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบและต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาถวายนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้

สำหรับผู้ต้องหาที่เป็นชาวต่างชาตินั้น กฎหมายบัญญัติว่าให้ทางการจัดหาล่ามไว้แก่ผู้ต้องหาที่ไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยและวิธีพิจารณาในศาลได้โดยมาตรา 13 บัญญัติว่า

“ การสอบสวน ได้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีการจำเป็น ต้องแปลเป็นภาษาต่างประเทศ หรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ก็ให้ใช้ล่ามแปล

เมื่อมีล่ามแปลคำให้การ คำพยาน หรืออื่น ๆ ล่ามต้องแปลให้ถูกต้อง ล่ามต้องสาบานหรือปฏิญาณคนว่าจะทำหน้าที่โดยสุจริต จะไม่เพิ่มเติมหรือคัดทอนสิ่งที่แปล

ให้ล่ามลงลายมือชื่อในคำแปลนั้น

ในกรณีผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยาน ไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยได้และไม่บีล่าม ให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ หรือศาล จัดหาล่ามให้โดยมิชักช้า ”

ปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมได้ขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชนและหน่วยงานสถาบันการศึกษาให้เป็นล่ามอาสาสมัครในการช่วยเป็นล่ามให้แก่ผู้ต้องหาชาวต่างชาติ โดยได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบของกระทรวงยุติธรรม

สิทธิในการเตรียมตัวต่อสู้คดี

119. สิทธิที่จะเตรียมตัวต่อสู้คดีของผู้ต้องหา จำเลยนั้น ปัจจุบันรัฐธรรมนูญ มาตรา 239 วรรคสาม ได้บัญญัติว่า ผู้ถูกควบคุม คุมขังหรือจำคุกให้มีสิทธิปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร นอกจากนี้ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีได้ระบุให้ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนอำนวยความสะดวกถามสมควรแก่ผู้ต้องหาในการพบทนายความสองต่อสอง

อนึ่ง การขอขมปากคำผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน รัฐธรรมนูญ มาตรา 241
วรรคสองบัญญัติว่า ผู้ต้องหายังมีสิทธิไม่ให้การสอบสวนหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจให้รับทราบข้อกล่าวหา
ของผู้ต้องหาได้เพื่อป้องกันมิให้มีการบังคับหรือทรมาน ฯลฯ ไม่ให้ผู้ต้องหาให้การโดยไม่ได้ยิน
นอกจากนี้ผู้เสียหายหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของคนในชั้น
สอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของคนเมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นข้อกล่าวหาแล้วได้ รวมทั้ง
ในคดีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ผู้เสียหายผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนได้เสียย่อม
มีสิทธิขอทราบพยานหลักฐานในชั้นพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการตั้งคดีด้วย
(รัฐธรรมนูญ มาตรา 241 วรรคสาม และวรรคสี่)

สำหรับสิทธิของจำเลยในการได้รับการช่วยเหลือจากทนายความนั้น ประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 บัญญัติให้จำเลยมีสิทธินับแต่เวลาที่โจทก์ยื่นฟ้องที่จะ
แต่งตั้งทนายแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องรวมทั้งมีสิทธิพูดคุ้กับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนาย
สองต่อสอง มีสิทธิตรวจดูสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาล หรือคัดสำเนาหรือ
ขอสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง และมีสิทธิตรวจดูสิ่งที่เป็นพยานหลักฐานหรือคัดสำเนาหรือถ่ายรูป
สิ่งนั้น ๆ

120. การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น รัฐธรรมนูญ
มาตรา 242 บัญญัติว่า

“ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ด้วยการ
จัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจจัดหาทนายความได้
รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 บัญญัติว่า ในคดีที่มีโทษ
ประหารชีวิตก่อนหน้าพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีก็ให้ศาล
จัดหาทนายความได้

ในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิตและในคดี
ที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบเจ็ดปีในวันที่ถูกฟ้องข้อกล่าวหา ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่า
มีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนาย ก็ให้ศาลตั้งทนายให้

ในคดีที่อัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สามปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงสิบปี ถ้าจำเลยไม่มี
ทนายและคู่ต่อสู้คดีโดยแถลงข้อกล่าวหา ก่อนเริ่มพิจารณาว่าจำเลยยากจนและต้องการทนาย ก็ให้ศาลตั้ง
ทนายให้ ทั้งนี้ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งตามระเบียบของกระทรวง
ยุติธรรม

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 55 บัญญัติให้ศาลทหารจัด
ทนายให้ความช่วยเหลือแก่จำเลยในศาลทหาร และมีส่วนราชการที่รับผิดชอบในการจัดหาทนายเมื่อ
กระทรวงยุติธรรม

สิทธิที่จะวิจารณ์หน่วยงานที่เป็นประโยชน์ต่อ...

121. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะ

ตรวจสอบสำนวนหรือพยานหลักฐานของโจทก์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจำเลย (มาตรา 8) ในกรณีของพยาน
ชั้นสอบสวนที่จำเลยไม่มีสิทธิได้ซักถามในศาล ศาลจะรับฟังเป็นเพียงพยานประกอบเท่านั้น ซึ่งมี
น้ำหนักรับฟังลงโทษจำเลยน้อยมาก

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ซึ่งได้นำประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับกับคดีอาญาโดยอนุโลมว่า ถ้าพยานเบิกความเป็นปฏิปักษ์
แก่คู่ความฝ่ายที่อ้างคนมานั้น คู่ความฝ่ายนั้นอาจขออนุญาตต่อศาลซักถามพยานนั้นเสมือนหนึ่ง
พยานนั้นเป็นพยานซึ่งคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอ้างมาได้

สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น

122. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 241 วรรคแรก บัญญัติว่า

“ ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณา
คดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ”

ปัจจุบันต้องยอมรับว่าได้เกิดความล่าช้าในการดำเนินคดีอาญาทั้งในชั้นสอบสวน
ฟ้องคดี และในชั้นศาลอันมีสาเหตุมาจากหลายประการ และประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญ
ในเรื่องนี้และพยายามหาทางแก้ไขปรับปรุงตลอดมา

การไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเอง

123. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 243 บัญญัติว่า

“ บุคคลที่มีสิทธิไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดี
อาญา

ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการจงใจ มีสำนึกสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง ถูกทรมาน

ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ ถ้อยคำที่เกิดจากการกระทำใด ๆ ที่ทำให้เป็นไป
โดยไม่สมัครใจ หรือไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ ”

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 234 ยังบัญญัติ
คุ้มครองว่าพยานไม่ต้องตอบคำถามซึ่งโดยตรงหรือโดยอ้อมอาจจะทำให้ถูกฟ้องคดีอาญา เมื่อมี
คำถามเช่นนั้นให้ศาลเตือนพยาน

สิทธิของเด็กหรือเยาวชนในคดีอาญา

124. ในกรณีของจำเลยที่เป็นเด็กหรือเยาวชน พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 72 มาตรา 78 ได้บัญญัติว่าการพิจารณาคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนเป็นจำเลยให้กระทำในห้องที่มีใช้ห้องพิจารณาคดีธรรมดา และให้กระทำเป็นการลับ และเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้นที่มีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาได้

ในการพิจารณานั้นให้ศาลถือเอาอายุประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษา อาชีพ สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพและฐานะของจำเลยตลอดจนถึงแวดล้อมทั้งปวงของจำเลย และของบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่จำเลยอาศัยอยู่ หรือบุคคลที่ให้การศึกษา หรือที่ทำงานเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาคด้วย

ขณะนี้ ได้มีการประกาศใช้บังคับร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 สาระสำคัญของกฎหมายดังกล่าวเป็นการแก้ไขวิธีสอบปากคำผู้เสียหายและสอบพยานเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ในฐานะเป็นผู้เสียหายในชั้นสอบสวนและการสืบพยานในชั้นศาล รวมทั้งกำหนดให้มีนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เคื่องมือหรือพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำเด็กด้วย

125. อนึ่ง ในการพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนนั้น กฎหมายบัญญัติให้ศาล คำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งควรได้รับการฝึกอบรม สั่งสอนและส่งเสริมให้กลับตัวเป็นพลเมืองดียิ่งกว่าการลงโทษ และในการพิจารณาพิพากษาคดีสำหรับเด็กและเยาวชนนั้น ศาลจะต้องคำนึงถึงบุคลิกลักษณะสุขภาพและภาวะแห่งจิตของเด็กหรือเยาวชน และลงโทษหรือปล่อยโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนให้เหมาะสมกับตัวเด็กหรือ เยาวชนและพฤติกรรมเฉพาะเรื่อง แม้เด็กหรือเยาวชนนั้นจะได้กระทำความผิดร่วมกัน (มาตรา 82)

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งได้จัดตั้งแผนกเยาวชนคดีและครอบครัวอยู่ในศาลจังหวัด (ซึ่งเป็นศาลที่พิจารณาให้กับผู้ใหญ่) เป็นจำนวนมากแต่ยังไม่ครบทุกจังหวัด และประเทศไทยมีนโยบายจะจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวให้มากที่สุดเท่าที่สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและงบประมาณจะอำนวยให้ได้

สิทธิในการอุทธรณ์ต่อศาลสูง

126. ผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษในคดีอาญาทั้งในศาลพลเรือนและศาลทหารมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาต่อศาลฎีกาหรือศาลทหารสูงสุดอันเป็นศาลสูงสุด ได้ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายในๆ

สิทธิในการได้รับการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่

127. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 247 บัญญัติว่า

“ บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด บุคคลนั้นหรือผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงาน-อัยการอาจร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีพิจารณาใหม่ได้ และหากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำผิด บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ”

ปัจจุบันการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่ พ.ศ. 2526 และมาตรา 14 บัญญัติให้คืนทรัพย์สินหรือเงินหรือค่าทดแทนเป็นรายวันพร้อมดอกเบี้ย ถ้าต้องโทษประหารชีวิตและถูกประหารชีวิตแล้วให้กำหนดค่าทดแทนไม่เกินสองแสนบาท ถ้าผู้ถูกลงโทษเป็นเยาวชนให้ศาลกำหนดตามสมควร

อนึ่ง การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ตามกฎหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถกระทำได้ทั้งศาลพลเรือนและศาลทหาร

สิทธิของจำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

128. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 246 บัญญัติว่า

“ บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีที่กฎหมายบัญญัติ ”

ขณะที่เขียนรายงานฉบับนี้ยังไม่มีกรรการกฎหมายในเรื่องนี้แต่จะเร่งรัดประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญต่อไปตามรายงานข้อ 130

สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม

129. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 245 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมที่จะได้รับความคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสมและค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

หลักการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมนี้เป็นหลักการใหม่ของประเทศไทย เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย นักโทษ และเหยื่ออาชญากรรมในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ตามมาตรา 30 แห่งรัฐธรรมนูญฯ

ขณะนั้น กระบวนการยุติธรรมได้เสนอว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชน และคำใช้จ้างแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ... ซึ่งรัฐบาลไทยมีหลักการว่า ถ้าผู้ใดไม่มีการจัดตั้งกองทุนเงินชดเชยผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้ถูกดำเนินคดีอาญา เนื่องจากในปัจจุบันผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้รับความเดือดร้อน ต้องช่วยเหลือตัวเองในการเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำ ความผิด บางครั้งเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ หรือผู้กระทำความผิด ไม่มีความสามารถชดเชยค่าเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมได้ นอกจากนี้ ในการจับกุมผู้ต้องหาหรือจำเลยมาดำเนินคดีนั้น บางครั้งเกิดความผิดพลาดเมื่อคดีถึงที่สุด ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้กระทำความผิดแต่ต้องถูกคุมขังหรือได้รับความเสียหายอย่างอื่นในระหว่างดำเนินคดีซึ่งแต่เดิมคงพึงเรียกค่าเสียหายด้วยตนเอง ดังนั้นจึงถือว่ารัฐต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยตามมาตรา 246 แห่งรัฐธรรมนูญฯ

สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษซ้ำในความผิดเดียวกัน

130. บุคคลจะต้องไม่ถูกพิจารณาหรือลงโทษซ้ำในความผิดซึ่งบุคคลนั้นต้องพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษไปแล้ว หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักกฎหมายที่มีอยู่แล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 มาตรา 39 (4) ได้บัญญัติว่า “สิทธิในคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปเมื่อมีคำพิพากษาศักดิ์ศาลในความผิดซึ่งได้ฟ้อง”

ส่วนผู้ได้รับโทษตามคำพิพากษานอกราชอาณาจักรมาแล้ว ในคดีบางประเภทจะไม่มีการลงโทษซ้ำอีก (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 10 และ 11)

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดในราชอาณาจักรหรือกระทำความผิดที่ประมวลกฎหมายอาญาถือว่าได้กระทำในราชอาณาจักรได้ถูกฟ้องต่อศาลในต่างประเทศโดยรัฐบาลไทยร้องขอ ประมวลกฎหมายอาญาห้ามมิให้ลงโทษผู้นั้นในราชอาณาจักรเพราะการกระทำนั้นอีก ถ้าได้มีคำพิพากษาฟ้องศาลในต่างประเทศอันถึงที่สุดให้ปล่อยตัวผู้นั้น หรือศาลในต่างประเทศพิพากษาให้ลงโทษและผู้นั้นได้พ้นโทษแล้ว

ข้อบทที่ 15

1. บุคคลย่อมไม่ต้องการหรือรับหรือจะเอาเอา เพราะการกระทำหรือการกระทำใดสิ่ง

ในขณะที่กระทำไม่เป็นการผิดอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศ และจะลงโทษให้หนักกว่าโทษที่มีอยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดอาญาไม่ได้ หากภายหลังการกระทำ ความผิดนั้นได้มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดโทษเบาลง ผู้กระทำผิดย่อมได้รับประโยชน์จากบทบัญญัตินั้น

2. ความในข้อนี้ย่อมไม่กระทบต่อการพิจารณาคดี และการลงโทษบุคคลซึ่งได้กระทำการหรือการใดอันเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายทั่วไปอันเป็นที่รับรองโดยประชามนานาชาติในขณะที่มีการกระทำนั้น

131. การรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลนั้น รัฐธรรมนูญฯ และประมวลกฎหมายอาญาได้มีบทบัญญัติคุ้มครองตามหลักกฎหมายหลักทั่วไปที่ว่ากฎหมายที่มีโทษทางอาญาจะไม่มีผลย้อนหลังใช้บังคับแก่ข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนวันที่กฎหมายใช้บังคับ นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติให้ใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณกับบุคคลที่กระทำความผิดไม่ว่าทางใดอีกด้วย กล่าวคือ ถ้ากฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำความผิดแตกต่างกับกฎหมายที่ใช้ในภายหลังให้ใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิดกล่าวคือรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 32 บัญญัติว่า

“ บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญาวันแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กฎหมายกำหนดไว้ที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ”

มาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า

“ บุคคลจะต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ”

132. ในทางปฏิบัติที่ผ่านมา ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลยุติธรรมสูงสุดของประเทศไทย

ได้เคยพิพากษาว่ากฎหมายที่มีโทษทางอาญาขัดต่อรัฐธรรมนูญเพราะเป็นกฎหมายที่มีผลเป็นการลงโทษบุคคลย้อนหลังคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1/2489 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 921/2536

อนึ่ง มาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า

“ ถ้ากฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำความผิดแตกต่างกับกฎหมายที่ใช้ในภายหลังการกระทำความผิด ให้ใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิดไม่ว่าทางใด เว้นแต่คดีถึงที่สุดแล้ว แต่ในกรณีคดีถึงที่สุดแล้วดังต่อไปนี้ ”

1. เพื่อคำนวณความปรากฏแก่ศาลหรือเมื่อผู้กระทำความผิด ผู้แทนโดยชอบธรรม
ของผู้นั้น ผู้แทนของผู้นั้น หรือพนักงานอัยการร้องขอให้ศาลกำหนดโทษเสียในเป้าหมาย
~~ที่บัญญัติในภายหลังในการที่ศาลจะกำหนดโทษก็ไม่มี~~ ~~ถ้าศาลเห็นว่าผู้กระทำผิดควรที่จะได้รับโทษ~~
มาบ้างแล้ว เมื่อได้คำนึงถึงโทษตามกฎหมายที่บัญญัติในภายหลัง หากเห็นเป็นการสมควร ศาลจะ
กำหนดโทษน้อยกว่าที่โทษขั้นต่ำที่กฎหมายที่บัญญัติในภายหลังกำหนดไว้ถ้าหากมีก็ได้ หรือถ้า
เห็นว่าโทษที่ผู้กระทำความผิดได้รับมาแล้วเป็นการเพียงพอ ศาลจะปล่อยผู้กระทำความผิดไปก็ได้

2. ถ้าศาลพิพากษาให้ประหารชีวิตผู้กระทำความผิด และตามกฎหมายที่บัญญัติใน
ภายหลังโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไม่ถึงประหารชีวิต ให้งดการประหารชีวิตผู้กระทำความผิด
และให้ถือว่าโทษประหารชีวิตตามคำพิพากษาได้เปลี่ยนเป็นโทษสูงสุดที่จะพึงลงได้ตามกฎหมายที่
บัญญัติในภายหลัง "

133. ศาลฎีกาประเทศไทยได้เคยพิพากษายืนยันหลักนี้ เช่น คำพิพากษาที่
470/2525 พิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดฐานมีบาเสพติดอะไรอื่นไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย
และจำหน่ายในขณะที่พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ยังมิได้ใช้บังคับ ต้องลงโทษ
ตามกฎหมายเก่า และกรณีนี้เป็นเหตุในลักษณะคดีดังนั้นศาลฎีกามีอำนาจพิพากษาลดโทษไปจนถึง
จำเลยที่ไม่ได้ยื่นฎีกาได้ด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกา 4264/2529 ซึ่งพิพากษาว่าโจทก์ฟ้องว่าจำเลยไม่ซื้อหุ้นให้โจทก์
ตามสั่ง โดยมีเจตนาทุจริตอันเป็นความผิดตามมาตรา 21 และมีบทลงโทษตามมาตรา 42 แห่ง
พระราชบัญญัติตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ระหว่างที่พิจารณาคดีของศาลฎีกาได้มีพระราช
บัญญัติตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2527 ยกเลิกความในมาตรา 21 และ
42 เดิม โดยได้นำลักษณะความผิดบางประการตามมาตรา 21 เดิมไปบัญญัติไว้ในมาตรา 42
แก้ไขใหม่ แต่ไม่ได้บัญญัติลักษณะความผิดที่โจทก์ฟ้องในกฎหมายฉบับที่ 2 จึงเป็นกรณีที่กฎหมาย
บัญญัติในภายหลังมิได้กำหนดให้การกระทำเช่นนั้นเป็นความผิด ฉะนั้น การกระทำของจำเลยจะเป็น
ความผิดตามฟ้องหรือไม่ การวินิจฉัยก็ไม่เป็นประโยชน์แก่คดี เพราะว่าแม้จะเป็น ความผิด จำเลยก็
พ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคสอง

ข้อบทที่ 16

บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายไม่ถูกแบ่งแยก

134. ความหลักกฎหมายทั่วไปของประเทศไทย บุคคล ทุกคนมีสิทธิได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายโดยได้รับการคุ้มครองบรรดาสหสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย และสามารถใช้อิทธิพลเสรีภาพทุกอย่างได้ตามเงื่อนไขและหลักเกณฑ์กฎหมายกำหนด กรณีที่มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ก็จะได้รับคุ้มครองโดยกระบวนการยุติธรรมของรัฐ และ มาตรการอื่น ๆ อันจำเป็นเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

อนึ่ง รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 29 บัญญัติว่า การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ เพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

ข้อบทที่ 17

1. บุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัว ครอบครัว เลหสถาน หรือการติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ และอาจจะถูกลบหลู่เกียรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้

2. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ถูกละเมิดหรือถูกลบหลู่เช่นว่านั้น

135. รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติคุ้มครองเสรีภาพส่วนบุคคลหรือความเป็นอยู่ส่วนตัว (Right of Privacy) ไว้ในมาตรา 34 ว่า

“ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง

การละเมิดทางหรือใจว่าผิดกฎหมาย ซึ่งข้อกฎหมายนั้นไม่ได้กำหนดไว้ชัดแจ้ง
ประชาชน อันเป็นการละเมิดหรือการกระทำถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือ
ความเป็นอยู่ส่วนตัว จะกระทำมิได้เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ”

มาตรา 35 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดย
ปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้นเคหสถาน
จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย”

มาตรา 37 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้งการ
กระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกัน
จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ
หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

136. การแทรกสอดหรือการแทรกแซง (Interference) ความเป็นส่วนตัวของบุคคล
ในประเทศไทย อาจเกิดขึ้นได้จากการกระทำของบุคคลธรรมดา นิติบุคคลหรือโดยรัฐก็ได้

1. การแทรกสอดโดยบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล เช่น การแอบถ่ายภาพ
การลักลอบบันทึกเสียงทางโทรศัพท์ การสะกดรอยโดยนักสืบเอกชนหรือสื่อมวลชน การเก็บข้อมูล
ส่วนตัวของบุคคลไว้ใช้เพื่อการค้าหรือเพื่อประโยชน์อื่น (Data Mining) ฯลฯ

2. การแทรกสอดโดยรัฐ เช่น การค้น การสืบสวนเพื่อประโยชน์ในการบังคับการ
ตามกฎหมายต่าง ๆ การตรวจค้นจดหมายหรือเอกสารที่จะจัดส่งไปหาผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดี
อาญาระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาตัดสินของศาล ตามมาตรา 105 แห่งประมวลกฎหมายวิธี
พิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 ตลอดจนการเซ็นเซอร์ข้อมูลข่าวสารและสิ่งของของผู้ซึ่งอ้างความ
พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 อย่างไรก็ตามการแทรกสอดโดยรัฐจะกระทำมิได้เมื่อกฎหมาย
ได้บัญญัติให้อำนาจรัฐที่จะกระทำมิเช่นนั้น

137. ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิในชีวิตส่วนตัวโดยเฉพาะ
การคุ้มครองจึงเป็นไปตามหลักกฎหมายทั่วไป เช่น

(1) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 การละเมิดสิทธิในชีวิตส่วน
ตัว อาจถือได้ว่าเป็นการละเมิด “สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด” ตามมาตรา 420 และตามมาตรา 421
บัญญัติว่า การใช้สิทธิของบุคคลที่มีแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ถือได้ว่าเป็นการ
กระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น การสะกดรอย การแอบถ่ายภาพ การลักลอบอัดเสียงพูดลง
ในเทป ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิเป็นต้น

ดังนั้น บุคคลที่ได้รับทราบเนื้อหาของข้อเท็จจริงอันมีผลเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่นแล้วแต่ยังไม่ได้นำข้อเท็จจริงนั้นไปเปิดเผยหรือเปิดเผยโดยวิธีอื่นใดก็ตาม บุคคลดังกล่าวย่อมต้องไม่เปิดเผยความลับของผู้อื่นในกรณีเช่นนี้ เว้นแต่จะเปิดเผยโดยวิธีอื่นใดก็ตาม บุคคลดังกล่าวย่อมต้องไม่เปิดเผยความลับของผู้อื่นในกรณีเช่นนี้ เว้นแต่จะเปิดเผยโดยวิธีอื่นใดก็ตาม บุคคลดังกล่าวย่อมต้องไม่เปิดเผยความลับของผู้อื่นในกรณีเช่นนี้ เว้นแต่จะเปิดเผยโดยวิธีอื่นใดก็ตาม

อย่างไรก็ดี การละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวมักก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายทางจิตใจอย่างยิ่ง แต่แนวคำพิพากษาศาลฎีกาในประเทศไทยศาลยังไม่กำหนดค่าเสียหายทางจิตใจโดยเฉพาะเว้นแต่จะมีอันตราทางกายประกอบด้วย

(2) กฎหมายที่มีโทษทางอาญา เช่น

พระราชบัญญัติโทรเลขโทรศัพท์ พ.ศ. 2477 บัญญัติการดักฟังทางโทรศัพท์ มีความผิดทางอาญาคตามมาตรา 24

การกักจกดหมาย ไปรษณีย์บัตร โทรเลข สิ่งพิมพ์หรือเอกสารอื่นซึ่งส่งทางไปรษณีย์และโทรเลขของผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 105 คือ ต้องขอคำสั่งศาลโดยแสดงให้ศาลเห็นถึงเหตุผลความจำเป็นที่ต้องกระทำเช่นนั้น แต่มาตรา 105 ไม่ได้บัญญัติให้มีการดักฟังทางโทรศัพท์ได้ ดังนั้น หากบุคคลใดรวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐกระทำการดักฟังทางโทรศัพท์ก็จะต้องมีความผิดตามกฎหมายดังกล่าว ในอดีตได้เคยมีความพยายามของรัฐบาลที่จะเสนอร่างกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐดักฟังทางโทรศัพท์ของประชาชนได้โดยเหตุผลเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่การกำหนดตำแหน่งผู้รับราชการบังคับไว้ให้มีอำนาจอนุญาตให้มีการดักฟังทางโทรศัพท์ได้แต่ได้รับการต่อต้านจากทุกฝ่ายด้วยเหตุผลที่ว่าจะเป็นการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน จึงได้มีการระงับแผนการเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวในที่สุด

การเซ็นเซอร์จดหมายของผู้ต้องขังของราชทัณฑ์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันการก่อเหตุร้ายต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

การเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งที่เป็นข้อความหรือตัวเลขถือเป็นความลับเพื่อประโยชน์ในทางสถิติแห่งชาติ ผู้ที่นำไปเปิดเผยหรือเผยแพร่โดยไม่มีอำนาจ ย่อมมีความผิดทางอาญาคตามพระราชบัญญัติสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 21 และ 24

138. ผู้ประกอบวิชาชีพบางประเภทมีหน้าที่ตามกฎหมายต้องรักษาความลับของบุคคลอื่นด้วย เช่น แพทย์และผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องไม่เปิดเผยความลับของคนไข้หรือผู้ป่วย ซึ่งความลับดังกล่าวยังรวมถึงข้อมูลของผู้ป่วยที่เก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ด้วย ความลับนี้แม้ผู้ป่วยตายแล้วยังถือว่าเป็นความลับด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษารับธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2526 หมวด 3 ข้อ 9 ซึ่งกำหนดขึ้นโดยแพทยสภา และ

ผู้กระทำความผิดระบุว่าด้วยมรรยาทแห่งวิชาชีพตามพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลป์ พ.ศ. 2527 ซึ่งมีข้อความกำหนดเรื่องดังกล่าวนี้ คือ

“ ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องไม่เปิดเผยความลับของผู้ป่วยซึ่งตนได้ทราบมาโดยจากการประกอบวิชาชีพเว้นแต่ด้วยความยินยอมของผู้ป่วย หรือเมื่อต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือตามหน้าที่ ”

สำหรับทนายความนั้น ก็ต้องรักษาความลับของลูกความตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 โดยทนายความต้องประพฤติดุลยธรรมข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ ทนายความที่ประพฤติดุลยมารยาททนายความมีโทษ 3 สถาน คือ ภาคทัณฑ์ ห้ามทำการเป็นทนายความมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี และลบชื่อออกจากการเป็นทนายความ

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 323 ก็ได้บัญญัติความผิดฐานเปิดเผยความลับของผู้อื่นโดยนุกลบางประเภทดังนี้

“ ผู้ใดล่วงรู้หรือได้มาซึ่งความลับของผู้อื่นโดยเหตุที่เป็นเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่โดยเหตุที่ประกอบอาชีพเป็นแพทย์ เกษัตริกร คนจำหน่ายยา นางผดุงครรภ์ ผู้พยาบาล นักบวช หมอความ ทนายความ หรือผู้สอบบัญชี หรือโดยเหตุที่เป็นผู้ช่วยในการประกอบอาชีพนั้น แล้วเปิดเผยความลับนั้นในประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ผู้รับการศึกษายอบรมในอาชีพดังกล่าวในวรรคแรกเปิดเผยความลับอันตนได้ล่วงรู้หรือได้มาในทางศึกษายอบรมนั้น ในประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ต้องระวางโทษเช่นเดียวกัน ”

ผู้ถูกละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวย่อมยกเป็นข้ออ้างเพื่อใช้สิทธิหรือต่อสู้คดีในชั้นศาลได้ ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 วรรคสอง ซึ่งมีบัญญัติว่า

“ บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ ”

139. อนึ่ง ในประเทศไทยได้มีการให้ความสนใจต่อการคุ้มครองสิทธิในชีวิตส่วนตัวของบุคคลมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารทางราชการ พ.ศ. 2540 ซึ่งให้สิทธิประชาชนขอทราบข้อมูลข่าวสารจากทางราชการได้ เว้นแต่เป็นข้อมูลในเรื่องส่วนตัวของบุคคลอื่น การยกเลิกการปฏิบัติที่จะให้มีการตรวจเลือกบุคคลบางกลุ่มเพื่อหาเชื้อโรคเอดส์ เช่น นิสิตแพทย์ พระภิกษุ ข้าราชการ หรือผู้ต้องสงสัยในทางคดีอาญาในสถานบริการเพื่อตรวจหาสารยาเสพติดบางประเภท ฯลฯ โดยเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวของประชาชนโดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจกระทำได้

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวและมีมาตรการแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการละเมิดสิทธินี้ จนกระทั่งเป็นอย่างดี

ข้อบทที่ 18

1. บุคคลย่อมมีสิทธิในเสรีภาพทางความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธินี้ย่อมรวมถึงเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนา หรือมีความเชื่อตามคตินิยมของตน และเสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนา หรือความเชื่อของคนโดยการสักการบูชา การปฏิบัติ การประกอบพิธีกรรม และการสอนไม่ว่าจะทำโดยลำพังตนเองหรือในชุมชนร่วมกับผู้อื่น และไม่ว่าต่อสาธารณชนหรือเป็นการส่วนตัว

2. บุคคลจะถูกบีบบังคับให้เสื่อมเสียเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนาหรือความเชื่อตามคตินิยมของตนมิได้

3. เสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนา หรือความเชื่อของบุคคลอาจอยู่ภายใต้บังคับแห่งข้อจำกัดเฉพาะที่บัญญัติโดยกฎหมาย และตามความจำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย สุขอนามัย หรือศีลธรรมของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐานของบุคคลอื่นเท่านั้น

4. รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับที่จะเคารพเสรีภาพของบิดามารดา หรือผู้ปกครองตามกฎหมายในการให้การศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมแก่เด็กตามความเชื่อของคน

140. รัฐธรรมนูญ มาตรา 38 บัญญัติว่า

“ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของคน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน ”

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวความวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่ออื่น แตกต่างจากบุคคลอื่น ”

เสรีภาพดังกล่าวนี้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเสรีภาพในความเชื่อของคน และความคิดทั้งปวง รวมทั้งเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งเสรีภาพที่กล่าวมาแล้วด้วย ตลอดจนกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามมาตรา 39 วรรคแรกแห่งรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น”

141. เสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือการแสดงออกทางศาสนาในประเทศไทยนั้น สามารถกระทำได้โดยลำพังตนเองหรือในชุมชนร่วมกับผู้อื่น และการแสดงออกทางศาสนานั้น อาจแสดงออกต่อสาธารณชนหรือกระทำการเป็นส่วนตัวก็ได้

เสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของคนนั้น มีความหมายรวมถึง การสักการะบูชารูปเคารพสถานที่หรือสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อของคน การปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การแต่งกายตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาและการใช้ภาษาเฉพาะของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอย่างเดียวกัน เสรีภาพในการเลือกผู้นำศาสนา นักบวชและครูสอนศาสนา เสรีภาพในการจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนา และเสรีภาพในการจัดพิมพ์และเผยแพร่คำสอนในศาสนาด้วย ซึ่งประเทศไทยได้ให้เสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนาดังกล่าวมาโดยตลอด เช่น เสรีภาพในการแต่งกายตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนา นั้น พระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 122 ได้บัญญัติให้ผู้ขับขี่ยานยนต์และผู้โดยสารต้องสวมหมวกนิรภัย แต่ก็ได้ยกเว้นให้พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา หรือผู้นับถือลัทธิหรือศาสนาอื่นใดที่ใช้ผ้าไตรจีวรห่มตามประเพณีนิยมไม่ต้องสวมหมวกนิรภัยได้

142. ประเทศไทยได้ให้เสรีภาพแก่บุคคลทั้งที่เป็นพลเมืองสัญชาติไทยและคนต่างด้าวในการนับถือศาสนาและเผยแพร่ศาสนาตามานับพันปี ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของศาสนาพุทธ ฮินดู พราหมณ์ คริสต์ศาสนา ฯลฯ จนกระทั่งยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีตลอดมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งปัจจุบัน

แม้ว่าคนไทยประมาณ 80 % นับถือศาสนาพุทธ แต่รัฐธรรมนูญประเทศไทยทุกฉบับไม่เคยบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะไม่ประสงค์ให้เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมาตรา 30 วรรคสาม ก็ยังห้ามการเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมเพราะเหตุความแตกต่างในความเชื่อทางศาสนาดังได้กล่าวมาแล้วในรายงานข้อบทที่ 2

143. ปัจจุบัน ลัทธิศาสนาที่ได้รับการรับรองอยู่ในความอุปถัมภ์ของทางราชการ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาซิกข์ ตามระเบียบกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยองค์การศาสนาต่าง ๆ พ.ศ. 2512 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 โดยทางราชการจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา แก้ไขข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานขององค์การศาสนา และให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการจำนองอยู่ในประเทศไทยของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา โดยออกระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการออกหนังสือรับรองเพื่อต่ออายุหนังสือเดินทางของผู้เผยแพร่ศาสนาชาวต่างประเทศ พ.ศ. 2523

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญ มาตรา 38 มิได้ให้ความคุ้มครองการใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนาและการแสดงออกทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นปฏิบัติอันดีต่อหน้าที่ของพลเมืองและสังคม ต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้น หากลัทธิศาสนาใดที่มีพฤติกรรมอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในระหว่างองค์การศาสนาไม่ว่าจะต่างกลุ่มศาสนาหรืออยู่ในกลุ่มศาสนาเดียวกัน หรือมีพฤติกรรมเผยแพร่คำสอนที่ขัดต่อหน้าที่พลเมืองและจารีตประเพณีอันดีงามของชนชาวไทย ประเทศไทยก็จะไม่ให้การรับรองและความอุปถัมภ์แก่ลัทธิศาสนานั้นได้

144. เสรีภาพในการนับถือศาสนาและการแสดงออกทางศาสนานั้นยังได้รับการคุ้มครองโดยประมวลกฎหมายอาญาอีกด้วย โดยประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติถึงความผิดเกี่ยวกับศาสนาเพื่อคุ้มครองเสรีภาพทางศาสนาไว้ในมาตรา 206, 207 และ 208 ดังนี้ คือ

“ ม. 206 ผู้ใดกระทำความผิดประการใด ๆ แก่วัดหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใดอันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ต้องระวางโทษ”

“ ม. 207 ผู้ใดก่อให้เกิดความวุ่นวายในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุมกัน นมัสการหรือกระทำการพิธีกรรมตามศาสนาใด ๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องระวางโทษ”

“ ม. 208 ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษ”

สำหรับการจัดการการปกครองคณะสงฆ์ในพุทธศาสนาของประเทศไทย เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผู้ที่ประสงค์จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา ต้องไม่กระทำการละเมิดกฎหมายดังกล่าวด้วย ซึ่งมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3699 - 3739/2541 ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2541 ลงโทษจำคุกจำเลยที่กระทำความผิดตามมาตรา 208 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาแล้ว

ดังนั้น ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาจึงต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และประมวลกฎหมายอาญาโดยเคร่งครัดด้วย เช่น การจัดตั้งนิกายทางพุทธศาสนาขึ้นใหม่ในประเทศไทยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือทำการอุปสมบทโดยผิดเงื่อนไขของกฎหมาย ย่อมถือเป็นการใช้เสรีภาพที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 38 วรรคสอง และมีความผิดต้องรับโทษทางอาญาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือประมวลกฎหมายอาญา

145. การให้การศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมแก่เด็กนั้น ประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งได้เปิดสอนความรู้ทางพระพุทธศาสนาทุกแขนงรวมทั้งภาษาต่างประเทศและได้เจริญขึ้นโดยลำดับ

ปัจจุบัน โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามวัดต่าง ๆ อยู่ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา ในกรุงเทพมหานครมีอยู่ประมาณ 44 โรงเรียน และในต่างจังหวัดมีอีกประมาณ 800 กว่าโรงเรียน

สำหรับโรงเรียนที่ศาสนาองค์การอื่น ๆ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาทั่วไป เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม และฮินดู ก็เปิดโอกาสให้นักเรียนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เข้าเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและก็ได้มีการยอมรับระดับให้นักเรียนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา หรือให้เปลี่ยนมานับถือศาสนาของโรงเรียนแต่อย่างใด

อนึ่ง นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามและเรียนอยู่ในสถานศึกษาของเอกชนที่สอนศาสนาอิสลาม หรือสถานศึกษาทั่วไปที่มีนักเรียนและนักศึกษานับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งประสงค์จะแต่งกายตามความเชื่อในทางศาสนาอิสลาม กระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยเครื่องแบบนักเรียนและนักศึกษา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540 ให้สิทธิแก่นักเรียนนักศึกษาดังกล่าวแต่งกายตามความเชื่อในทางศาสนาอิสลามได้แล้ว

กล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ให้เสรีภาพทางศาสนาแก่นักคนทุกคนอย่างกว้างขวางมาช้านานโดยไม่เคยมีข้อขัดแย้งระหว่างศาสนาต่าง ๆ และไม่เคยปรากฏการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากเหตุผลทางศาสนาในประเทศไทยแต่อย่างใด

ข้อบทที่ 19

1. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง
2. บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพแห่งการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความคิดทุกประเภท โดยไม่คำนึงถึงพรมแดน ทั้งนี้ไม่ว่าด้วยวาจาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือการตีพิมพ์ ในรูปแบบของศิลปะหรือโดยอาศัยสื่อประการอื่นตามที่ตนเลือก

3. การใช้สิทธิตามที่บัญญัติในวรรค 2 ของข้อนี้ ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบพิเศษควบคู่ไปด้วยการใช้สิทธิดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดในบางเรื่อง แต่ทั้งนี้ข้อจำกัดนั้นต้องบัญญัติไว้ในกฎหมายและจำเป็นคือ

(เอ) การเคารพในสิทธิหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น

(บี) การรักษาความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อย หรือการสาธารณสุข

หรือศีลธรรมของประชาชน

146. บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง รวมทั้งที่เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งหมายถึงการมีเสรีภาพในการแสวงหา รับซึ่งข่าวสารต่าง ๆ แต่อาจมีข้อจำกัดบางประการตามกฎหมายหรือเพื่อความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี

ทั้งนี้โดยรัฐธรรมนูญมาตรา 39 วรรคแรก บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์

การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

การสั่งปิดโรงพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อลิดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้

การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามความในวรรคสอง”

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย จึงย่อมมีสิทธิที่จะตรวจสอบและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล หน่วยราชการ และเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเสรีการจะตรวจสอบได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพนั้น ประชาชนจะต้องได้รับทราบข้อมูลที่จำเป็นจากทางราชการเพื่อประกอบการพิจารณาศึกษาเสมอ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารงานของรัฐจำนวนมากมีผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิ เสรีภาพหรือผลประโยชน์ส่วนได้เสียของประชาชนโดยตรง ประชาชนจึงต้องได้รับทราบข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากทางราชการที่มีผลกระทบต่อเขาโดยตรงด้วยเช่นกัน

ดังนั้น รัฐธรรมนูญ มาตรา 58 จึงบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

147. ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารทางราชการ พ.ศ.2540 เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 58 โดยให้สิทธิแก่ประชาชนในการรับทราบข้อมูลข่าวสารของทางราชการได้ และกำหนดวิธีการสำคัญไว้ 2 ประการคือ

ก. กำหนดให้ทางราชการต้องส่งข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อไปนี้ ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาคตามมาตรา 7 คือ

- (1) โครงสร้างและจัดองค์กรในการดำเนินงาน
- (2) สรุปอำนาจหน้าที่ที่สำคัญและวิธีการดำเนินงาน
- (3) สถานที่ติดต่อเพื่อขอรับข้อมูลข่าวสารหรือคำแนะนำในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ
- (4) กฎ มติคณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียน ระเบียบแบบแผน นโยบายหรือการตีความ ทั้งนี้ เฉพาะที่จัดให้มีขึ้นโดยมีสภาพอย่างกฎ เพื่อให้มีผลเป็นการทั่วไป ต่อเอกชนที่เกี่ยวข้อง

(5) ข้อมูลข่าวสารอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

ข้อมูลข่าวสารใดที่ได้มีการจัดพิมพ์เพื่อให้แพร่หลายตามจำนวนพอสมควรแล้ว ถ้ามีการลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา โดยอ้างอิงถึงสิ่งพิมพ์นั้นก็ให้ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติวรรคหนึ่งแล้ว

ให้หน่วยงานของรัฐรวบรวมและจัดให้มีข้อมูลข่าวสารตามวรรคหนึ่งไว้เผยแพร่เพื่อขายหรือจำหน่ายแจก ณ ที่ทำการของหน่วยงานของรัฐแห่งนั้นตามที่เห็นสมควร

ข้อมูลข่าวสารที่ต้องลงพิมพ์ตามมาตรา 7 (4) ถ้ายังไม่ได้ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา จะนำมาใช้บังคับในทางที่ไม่เป็นคุณแก่ผู้ใดไม่ได้ เว้นแต่ผู้นั้นจะรู้ถึงข้อมูลข่าวสาร นั้นตามความเป็นจริงมาก่อนแล้วเป็นเวลาพอสมควร (มาตรา 8)

ข. การกำหนดให้ทางราชการต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อไปนี้โดยต่อไปนี้อย่างไรให้ประชาชนเข้าตรวจสอบได้ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการกำหนดคือ

(1) ผลการพิจารณาหรือคำวินิจฉัยที่มีผลโดยตรงต่อเอกชน รวมทั้งความเห็นแย้งและคำสั่งที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาวินิจฉัยดังกล่าว

(2) นโยบายหรือการตีความที่ไม่เข้าข่ายต้องลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาคตาม มาตรา 7 (4)

(3) แผนงาน โครงการและงบประมาณรายจ่ายประจำปีของปีที่กำลังดำเนินการ

(4) คู่มือหรือคำสั่งเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีผลกระทบถึงสิทธิหน้าที่ของเอกชน

(5) สิ่งพิมพ์ที่ได้มีการอ้างอิงถึงมาตรา 7 วรรคสอง

(6) สัญญาสัมปทาน สัญญาที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอนหรือสัญญาว่าร่วมทุนกับเอกชนในการจัดทำบริการสาธารณะ

(7) มติคณะรัฐมนตรี หรือมติคณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยกฎหมาย หรือโดยมติคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ให้ระบุรายชื่อรายงานทางวิชาการ รายงานข้อเท็จจริง หรือข้อมูลข่าวสารที่นำ

(8) ข้อมูลข่าวสารอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

ข้อมูลข่าวสารที่จัดให้ประชาชนเข้าตรวจสอบได้ รวมวรรคหนึ่ง ถ้ามีส่วนที่ต้องห้ามไม่ให้เปิดเผยตามมาตรา 14 หรือมาตรา 15 อยู่ด้วย ให้ลบหรือคัดทอนหรือทำโดยประการอื่นใดที่ไม่เป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนนั้น

บุคคลไม่ว่าจะมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีสิทธิเข้าตรวจสอบขอสำเนาหรือขอสำเนาที่มีคำรับรองถูกต้องของข้อมูลข่าวสารข้างต้นได้ ในกรณีที่สมควร หน่วยงานของรัฐโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ จะวางหลักเกณฑ์เรียกค่าธรรมเนียมในเรื่องนี้ต่อไปก็ได้

เมื่อประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้แล้ว มีประชาชนได้ขอทราบข้อมูลจากทางราชการเป็นจำนวนมาก และบางเรื่องก็ได้ถูกนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการว่าจะสามารถเปิดเผยได้หรือไม่ เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2541 บิดามารดาของเด็กนักเรียนที่สอบเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลแห่งหนึ่งแต่สอบไม่ได้ ผู้ปกครองสงสัยว่าการตรวจคะแนนของโรงเรียนน่าจะไม่เป็นธรรมแก่บุตรของตน ได้ร้องขอต่อคณะกรรมการเพื่อสั่งให้โรงเรียนเปิดเผยคะแนนของเด็ก และคณะกรรมการได้วินิจฉัยสั่งการให้โรงเรียนเปิดเผยคะแนนของเด็กทุกคนที่เข้าสอบแก่ผู้ปกครองเด็ก คนนั้นต่อไป การวินิจฉัยสั่งการของคณะกรรมการนี้จะเป็นบรรทัดฐานให้หน่วยราชการต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตามในโอกาสต่อไปด้วย

148. ปัจจุบัน มีกฎหมายหลายฉบับของประเทศไทยที่มีผลกระทบทางอ้อมต่อการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้ เช่น

1. พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ. 2457

มาตรา 12 บัญญัติว่า “เมื่อเวลามีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยปราศจากภัยซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฏอัยการศึกทุกมาตราหรือแต่บางมาตรา หรือข้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของมาตรา ตลอดจนการกำหนดเงื่อนไขแห่งการใช้บทบัญญัตินั้นบังคับในส่วนหนึ่งส่วนใดของราชอาณาจักรหรือตลอดทั่วราชอาณาจักร และได้ประกาศใช้เมื่อใด หรือ ณ ที่ใดแล้ว บรรดาข้อความในพระราชบัญญัติหรือบทกฎหมายใด ๆ ซึ่งขัดกับความของกฏอัยการศึกที่ใช้บังคับต้องระงับและใช้บทบัญญัติของกฏอัยการศึกที่ใช้บังคับนั้นแทน”

มาตรา 6 บัญญัติว่า “ในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึกให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจเหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุทธ การระงับปราบปรามหรือการรักษาความสงบเรียบร้อยและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนต้องปฏิบัติตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร”

มาตรา 9 บัญญัติว่า “การตรวจค้นนั้นให้มีอำนาจที่จะตรวจดังต่อไปนี้

(2) ที่จะตรวจข่าวสาร จดหมาย โทรเลข อื่นๆ หรือสิ่งอื่นใดที่ส่งมาหรือมิได้
ถึงกันในเวลาที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก

(3) ที่จะตรวจหนังสือ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ภาพโฆษณา บทหรือคำประพันธ์

อนึ่ง พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 มาตรา 11 บัญญัติว่า
ให้เจ้าพนักงานมีอำนาจที่จะห้ามได้ดังนี้

ฯลฯ

(2) ที่จะห้ามออก ห้ามจำหน่าย จ่ายหรือแจกซึ่งหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์
ภาพ บทหรือคำประพันธ์

(3) ที่จะห้ามโฆษณา แสดงมหรสพ รับหรือส่งซึ่งวิทยุ วิทยุกระจายเสียง หรือ
วิทยุโทรทัศน์

ฯลฯ

2. พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2495

มาตรา 3 บัญญัติว่า “ในพระราชบัญญัตินี้

“สถานการณ์ฉุกเฉิน” หมายความว่า สถานการณ์อันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคง
หรือความปลอดภัยแห่งราชอาณาจักร หรืออันอาจทำให้ประเทศตกอยู่ในภาวะคับขัน ภาวะการรบ
หรือการสงครามตามที่เจ้าพนักงานได้มีประกาศให้ทราบ

มาตรา 4 บัญญัติว่า “บทแห่งพระราชบัญญัตินี้จะใช้บังคับได้ต่อเมื่อได้มีประกาศ
สถานการณ์ฉุกเฉินแล้ว

ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จะประกาศทั่วราชอาณาจักรหรือเฉพาะในเขตท้องที่ใด
ก็ได้สุดแล้วแต่ความจำเป็นโดยพฤติการณ์

มาตรา 9 บัญญัติว่า “รัฐมนตรีมีอำนาจที่จะประกาศห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการ
โฆษณา หรือพิมพ์เอกสารใด ๆ ซึ่งเห็นว่าข้อความซึ่งโฆษณา หรือจะโฆษณานั้นกระทบกระเทือน
ถึงความมั่นคงหรือความปลอดภัยแห่งราชอาณาจักร หรือเป็นการก่อกวนความสงบเรียบร้อยของ
ประชาชน”

มาตรา 11 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าได้คบคิดกับคน
ต่างประเทศเพื่อกระทำการใด ๆ อันจะเป็นการเสียหายแก่ประเทศ ให้รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ตรวจ
จดหมายหรือเอกสารติดต่อใด ๆ ของผู้นั้นได้”

3. พระราชบัญญัติข่าวกรองแห่งชาติ พ.ศ.2528

กฎหมายฉบับนี้ได้ให้อำนาจรัฐในการดำเนินการเพื่อต่อต้านการก่อการร้ายในรูปแบบ
ต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติโดย มาตรา 3 บัญญัติว่า

“การข้ามรองทางการสื่อสาร” หมายความว่า การใช้เทคนิคและการดำเนินการวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการติดต่อสื่อสารทางสัญญาณวิทยุ เพื่อให้ได้มาซึ่งข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของต่างชาติหรือองค์การก่อการร้ายอันอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงแห่งชาติ

๑๔๑

149. นอกจากกฎหมายหลายฉบับที่ยกเป็นตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีระเบียบข้อบังคับของทางราชการอีกหลายฉบับที่มีผลเป็นการจำกัดการใช้เสรีภาพทางวิชาการโดยทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาข้อมูลจากทางราชการ อาทิ ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ.2517 ซึ่งกำหนดระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อรักษาความปลอดภัยแห่งชาติของส่วนราชการ

ในอดีตทางราชการเคยมีมาตรการในการเซ็นเซอร์ภาพและเสียง ที่จะนำเผยแพร่ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ของทางราชการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 โดยคณะกรรมการบริหารงานวิทยุและโทรทัศน์ (กบว.) ที่แต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี แต่ต่อมาได้ยกเลิกการเซ็นเซอร์โดยคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว

โดยบทบัญญัติของมาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ.2540 ดังกล่าวข้างต้น จะมีผลให้การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในประเทศไทยได้รับการคุ้มครองและสอดคล้องกับข้อบทที่ 19 แห่งกติการฉบับนี้มากยิ่งขึ้นตามลำดับ

150. ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยได้เริ่มสำรวจบรรดากฎหมายที่อาจมีการขัดแย้งกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนตามมาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญและหาทางยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญต่อไป อาทิ พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ขณะนี้คณะรัฐมนตรีได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดแจ้งการพิมพ์ ซึ่งหากมีผลบังคับใช้แล้วจะเป็นการยกเลิกพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 เดิมทั้งหมด

ข้อบทที่ 20

1. การโฆษณาชวนเชื่อใด ๆ เพื่อการสงคราม เป็นสิ่งต้องห้ามตามกฎหมาย
2. การสนับสนุนให้เกิดความเกลียดชังในชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติ การเป็นปฏิปักษ์ หรือการใช้ความรุนแรง เป็นสิ่งต้องห้ามตามกฎหมาย

151. ประเทศไทยมีนโยบายสร้างสรรค์กับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่น ๆ อยู่เสมอที่จะเห็นใจแก่รัฐธรรมนูญ มาตรา 74 บัญญัติว่า

~~“รัฐต้องส่งเสริมให้พลเมืองไม่คำนึงถึงผลประโยชน์เฉพาะตนและพึงยึดมั่นในการปฏิบัติอัน
กันอย่างเสมอภาค”~~

ดังนั้น การโฆษณาชวนเชื่อใด ๆ เพื่อการสงครามจึงเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในประเทศไทย ยกเว้นกรณีที่มีการรุกรานจากประเทศอื่นและจำต้องระดมกำลังจากประชาชนทุกคนให้ร่วมมือกันเพื่อป้องกันตนเอง อันเป็นการกระทำที่ชอบด้วยหลักกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น ซึ่งประเทศไทยก็ได้แสดงให้เห็นสัพพสาชาติทราบแล้วขณะที่สมัครเข้าเป็นภาคีกติกาฉบับนี้

152. การสนับสนุนให้เกิดความเกลียดชัง เผ่าพันธุ์ หรือศาสนา ซึ่งยั่วยุให้เกิดการเลือกปฏิบัติการเป็นปฏิปักษ์หรือการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งต้องห้ามตามมาตรา 30 วรรคสาม แห่งรัฐธรรมนูญของประเทศไทย ซึ่งได้กล่าวโดยละเอียดในรายงานตามข้อบทที่ 2 แล้ว และผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิอันเกิดจากการกระทำที่ไม่ชอบด้วยมาตรา 30 วรรคสามแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวย่อมมีสิทธิยกบทบัญญัติแห่งมาตรา 28 วรรคสองของรัฐธรรมนูญ เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้เสมอ

ข้อบทที่ 21

สิทธิในการชุมนุมโดยสงบย่อมได้รับการรับรอง การจำกัดการใช้สิทธินี้จะกระทำมิได้นอกจากจะกำหนดโดยกฎหมายและเพียงเท่าที่จำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตย เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของชาติหรือความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน หรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

153. ประเทศไทยได้ยอมรับหลักการคุ้มครองเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบมาช้านาน โดยถือว่าในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การชุมนุมโดยสงบเป็นพื้นฐานของการแสดงออกซึ่งสิทธิในการชุมนุมของประชาชนเพื่อประชุมแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและกำหนดเจตจำนงของตนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชน และแสดงความคิดเห็นหรือเจตจำนงดังกล่าวให้รัฐได้รับทราบเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาดำเนินการต่อไป เสรีภาพดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพอื่น ๆ ตามรัฐธรรมนูญด้วย อาทิ เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในการเขียน เสรีภาพในการพิมพ์และเผยแพร่เอกสารสิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ ฯลฯ ทั้งนี้ รัฐจะต้อง

งควั่นการเข้าแทรกสอดในการชุมนุมโดยสงบนั้น ๆ ในทุกรูปแบบ และต้องอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในการชุมนุมกันโดยสงบดังกล่าว

ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญมาตรา 44 วรรคแรกบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ”

อย่างไรก็ดี การชุมนุมของประชาชนตามมาตรา 44 วรรคแรกนั้นอาจตกอยู่ในเงื่อนไขของกฎหมายบางประการ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณชน ดังนั้น มาตรา 44 วรรคสองจึงบัญญัติว่า

“การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะแล้ว เพื่อคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก”

154. ปัจจุบันมีกฎหมายหลายฉบับที่บัญญัติในลักษณะจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบตามมาตรา 44 วรรคสองหลายฉบับ อาทิ

ก. การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้ที่สาธารณะ

พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ซึ่งคุ้มครองความสะดวกของประชาชนในการสัญจรบนท้องถนนได้บัญญัติห้ามการเดินขบวนในลักษณะเป็นการกีดขวางทางจราจรหรือกระทำการใด ๆ บนทางเดินเท้าหรือท้องถนนที่เป็นการกีดขวางผู้อื่นในการใช้สัญจรไปมาโดยไม่มีเหตุอันสมควรและมีการขออนุญาตใช้เส้นทางคือเจ้าพนักงานจราจรแล้วจึงจะเป็นการเดินขบวนโดยชอบด้วยกฎหมาย

ข. การป้องกันความเดือดร้อนรำคาญจากการใช้เสียง

พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ. 2493 เพราะการชุมนุมอาจมีการใช้เครื่องขยายเสียงที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนทั่วไป จึงให้ต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงานเสียก่อนจึงจะใช้เครื่องขยายเสียงได้ โดยใบอนุญาตจะกำหนด เวลา และสถานที่ที่จะใช้เครื่องขยายเสียงและหากใช้เสียงดังก่อความเดือดร้อนรำคาญมากเกินไปก็อาจสั่งให้ลดความดังของการใช้เครื่องขยายเสียงลงได้

ค. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

พระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 ได้ให้อำนาจฝ่ายพลเรือนในการป้องกันและบรรเทาอันตรายที่เกิดจากสาธารณภัยต่าง ๆ และการก่อวินาศกรรมที่มุ่งทำลายทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ โดยจัดให้มีคณะกรรมการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ ที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานในการวางแผนป้องกันภัยต่าง ๆ

ดังนั้น ในการเดินขบวนหรือการชุมนุมของประชาชนที่ก่อให้เกิดภัยอันตราย สาธารณะขึ้น รัฐอาจใช้มาตรการบางอย่างจัดการหรือบรรเทาเหตุร้ายที่เกิดขึ้นจากการเดินขบวน หรือการชุมนุมนั้น ๆ ได้ ~~แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เคยมีการนำกฎหมายฉบับนี้มาใช้ดำเนินการกับการ~~ เดินขบวนหรือการชุมนุมแต่อย่างใด

จ. กรณีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

(1) พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2499

กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจฝ่ายพลเรือนคือนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน และเมื่อประกาศแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และมีอำนาจประกาศห้ามการชุมนุมมั่วสุมกัน ณ ที่ใด ๆ ภายในประเทศ ห้ามประชาชนออกจากเคหะสถานภายในระยะเวลาที่กำหนด ห้ามทำการโฆษณาหรือพิมพ์เอกสารใด ๆ ที่จะกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศได้

(2) พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.2457

กรณีมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และป้องกันภัยที่มาจากรายในหรือภายนอกประเทศในภาวะไม่ปกติที่สามารถประกาศกฏอัยการศึกให้ใช้กฎหมายฉบับนี้ทุกมาตราหรือบางมาตราหรือทั่วประเทศหรือเฉพาะบางพื้นที่ของประเทศก็ได้ เมื่อมีการประกาศกฏอัยการศึกแล้ว หากมีภาวะสงครามหรือการจลาจลก่อความไม่สงบเรียบร้อย และขณะที่มีการประกาศกฏอัยการศึก เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจออกคำสั่งจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมของประชาชนไว้ โดยห้ามประชาชนมั่วสุมกันเกินกว่า 5 คนขึ้นไปและห้ามประชาชนออกนอกเคหะสถานภายในระยะเวลาที่กำหนดได้

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันมีการพิจารณายกเลิกการประกาศใช้กฏอัยการศึกที่ยังใช้บังคับอยู่ในบางพื้นที่ของประเทศไทยแล้ว

จ. กรณีอื่น ๆ เช่น

ประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไป ได้มีบทบัญญัติความผิดเกี่ยวกับการชุมนุมหรือมั่วสุมกันโดยผิดกฎหมายและกำหนดโทษทางอาญาไว้ด้วย อาทิ ความผิดฐานบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ (มาตรา 116) ความผิดฐานยุยงให้หยุดงาน (มาตรา 117) ความผิดฐานมั่วสุมกันตั้งแต่สิบคนขึ้นไปโดยจะทำการใดให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง (มาตรา 215,216) ความผิดฐานกีดขวางทางสาธารณะในการจราจรทั้งบก (มาตรา 385) ฯลฯ

155. จากคัมภีร์กฎหมายดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าประเทศไทยได้ให้การรับรองเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ และการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะต้องกระทำโดยอำนาจของกฎหมายตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจไว้โดยเคร่งครัดเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยได้เคยเกิดเหตุการณ์รุนแรงมาหลายครั้ง ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้ให้เสรีภาพในการชุมนุม ดังนั้น ปัจจุบันประเทศไทยจึงให้ความสำคัญต่อการยกเลิกหรือแก้ไขปรับปรุงกฎหมายบางฉบับที่มีผลเป็นการจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมของประชาชนเสีย และเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2535 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจเข้ามามีส่วนในการศึกษาทางด้านสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานแก่นุเคราะห์ในหน่วยงานของตน รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบคึกฉัย และเร่งรัดให้ความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องแก่ ประชาชนในการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบคึกฉัยเช่นกัน จึงมั่นใจได้ว่าการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบในประเทศไทยในโอกาสต่อไปจะมีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ

ข้อบทที่ 22

1. บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม รวมทั้งสิทธิที่จะก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงานเพื่อปกป้องประโยชน์ของตน
2. การก้าวก้าการใช้สิทธินี้จะกระทำมิได้ นอกจากจะกำหนดโดยกฎหมายและเพียงเท่าที่จำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตย เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของชาติ หรือความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชน หรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ความในข้อนี้ไม่ห้ามการวางข้อก้าก้าอันชอบด้วยกฎหมายในการใช้สิทธินี้ของทหารและตำรวจ
3. ความในข้อนี้ไม่ให้อำนาจรัฐก้าก้าแห่งอนุสัญญาว่าด้วยเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคมและว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิในการจัดตั้ง ก.ศ.1948 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศในอันที่จะมีมาตรการทางนิติบัญญัติหรือบังคับใช้กฎหมายในลักษณะที่จะกระทบต่อหลักประกันต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาดังกล่าว

156. ประเทศไทยได้รับรองเสรีภาพในข้อนี้ไว้ในกฎหมายหลายฉบับคือ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 หมวด 2 ส่วนที่ 2 ว่าด้วยสมาคม พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติพนักงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2534 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 เป็นต้น ฯลฯ

ในรายงานข้อบทนี้จะได้แยกพิจารณาเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ได้แก่

ก. เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม

ข. สมาคมที่มีวัตถุประสงค์เป็นกรณีพิเศษ

ค. เสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง

ง. เสรีภาพในการเข้าร่วมสหภาพแรงงาน

ก. เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม

157. สมาคมทั่วไป เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคมทั่วไปนั้น รัฐธรรมนูญ มาตรา 45 ได้บัญญัติรับรองสิทธิไว้ว่า

“มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชนหรือหมู่คณะอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดคัดค้านในทางเศรษฐกิจ”

การควบคุมสมาคมตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 45 วรรคสอง อาจแยกพิจารณาเป็น 2 ขั้นตอน คือการควบคุมในขณะจัดตั้งสมาคม และการควบคุมการดำเนินการของสมาคม

1. การจัดตั้งสมาคม

การจัดตั้งสมาคมนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติให้สิทธิแก่บุคคลในการก่อตั้งสมาคมเพื่อกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะต่อเนื่องร่วมกันและมีไว้เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้มาแบ่งปันได้ โดยให้สมาชิกของสมาคมจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนร่วมกันยื่นคำขอเป็นหนังสือต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่สำนักงานใหญ่ของสมาคมจะตั้งขึ้น พร้อมกับแนบข้อบังคับของสมาคม รายชื่อ ที่อยู่ และอาชีพของสมาคมและกรรมการไปด้วย นายทะเบียนจะตรวจสอบ

ข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ของสมาคมว่าไม่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือไม่เป็นภัยอันตรายต่อความสงบสุขของประชาชน หรือความมั่นคงของรัฐ และผู้จะเป็นกรรมการมีฐานะและความประพฤติเหมาะสมในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของสมาคม

เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น นายทะเบียนต้องรับจดทะเบียนและออกใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนให้ ในกรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับจดทะเบียน ผู้ยื่นคำขอมิสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

เมื่อได้จดทะเบียนแล้ว สมาคมย่อมมีฐานะเป็นนิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ ภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมายหรือข้อบังคับของสมาคม รวมตลอดถึงการดำเนินคดีต่อศาลหรือร้องทุกข์ได้ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา หรือในเรื่องทางปกครอง

2. การดำเนินการของสมาคม

การดำเนินการของสมาคมนั้น นอกจากจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทั่วไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 63 ที่ห้ามบุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้นำซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้แล้ว ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยังได้ให้อำนาจนายทะเบียนในการควบคุมการดำเนินการของสมาคมบางประการ ได้แก่

2.1 การแต่งตั้งกรรมการของสมาคมขึ้นใหม่ทั้งหมด หรือการเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคม หากนายทะเบียนเห็นว่ากรรมการของสมาคมผู้ใดมีฐานะหรือความประพฤติไม่เหมาะสมในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของสมาคม นายทะเบียนจะไม่รับจดทะเบียนกรรมการของสมาคมผู้นั้นก็ได้โดยต้องแจ้งเหตุผลให้สมาคมทราบภายใน 60 วันนับแต่วันที่ยื่นคำขอจดทะเบียน ในกรณีดังกล่าวสมาคมย่อมมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้

2.2 นายทะเบียนมีอำนาจสั่งถอนชื่อสมาคมออกจากทะเบียนได้ในกรณีดังต่อไปนี้

2.2.1 เมื่อปรากฏในภายหลังการจดทะเบียนว่าวัตถุประสงค์ของสมาคมขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรืออาจเป็นอันตรายต่อความสงบสุขของประชาชนหรือความมั่นคงของรัฐ และนายทะเบียนได้สั่งให้แก้ไขแล้วแต่สมาคมไม่ปฏิบัติตามภายในระยะเวลาที่นายทะเบียนกำหนด

2.2.2 เมื่อปรากฏว่าการดำเนินกิจการของสมาคมขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรืออาจเป็นอันตรายต่อความสงบสุขของประชาชนหรือความมั่นคงของรัฐ

2.2.3 เมื่อสมาคมหยุดดำเนินกิจการติดต่อกันตั้งแต่สองปีขึ้นไป

2.2.4 เมื่อปรากฏว่าสมาคมให้หรือปล่อยให้บุคคลอื่นซึ่งมิใช่กรรมการของสมาคมเป็นผู้ดำเนินการของสมาคม

2.2.5 เมื่อสมาคมมีสมาชิกเหลือน้อยกว่าสิบคนมาขึ้นเวลาติดต่อกันกว่า 2 ปี

ในกรณีดังกล่าว นายทะเบียนต้องแจ้งคำสั่งพร้อมด้วยเหตุผลให้สมาคมทราบโดยมีชักชวนและประกาศการเลิกสมาคมในราชกิจจานุเบกษา และกรรมการคนหนึ่งคนใดหรือสมาชิกของสมาคมจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนย่อมมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งของนายทะเบียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้

ข. สมาคมที่มีวัตถุประสงค์เป็นกรณีพิเศษ

รัฐมีนโยบายที่จะส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กรเอกชนหรือสมาคมที่มีวัตถุประสงค์ดำเนินการเฉพาะเรื่องเพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานอันเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนจึงได้มี

กฎหมายบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้เป็นกรณีพิเศษ เช่น องค์กรเอกชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 และพระราชบัญญัติพนักงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2534 เป็นต้น ฯลฯ

อนึ่ง ตามมาตรา 199 - 200 แห่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้นและให้มีการตรากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานของคณะกรรมการ คือพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในการรวมตัวเป็นนิติบุคคลเพื่อดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนไว้ด้วย โดยรัฐจะให้การสนับสนุนการดำเนินงานหลายประการ

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันประเทศไทยได้มีองค์กรเอกชนที่จัดตั้งขึ้นในรูปของสมาคมและดำเนินการในเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะอยู่ก่อนแล้วถึง 7 แห่ง สมาคมที่ดำเนินงานด้านพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนดังกล่าวได้มีบทบาทอย่างแข็งขันในเรื่องการคุ้มครองและส่งเสริมมนุษยชน ดังจะเห็นได้จากบทบาทของสมาคมดังกล่าวในการผลักดันให้มีการบัญญัติเรื่องของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นครั้งแรกเป็นต้น ฯลฯ

ค. เสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง

158. ในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองนั้น รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 47 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในการจัดตั้งพรรคการเมือง โดยให้พรรคการเมืองเป็นกลไกในการสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนโดยรัฐเป็นประกัน และมีอำนาจควบคุมเพียงให้การจัดตั้งและการดำเนินงานของพรรคการเมืองสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ดังนี้

“มาตรา 47 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจการทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้”

การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมืองต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมืองหรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองซึ่งเห็นว่ามีมติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น จะขัดต่อสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญ พิจารณาวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้มติหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป”

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง โดยได้บัญญัติแยกออกเป็นอีกมาตราหนึ่ง และให้สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมืองได้โดยไม่เขียนข้อจำกัดเอาไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งและการดำเนินงานของพรรคการเมืองนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทั่วไปเช่นเดียวกับการใช้สิทธิอื่นตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ต้องไม่เป็นการใช้เพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ มิฉะนั้น อาจถูกสั่งให้เลิกกระทำการหรือถูกสั่งยุบพรรคการเมืองได้

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติเรื่องการจัดตั้ง การจดทะเบียนพรรคการเมือง การดำเนินกิจการ การเลิกพรรคการเมือง และการรวมพรรคการเมืองไว้ โดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

นอกจากนั้น ยังได้กำหนดให้มีสำนักงานนายทะเบียนพรรคการเมืองซึ่งสังกัดกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่รับคำขอจดทะเบียน ควบคุม ตรวจสอบการดำเนินงานของพรรคการเมือง และปฏิบัติงานให้เป็นตามพระราชบัญญัตินี้ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของนายทะเบียนตามกฎหมายฉบับนี้ ต่างจากปฏิบัติในเรื่องการควบคุมสมาคมทั่วไป เพราะพรรคการเมืองเป็นการสมาคมที่อาจกระทบต่อทางการเมืองโดยตรงจึงต้องมีขั้นตอนการเป็นพิเศษ

เสรีภาพในการเข้าร่วมสหภาพแรงงาน

159. รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 46 วรรคหนึ่งได้บัญญัติรับรองเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์เพื่อบกป้องผลประโยชน์ของคนไทย และประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 ให้สิทธิแก่นายจ้างในการก่อตั้งสมาคมนายจ้าง สหพันธ์นายจ้างและสภาองค์การนายจ้าง และให้สิทธิแก่ลูกจ้างในการก่อตั้งสหภาพแรงงาน สหพันธ์แรงงานและสภาองค์การลูกจ้าง ในขณะที่พนักงานรัฐวิสาหกิจก็ได้มีพระราชบัญญัติพนักงานรัฐวิสาหกิจสหพันธ์แรงงาน 2534 ให้สิทธิแก่พนักงานในการก่อตั้งสมาคมพนักงานรัฐวิสาหกิจโดยเฉพาะ เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจมีลักษณะเป็นกิจการของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประเทศชาติ และประชาชน และมีหลายรัฐวิสาหกิจที่ดำเนินกิจการสำหรับสาธารณูปโภคและสาธารณูปการแก่ประชาชน มีความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับรัฐตลอดจนการคุ้มครองสิทธิประโยชน์แตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในกิจการของเอกชน

ประเทศไทยซึ่งเป็นภาคีสมาชิกขององค์การแรงงานระหว่างประเทศยังมิได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาว่าด้วยเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคมและว่าด้วยสิทธิในการจัดตั้ง ค.ศ. 1948 เนื่องจากพิจารณาว่าปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมยังไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตามพันธกรณีของอนุสัญญาดังกล่าวได้ครบถ้วน หากในอนาคตสถานการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ประเทศไทยคงจะได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาดังกล่าวอย่างแน่นอน

อนึ่งสำหรับข้าราชการหรือเจ้าพนักงานแห่งรัฐนั้น การใช้สิทธิ เสรีภาพ ต้องเป็นไปตามมาตรา 64 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ข้อบทที่ 23

1. ครอบครัวเป็นหน่วยรวมของสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานและเป็นธรรมชาติ และย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากสังคมและรัฐ
2. สิทธิของชายและหญิงในวัยที่อาจสมรสได้ ในการที่จะสมรสและมีครอบครัวย่อมได้รับการรับรอง
3. การสมรสจะกระทำโดยปราศจากความยินยอมอย่างเต็มใจของผู้ที่มีเจตนาจะสมรสกันมิได้
4. รัฐภาคีแห่งกติกานี้จะดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อประกันความเสมอภาคแห่งสิทธิและความรับผิดชอบของคู่สมรสในการที่จะสมรสระหว่างการสมรสและเมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ในกรณีการสิ้นสุดของการสมรส จะต้องมีบทบัญญัติเพื่อการคุ้มครองที่จำเป็นแก่บุตร

160. สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญอย่างสูงต่อระบบครอบครัว เพราะเห็นว่าครอบครัวเป็นแหล่งพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่ดีที่สุดตามธรรมชาติ บุคคลที่มาจากครอบครัวที่มีความอบอุ่น บิดา มารดา มีความรักใคร่กลมเกลียวกันดี มีจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เหมาะสมแก่การอบรมดูแลให้การศึกษาบุตรได้ทั่วถึง มีระดับมาตรฐานการครองชีพที่ดีสอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจและสังคม บุตรได้รับการศึกษาอย่างดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ฯลฯ ย่อมมีแนวโน้มเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศชาติ และจะมีศักยภาพในการเสริมสร้างความสุข ความเจริญ ความก้าวหน้าให้แก่สังคมได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาสถาบันครอบครัว

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2540 - 2544 ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของคนไทยเป็นกรณีพิเศษ โดยกำหนดไว้ในส่วนที่ 2 (การพัฒนาศักยภาพของคนไทย) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“การพัฒนาประเทศไทยในระยะที่ผ่านมา มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้คนเป็นเครื่องมือหรือปัจจัยในการผลิต เพื่อสนองความต้องการการพัฒนาให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยยังไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์และการพัฒนาศักยภาพของคนให้มีความรู้ความสามารถมีทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นอย่างดี แต่ผลของการพัฒนาได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยและการพัฒนาประเทศในระยะยาว

การพัฒนาศักยภาพของคนที่ยังปรารถนา จะต้องพัฒนาให้คนทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและทักษะฝีมือเพื่อให้คนเป็น คนดี มีคุณธรรม มีสุขภาพพลานามัยที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีจิตสำนึกและมีบทบาทในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่ดีงาม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุล ยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นไทย”

อนึ่ง ในแผนฯ ดังกล่าวได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพของคนไทยไว้มีตอนหนึ่งว่า

1. วัตถุประสงค์

1.1 เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนทางด้านจิตใจให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึก

ที่ดีต่อสังคมส่วนรวม

1.2 เพื่อพัฒนาคนทุกคนให้สามารถคิดวิเคราะห์บนหลักของเหตุผล มีการเรียนรู้
อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีโลกทัศน์กว้าง รวมทั้งมีประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตสูงขึ้น
สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

1.3 เพื่อส่งเสริมให้คนมีสุขภาพพลานามัยดีถ้วนหน้า มีความรู้ ความเข้าใจ และ
ความสามารถในการป้องกันโรคและดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เป้าหมาย

2.1 คนไทยมีขนาดครอบครัวที่เหมาะสมและมีการกระจายตัวของประชากรที่
สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสการพัฒนาในพื้นที่ ฯลฯ”

เห็นได้ว่าการที่ประเทศชาติจะสามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้ จะต้องมีการพัฒนา
ศักยภาพคนไทยควบคู่ไปด้วย และการจะบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาศักยภาพคนไทยได้ตาม
ที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 8)
พ.ศ. 2540 - 2544 ดังกล่าวข้างต้น สถาบันครอบครัวย่อมมีบทบาทอย่างสูงและโดยตรงต่อการ
ดำเนินการตามแผนให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ประเทศไทยจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบรรดามาตรการต่าง ๆ อัน
จำเป็นทั้งทางด้านนิติบัญญัติและการบริหาร เพื่อเสริมสร้างสถาบันครอบครัวในประเทศไทยได้
ตอบสนองการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2542 มีมติเห็นชอบนโยบายและแผนงาน
ในการพัฒนาสถาบันครอบครัวเพื่อให้หน่วยงานต่างๆ นำไปกำหนดเป็นแนวทางและกิจกรรมเพื่อ
ส่งเสริมสร้างให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง และส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญ
ของสถาบันครอบครัว

ก. การคุ้มครองครอบครัวตามข้อบทที่ 23(1)

161. สิทธิตามกฎหมายข้อนี้ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยบทบัญญัติของ
รัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 34 วรรคแรก และมาตรา
80 วรรคแรกบัญญัติว่า

มาตรา 34 สิทธิบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว
ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 80 รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของ หญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน

การก่อตั้งครอบครัวตามกฎหมาย

162. ตามกฎหมายไทย “ครอบครัว” นั้นมีความหมายเฉพาะชายและหญิงที่เป็นสามีภริยากัน ตลอดจนบุตรที่เกิดจากชายและหญิงนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในบรรพ 5 (ครอบครัว) ได้แบ่งบทบัญญัติออกเป็น 3 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 ได้แก่การสมรส ซึ่งจะบัญญัติถึงการหมั้น เงื่อนไขแห่งการสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา ตลอดจนการสิ้นสุดของการสมรส

ลักษณะที่ 2 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา หรือผู้ปกครองกับบุตร

ลักษณะที่ 3 เป็นเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งชี้ให้เห็นถึงขอบเขตของคำว่าครอบครัวตามกฎหมายไทย

การสมรสตามกฎหมาย

163. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457 การสมรสจะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น และการสมรสในต่างประเทศระหว่างคนไทยด้วยกัน หรือฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทยจะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศนั้น ก็ได้ ในกรณีจดทะเบียนตามกฎหมายไทย กฎสุทธไทย หรือพนักงานทูตจะเป็นผู้รับจดทะเบียน

อย่างไรก็ดี การสมรสของสามีภรรยาที่มีมาก่อนวันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นวัน ใช้บังคับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยมีได้จดทะเบียนสมรสก็ถือเป็นสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายเช่นกัน

การอยู่กินกันฉันสามีภรรยาโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส

แม้การสมรสจะมีได้เมื่อจดทะเบียนแล้วเท่านั้น กฎหมายก็ไม่ได้ห้ามการ แต่งงานที่จัดขึ้นทางศาสนาหรือตามประเพณี เพียงแต่การแต่งงานดังกล่าวจะมีผลเป็นการสมรส ตามกฎหมายก็ต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น

ในกรณีที่ชายหญิงได้แต่งงานหรืออยู่กินกันฉันสามีภริยาหลังวันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นภายหลังจากวันที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 แล้วกฎหมายไม่ถือว่าเป็น สามีภริยากัน ผลที่ตามมาคือการแต่งงานหรืออยู่กินกันด้วยกันดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างสามีภริยา และไม่เกิดความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

อย่างไรก็ตาม เพื่อความเป็นธรรมศาลฎีกาได้เคยพิพากษาว่าทรัพย์สินที่ชายหญิงได้ ลงทุนร่วมแรงทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กินด้วยกันนั้น เป็นทรัพย์สินร่วมกันของชายหญิง ซึ่งมีส่วนในทรัพย์สินดังกล่าวคนละครึ่งหนึ่งในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน แต่หากเป็นทรัพย์สินที่

ต่างคนต่างทำมาหาได้แยกกันแล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวย่อมเป็นของฝ่ายนั้นแต่เพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีส่วนแบ่งด้วย

เด็กนอกสมรส

165. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1546 เด็กที่เกิดจากหญิงที่ไม่มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงฝ่ายเดียว ชายแม่จะได้อยู่กินกับหญิงนั้นสามีภริยาโดยเปิดเผยและเป็นบิดาของเด็กก็ไม่ถือว่าเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ดี เด็กที่เกิดจากบิดามารดาที่มีได้สมรสกันนั้น จะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาได้ต่อเมื่อบิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนรับรองว่าเป็นบุตรหรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร แล้วจะไม่ผลย้อนหลัง กล่าวคือ การเริ่มเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในทั้ง 3 กรณีนี้จะมีผลต่างกัน กล่าวคือ

1. นับแต่วันสมรส ในกรณีที่บิดามารดาสมรสกันในภายหลัง
2. นับแต่วันจดทะเบียน ในกรณีที่บิดาจดทะเบียนเด็กเป็นบุตร
3. นับแต่วันมีคำพิพากษาถึงที่สุด ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร

สำหรับในเรื่องสิทธิในการรับมรดกนั้น กฎหมายบัญญัติให้บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วมีสิทธิรับมรดกได้เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ทารกในครรภ์มารดาขณะที่ยังมีชีวิตถึงแก่ความตายก็มีสิทธิเป็นทายาทรับมรดกได้ ถ้าเกิดมาภายหลังรอดอยู่ หากชายผู้ที่เป็นบิดาได้ปฏิบัติต่อมารดาในระหว่างตั้งครรภ์อย่างสามีหึงปฏิบัติต่อภริยาและบุตร โดยถือว่าเด็กอยู่ในฐานะเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ดี นอกจากจะเสียสิทธิดังกล่าวข้างต้นแล้ว การเป็นบุตรนอกกฎหมายอาจทำให้บุตรดังกล่าวเสียสิทธิอื่นอีกบางประการ เช่น สิทธิในการได้รับส่วนแบ่งในเงินสงเคราะห์ตกทอดของบิดาซึ่งเป็นข้าราชการ เนื่องจากบำเหน็จตกทอดไม่ใช่มรดก ซึ่งต่อมาได้มีการออกพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2526 ให้สิทธิแก่บุตรนอกกฎหมายที่ศาลมีคำพิพากษาภายหลังจนบิดาถึงแก่ความตาย โดยบัญญัติเพิ่มเติมพยานคำว่า "ทายาทผู้มีสิทธิ" ในมาตรา 4 ว่าให้หมายถึง บุตร และให้หมายความรวมถึงบุตรซึ่งได้มีคำพิพากษาของศาลว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้ตาย ซึ่งได้มีการฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรก่อนหรือภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่บิดาตายหรือนับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงความตายของบิดา อันเป็นการคุ้มครองสิทธิเด็กให้ดียิ่งขึ้น

166. จากความสำคัญของสถาบันครอบครัวดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยจึงได้บัญญัติจัดตั้งศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 และปัจจุบันคือ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2534 ซึ่งตามมาตรา 11 ของกฎหมายดังกล่าว ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษา หรือมีคำสั่งในคดีแพ่ง ที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลนาระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัวแล้วแต่กรณี ซึ่งจะต้องบังคับตามประมุขกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และคดีที่ศาลจะต้องพิพากษาหรือสั่งเกี่ยวกับตัวเด็กและเยาวชนตามบัญญัติของกฎหมายซึ่งบัญญัติให้อำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว โดยมีวิธีพิจารณาพิเศษต่างจากคดีแพ่งทั่ว ๆ ไป เพื่อคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ารัฐได้ให้ความสำคัญคุ้มครองสถาบันครอบครัวเป็นอย่างสูงสอดคล้องกติกาสอนนี้

สถิติสถานภาพของการสมรส ตลอดจนการหย่า

ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

พ.ศ.	สมรส	หย่า	รับรองบุตร	รับบุตรบุญธรรม	เลิกรับบุตร
2542	61	527	262	79	5
2543	69	479	226	89	6
2544	72	659	251	94	6

การวางแผนครอบครัว

167. ในส่วนที่เกี่ยวกับการคุมกำเนิดนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 - 2544 ถิ่นนโยบายอนามัยการเจริญพันธุ์เป็นนโยบายหลักในการพัฒนาศักยภาพของคน และกระทรวงสาธารณสุขได้วางแนวทางหลักในการวางแผนครอบครัวได้ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้คู่สมรมีจำนวนบุตรตามความต้องการ ตามศักยภาพของครอบครัวเพื่อครอบครัวอยู่ดีมีสุขมีความอบอุ่น (Healthy family)
2. การดำเนินงานวางแผนครอบครัวในพื้นที่ทั่วไป ควรให้สอดคล้องกับสถานการณ์แต่ละภูมิภาค
3. ส่งเสริมและเร่งรัดการดำเนินงานวางแผนครอบครัวในพื้นที่ที่ยังมีอัตราการเจริญ

รวมสูง เช่น ชุมชนบนพื้นที่สูงจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

4. การเก็บค่าบริการวางแผนครอบครัว ให้ยกเว้นเฉพาะในพื้นที่ที่เร่ร่อนและผู้ไร้รายได้
น้อยหรือจะพิจารณาตามความเหมาะสม

5. ขยายการดำเนินงานร่วมกับภาคเอกชนให้เพิ่มมากขึ้น

6. วางแผนการประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัวอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

7. ศึกษาวิจัยวิธีคุมกำเนิดวิธีใหม่ ๆ ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

8. ศึกษาหารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ชายในการวางแผนครอบครัวให้มากกว่าที่เป็นอยู่

สถานการณ์งานวางแผนครอบครัวเปรียบเทียบเป้าหมาย

ใบแผนพัฒนาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

ตัวชี้วัด	เป้าหมายรวม ทั้งประเทศ	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียง เหนือ	ภาคใต้	รวม
อัตราการ คุมกำเนิด	77.0	83.9	80.5	78.5	73.0	79.2
อัตราการ คุมกำเนิด วิธีถาวร	34.0	12.3	25.5	29.0	15.0	23.8
อัตราการ มีบุตรของหญิง อายุต่ำกว่า 20 ปี	10.0	8.7	9.4	9.2	8.1	9.0
อัตราหญิงมีบุตร มีชีวิต ไม่เกิน 2 คน	75.0	86.8	75.7	77.0	65.2	77.2

แหล่งข้อมูล : การประเมินผลการส่งเสริมสุขภาพในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

แม้ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายการคุมกำเนิดจนประสบความสำเร็จอย่างสูงในด้านการวางแผน
ครอบครัวจนได้รับการยกย่องจากนานาประเทศแต่นโยบายดังกล่าวก็กำหนดไว้อย่างเสมอภาคกัน และให้
เป็นไปโดยสมัครใจไม่เคยมีลักษณะเป็นการบังคับ ดังนั้น คู่สมรสย่อมมีสิทธิเลือกว่าจะมีบุตรหรือไม่ตาม
กำลังความสามารถของครอบครัว

การป้องกันและแก้ไขปัญหาระบาดโรคเอดส์

168. ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวก็คือ ปัญหาของการ

แพร่เชื้อโรคเอดส์ อันมีผลทำให้สามีหรือภรรยาต้องหย่าร้างกัน หรือทำให้หัวหน้าครอบครัวต้องเสียชีวิตอัน

ส่งผลโดยตรงต่อปัญหาการเลี้ยงดูบุตรในระยะยาว หรือมารดาเป็นโรคเอดส์ระหว่างตั้งครรภ์ ก็อาจส่งผล

ทำให้ทารกในครรภ์ติดเชื้อเอดส์ด้วย และเมื่อคลอดออกมาก็จะทำให้เกิดปัญหาแก่ทารกและต่อสังคมตาม

สถิติของกระทรวงสาธารณสุขพบว่าในปี พ.ศ. 2541

มีประชากรที่ติดเชื้อเอดส์ ทั้งที่แสดงอาการและไม่แสดงอาการประมาณ 700,000-900,000 คน และสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการศึกษาวิจัยและรายงานว่าในปี พ.ศ. 2542 ประเทศไทยจะมีเด็กอายุน้อยกว่า 12 ปี เกิดจากมารดาที่ติดเชื้อเอดส์ประมาณ 354,345 คน สำหรับปี 2543 คาดว่าจะมีเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี เกิดจากมารดาที่ติดเชื้อเอดส์ประมาณ 354,345 คน

ประเทศไทยจึงได้รณรงค์อย่างเข้มแข็งในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสถาบันครอบครัว ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2540 - 2544 ได้กำหนดแนวทางพัฒนาไว้มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“2.3 การพัฒนาและปรับปรุงระบบการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์

(1) เสริมสร้างศักยภาพของประชากรกลุ่มทั่วไปและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดความตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงที่จะส่งผลต่อการแพร่ระบาดของเชื้อเอดส์

(2) สร้างสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมให้เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ อาทิ การสร้างงานในชนบท การส่งเสริมให้มีการพักผ่อนหย่อนใจในที่ที่เหมาะสม การต่อต้านสื่อและการบันเทิงที่ยั่วยทางเพศ เป็นต้น

(3) ส่งเสริมสุขภาพและให้การดูแลสุขภาพผู้ป่วยโรคเอดส์อย่างทั่วถึงและเหมาะสม โดยเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรในสถานพยาบาลทุกระดับ รวมทั้งสร้างศักยภาพของชุมชนและครอบครัวในการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์

(4) ลดผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการติดเชื้อและป่วยด้วยโรคเอดส์ เช่น การฝึกอาชีพให้เป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพของผู้ติดเชื้อเอดส์และการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้ป่วยโรคเอดส์และครอบครัวที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น”

อนึ่ง แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาระบาดของโรคเอดส์แห่งชาติประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 - 2544 ภายได้แผนป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์แห่งชาติ พ.ศ. 2540 - 2544 ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ (พิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนกันยายน 2541) ได้กำหนดให้ครอบครัวและชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ โดยกำหนดให้มีโครงการเสริมสร้างสมรรถภาพในการป้องกันและแก้ไขโรคเอดส์โดยจัดงบประมาณในส่วนนี้ 7.60 % ของงบประมาณรายจ่ายรวมทั้งหมด

สิทธิในการสมรสและมีครอบครัวตามข้อบทที่ 23 (2)

169. สิทธิของชายและหญิงที่จะสมรสและมีครอบครัวนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 ได้บัญญัติว่าบุคคลที่มีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วเท่านั้นจึงจะสมรสกันให้เว้นแต่ในกรณีที่มิเหตุอันสมควรเช่นในกรณีที่หญิงมีครรภ์ ศาลอาจอนุญาตให้สมรสก่อนอายุครบ 17 ปีได้ และในกรณีที่สมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 20 บัญญัติให้ผู้เยาว์นั้นบรรลุนิติภาวะ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความสามารถตามกฎหมาย ในการทำมาหาเลี้ยงชีพและรับผิดชอบครอบครัวของตน

ตามปกติในกรณีที่ผู้เยาว์สมรส ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา ก่อน ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองผู้เยาว์ อย่างไรก็ตามก็กฎหมายบัญญัติต่อไปว่า ถ้าไม่มีผู้ที่มีอำนาจให้ความยินยอม หรือมีแต่ไม่ให้ความยินยอม หรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ไม่อาจขอความยินยอมได้ ผู้เยาว์อาจร้องขอต่อศาลเพื่ออนุญาตให้ทำการสมรสได้

ประเทศไทยได้พยายามส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการสมรสกันตามกฎหมาย แม้ต่อชาวไทยที่อยู่ห่างไกล เช่นในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการจดทะเบียนสมรสให้ชาวไทยภูเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 1,560 ราย อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 8,010 ราย เป็นต้น

170. สิทธิในการสมรสนี้ อาจมีข้อจำกัดอยู่บ้างในเรื่องของการสมรสระหว่างข้าราชการและพนักงานองค์การของรัฐสมรสกับผู้พหุหรือผู้รั้ง โดยคณะรัฐมนตรีได้เคยมีมติห้ามการสมรสดังกล่าวตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติ และให้ถือเป็นนโยบายของรัฐบาล ตามหนังสือที่ สร 0202/ว 79 ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2520 เนื่องจากเห็นว่าผู้พหุหรือผู้รั้งดังกล่าวเป็นผู้เข้ามาในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ถูกต้องและอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวระหว่างรอการส่งกลับประเทศ เพื่อป้องกันปัญหาพ่อแม่ถูกพลัดพรากจากกันกรณีที่ข้าราชการถูกส่งย้าย หรือผู้พหุและผู้รั้งถูกส่งกลับประเทศของคนหรือถูกส่งไปประเทศที่สาม และให้ข้าราชการระมัดระวังในการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลดังกล่าวอีกด้วย ต่อมากรมการปกครองก็ได้มีหนังสือ ที่ มท 0313/ว. 1092 ลงวันที่ 17 มีนาคม 2524 กำชับให้ปฏิบัติตามมติดังกล่าวโดยเคร่งครัด หากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการกระทำผิดทางวินัยอย่างร้ายแรง กรณีดังกล่าวสืบเนื่องมาจากปัญหาของผู้พหุที่หลังไหลเข้ามาในประเทศไทยอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การห้ามดังกล่าวมีผลเฉพาะข้าราชการและไม่ได้มีลักษณะเด็ดขาด เนื่องจากหากข้าราชการหรือพนักงานองค์การของรัฐดังกล่าวยืนยันที่จะจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายนายทะเบียนก็ต้องจดทะเบียนสมรสให้ การห้ามดังกล่าวมีผลบังคับในทางวินัยเท่านั้น และเป็นข้อห้ามที่สามารถทำได้โดยชอบตามมาตรา 64 แห่งรัฐธรรมนูญ ที่จำกัดขอบเขตการใช้สิทธิเสรีภาพของข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐไว้ด้วย

การคุ้มครองสิทธิในการสมรสตามข้อบทที่ 23 (3)

171. เจื่อนใจของการสมรสนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดเงื่อนไขไว้ที่ตามมาตรา 1438 ซึ่งระบุว่าชายและหญิงจะทำการสมรสได้ก็ต่อเมื่อชายและหญิงยินยอมที่จะเป็นสามีและภรรยาด้วยกันทั้งฝ่าย และต้องแสดงความยินยอมให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนโดยให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย นอกจากนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1438 ยังได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่าแม้จะมีการทำการหมั้นก่อนสมรสก็ตาม การหมั้นไม่เป็นเหตุที่จะต้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้และหากได้มีข้อตกลงกันไว้ว่าจะให้เบี่ยงปรับในเมื่อผิดสัญญาหมั้น ข้อตกลงนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงหลักการที่ว่า การสมรสจะกระทำได้อาศัยชายและหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากันเท่านั้น

172. นอกจากเจื่อนใจในเรื่องความยินยอมแล้ว การสมรสอาจกระทำมิได้เพราะเหตุอื่น ๆ เช่น คู่สมรสเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเป็นญาติสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือเป็นผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม หรือมีคู่สมรสอยู่แล้วในขณะที่จะทำการสมรส เป็นต้น

นอกจากนั้น การสมรสนั้นต้องกระทำระหว่างชายและหญิง โดยถือตามข้อเท็จจริงตามธรรมชาติเมื่อเกิด ในกรณีชายที่ได้รับการผ่าตัดแปลงเพศเป็นหญิงและอ้างว่ามีร่างกายและมีจิตใจเป็นหญิงโดยสมบูรณ์ได้เคยร้องขอแก้ไขรายการในทะเบียนบ้านจากชายเป็นหญิง และร้องขอจดทะเบียนการสมรสกับคู่สมรสที่เป็นเพศชายตามกฎหมายไทย แต่สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครองได้เคยมีความเห็นไปแล้วว่าไม่อาจจดทะเบียนให้ได้ ทั้งนี้ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 157/2524 และหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0313/14802 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2515

173. ในกรณีที่บุคคลมีเจื่อนใจบริบูรณ์ในการที่จะสมรสกันตามกฎหมายแล้ว นายทะเบียนต้องจดทะเบียนสมรสให้เสมอ นายทะเบียนจะอ้างว่ามีคำสั่งของทางราชการหรือเหตุอื่นที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้มาบอกปิดไม่จดทะเบียนสมรสไม่ได้ กรณีดังกล่าว ได้เคยมีคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 580/2527 วางบรรทัดฐานไว้โดยชัดแจ้งแล้วว่า เมื่อมีการร้องขอให้จดทะเบียนสมรส นายทะเบียนต้องจดทะเบียนสมรสให้ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 มาตรา 10 จะไม่รับจดทะเบียนได้ก็ต่อเมื่อการสมรสมิได้เป็นการตามเจื่อนใจที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้แล้วเท่านั้น คำสั่งหรือระเบียบของกระทรวงมหาดไทย ที่เพิ่มเติมเจื่อนใจห้ามนายทะเบียนจดทะเบียนให้คนไทยกับหญิงต่างด้าวที่ยังไม่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว โดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจนั้น จะนำมาใช้บังคับแก่บุคคลทั่วไปอย่างกฎหมายไม่ได้ ซึ่งมีผลทำให้ต้องจดทะเบียนสมรสให้ตามประสงค์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตามกฎหมายไทยบุคคลย่อมมีเสรีภาพเต็มที่ที่จะสมรสตามกฎหมาย เว้นแต่เจ้ากรณีที่ถูกกฎหมายจำกัดไว้เท่านั้น

นอกจากสิทธิในการที่จะสมรสกันตามกฎหมายแล้ว บุคคลย่อมมีสิทธิในการที่จะมีครอบครัวได้ กฎหมายไทยได้มีบทบัญญัติสนับสนุนในการที่บุคคลจะมีครอบครัว โดยบัญญัติไว้ ~~ชัดแจ้งให้สามีภริยาต้องอยู่กินกันฉันสามีภริยา เริ่มแต่การอยู่รวมกันนั้นจะเป็นกันตรายแล้วหรือ~~ จิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา โดยผู้สมรสฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือความเสียหาย อาจร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งอนุญาตให้อยู่ต่างหากในระหว่างที่มีเหตุดังกล่าวได้

นอกจากนั้น สามีภริยาต้องช่วยเหลือและอุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน และหากผู้สมรสฝ่ายใดถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ อีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์โดยผลของกฎหมาย สิทธิดังกล่าวย่อมรวมถึงเสรีภาพที่จะมีบุตร ได้ตามความประสงค์ ไม่มีกฎหมายหรือระเบียบใด ๆ ของทางราชการจำกัดเสรีภาพในการที่จะมีบุตรแต่อย่างใด

การคุ้มครองคู่สมรสและครอบครัวตามข้อบทที่ 23 (4)

ความเสมอภาคในเรื่องสิทธิหน้าที่ของคู่สมรสดังกล่าว อาจแยกพิจารณาได้เป็น 3 ชั้นตอน คือ สิทธิหน้าที่ที่เกิดจากการสมรส ระหว่างการสมรส และหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง

ความเสมอภาคในเรื่องสิทธิหน้าที่ที่เกิดจากการสมรส

174. โดยหลักแล้ว การสมรสไม่ได้ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในเรื่องสิทธิหน้าที่ของคู่สมรส อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตดังต่อไปนี้

1. การได้สัญชาติ การสมรสนั้นไม่มีผลโดยอัตโนมัติต่อสัญชาติของคู่สมรส กล่าวคือหญิงหรือชายที่สมรสกันนั้นจะไม่ได้สัญชาติหรือเสียสัญชาติจากการสมรสโดยอัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2535 ได้ให้สิทธิหญิงซึ่งมีสัญชาติไทยและได้สมรสกับคนต่างด้าว และอาจถือสัญชาติของสามีได้ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของสามี ถ้าประสงค์จะสละสัญชาติไทยให้แสดงความจำนงค์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งเป็นเรื่องความประสงค์ของหญิงเองที่จะสละสัญชาติไทยหรือไม่ และกฎหมายยังให้สิทธิแก่หญิงซึ่งมีสัญชาติไทยและได้สละสัญชาติไทยในกรณีที่ได้สมรสกับคนต่างด้าวตามมาตรา 13 ถ้าได้ขาดจากการสมรสแล้วไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ย่อมมีสิทธิขอกลับคืนสัญชาติไทยได้

ในกรณีของหญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าว หากได้สมรสกับผู้มีสัญชาติไทยถ้าประสงค์จะได้สัญชาติไทย ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง เพื่อให้พิจารณาให้สัญชาติไทยซึ่งเป็นการให้สิทธิเฉพาะแก่หญิงต่างด้าว และมีผู้เห็นว่าอาจขัดต่อหลักความเสมอภาค และเป็นการเลือกปฏิบัติ ดังนั้น ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2539 คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้สิทธิแก่ชายต่างด้าวที่สมรสกับหญิงไทยทำนองเดียวกับหญิงต่างด้าว โดยให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องพิจารณาให้ความเห็นถึงผลดีและผลเสียในกรณีที่จะมีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว ในขณะที่อยู่ระหว่างการพิจารณาและยังไม่มีมีการแก้ไขกฎหมายให้สิทธิแก่ชายต่างด้าวดังกล่าว

2. การใช้ชื่อสกุล

ตามพระราชบัญญัติชื่อสกุล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 - 14 หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามีซึ่งมีชื่อสกุลเดิมเป็นชื่อสกุลของตนไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2456 ซึ่งมีพระราชบัญญัติขนานนามสกุลออกมาใช้บังคับ ในกรณีหญิงหม้ายโดยการหย่า ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตนและหญิงหม้ายโดยความตายของสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2530 ได้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวให้สิทธิหญิงหม้ายโดยความตายของสามีในการใช้ชื่อสกุล หรือใช้ชื่อสกุลเดิมของตนก็ได้ ซึ่งในกรณีดังกล่าวมักมีผู้วิจารณ์ว่าทำให้เกิดความไม่เสมอภาค อย่างไรก็ตามขณะนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับหลักการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติชื่อสกุล พ.ศ. 2505 ดังกล่าวแล้ว เพื่อให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกใช้นามสกุลได้เท่าเทียมกับบุรุษ

3. การถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ตามประมวลกฎหมายที่ดินไทย คนต่างด้าวไม่อาจถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ (ยกเว้นในกรณีของอาคารชุด) แต่ปรากฏบ่อยครั้งว่า คนต่างด้าวได้ใช้สิทธิของคนไทยในการซื้อที่ดิน ดังนั้น จึงมีการห้ามจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่คนไทยที่สมรสกับคนต่างด้าว ซึ่งเป็นการห้ามทั้งชายและหญิงสอดคล้องกับหลักของความเสมอภาค แต่ในทางปฏิบัติได้มีการวิจารณ์ว่าการห้ามดังกล่าวมีผลกระทบกับหญิงมากกว่าชาย เนื่องจากสถานะการสมรสของหญิงอาจเห็นได้ง่ายจากคำนำหน้านาม ในขณะที่ชายไทยที่สมรสแล้วนั้นไม่มีการเปลี่ยนคำนำหน้านาม

ดังนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับหลักการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ อาทิ ประมวลกฎหมายที่ดิน กฎหมายอาคารชุด ฯลฯ ให้สิทธิคนต่างด้าวในการมีกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์มากยิ่งขึ้นด้วยแล้ว

ขณะนี้ได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายที่ดิน (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2542 ให้สิทธิคนต่างด้าวซึ่งเข้ามาลงทุนในประเทศไทยให้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากขึ้น

4. อำนาจปกครองบุตร

ในกรณีที่บุคคลใดมีบุตรติดมาได้สมรสกับบุคคลอื่น บุคคลนั้นยังมีอำนาจปกครองบุตรอยู่การสมรสไม่มีผลเปลี่ยนแปลงอำนาจปกครองบุตรที่มีอยู่เดิม

ความเสมอภาคในเรื่องสิทธิหน้าที่ระหว่างการสมรส

175. ความเสมอภาคของสิทธิหน้าที่ของผู้สมรสระหว่างการสมรสมีอยู่

พิจารณาได้หลายด้านดังต่อไปนี้

1. การเลือกภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 (ครอบครัว) เฉพาะบัญญัติให้สามีเป็นหัวหน้าในครอบครัวเป็นผู้เลือกที่อยู่ และหญิงมีสามีย่อมถือเอาภูมิลำเนาของสามี ต่อมาได้มีการเรียกร้องให้สิทธิชายหญิงเท่าเทียมกัน จึงได้มีการแก้ไขกฎหมายโดยตัดบทบัญญัติดังกล่าวออกซึ่งมีผลว่าในปัจจุบันทั้งสามีและภริยาค้องปรึกษากันเลือกภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่โดยความเห็นชอบทั้งสองฝ่าย โดยคำนึงถึงประโยชน์ของครอบครัวเป็นสำคัญ

2. การจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1482 ได้ให้อำนาจคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวได้ตามสมควรแก่ชีวิตและหากมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นเพื่อการนี้ ย่อมผูกพันสินสมรสและสินส่วนตัวของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย แม้เป็นกรณีที่สามีหรือภริยามีอำนาจจัดการสินสมรสแค่ฝ่ายเดียวก็ตาม อย่างไรก็ตาม ถ้าสามีหรือภริยาจัดการบ้านเรือนหรือจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวเป็นที่เสียหายถึงขนาด อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอให้ศาลสั่งห้ามหรือจำกัดอำนาจนี้เสียได้

3. การให้การศึกษากับบุตร

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 (ครอบครัว) บิดามารคามีความรับผิดชอบและให้การศึกษากับบุตรตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ และจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วด้วยหากบุตรนั้นทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองไม่ได้ และหากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้จัดทำกิจกรรมดังกล่าว แล้วเกิดหนี้ขึ้นในระหว่างสมรสสามีภริยาก็ย่อมเป็นลูกหนี้ร่วมกันในหนี้ดังกล่าว

4. ทรัพย์สินในทรัพย์สินและการจัดการทรัพย์สิน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 (ครอบครัว) ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สินส่วนตัวอันได้แก่ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ และคู่สมรสฝ่ายนั้นมีอำนาจจัดการแค่ฝ่ายเดียว และสินสมรสอันได้แก่ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคู่สมรส ซึ่งสามีหรือภริยาอาจจัดการได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง เว้นแต่การจัดการสินสมรสบางอย่างที่เป็นเรื่องที่สำคัญหรือที่เป็นการจำหน่ายสิทธิจะต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองฝ่ายด้วยทำให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการสินสมรส

5. การใช้อำนาจปกครองบุตร

ตามกฎหมายทั้งชายและหญิงคู่สมรสมีสิทธิเสมอภาคกันในการใช้อำนาจปกครองบุตรเนื่องจากบุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา เช่นการกำหนดที่อยู่ของบุตร ทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวตักเตือน ให้บุตรทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะรูป รียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมายเป็นต้น ฯลฯ

ความเสมอภาคในเรื่องสิทธิหน้าที่หลังจากการสมรสสิ้นสุดลง

176. กฎหมายไทยได้ให้ความเสมอภาคแก่คู่สมรสภายหลังที่การสมรสสิ้นสุดลง

ดังต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินและการรับผิดชอบในหนี้สิน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 (ครอบครัว) การสมรสอาจสิ้นสุดลงโดยเหตุหลายประการ ได้แก่ การตายของคู่สมรสฝ่ายหนึ่ง การสมรสที่เป็นโมฆะ และการหย่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงในทุกกรณี กฎหมายให้แบ่งทรัพย์สินและความรับผิดชอบในหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันตามส่วนเท่ากัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคู่สมรสทั้งชายและหญิงมีความเสมอภาคกันในเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในการสมรสสิ้นสุดลง

2. การคุ้มครองแก่บุตร

ในกรณีที่มีการสมรสสิ้นสุดลง กฎหมายได้บัญญัติในเรื่องของอำนาจปกครองบุตร และค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ เพื่อให้การคุ้มครองแก่บุตรในแต่ละกรณี ดังนี้

2.1 กรณีการสมรสเป็นโมฆะ

ในกรณีที่มีการสมรสเป็นโมฆะ ข้อตกลงระหว่างคู่สมรสว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด หรือฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายจะเป็นผู้จ่ายเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเท่าใดให้ทำเป็นหนังสือ หากตกลงกันไม่ได้ ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดในการพิจารณาชี้ขาด ศาลมีอำนาจถอนอำนาจปกครองของคู่สมรสนั้นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1582 และจะสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้ ทั้งนี้ ให้ศาลคำนึงถึงความเหมาะสมและประโยชน์ของบุตรนั้นเป็นสำคัญ

2.2 กรณีการหย่า

- ในกรณีหย่าโดยความยินยอม กฎหมายบัญญัติให้สามีภริยาทำความตกลงเป็นหนังสือว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด ถ้ามิได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด และให้สามีภริยาทำความตกลงกันไว้ในสัญญาหย่าว่า สามีภริยาทั้งสองฝ่ายหรือสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเงินเท่าใด

- ในกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ให้ศาลซึ่งพิจารณาคดีฟ้องหย่านั้นชี้ขาดด้วยว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด ในการพิจารณาชี้ขาด ถ้าศาลเห็นว่ามิเหตุที่ถอนอำนาจปกครองของคู่สมรสนั้นได้ตามมาตรา 1582 ศาลจะถอนอำนาจปกครองของคู่สมรสและสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้ ทั้งนี้ ให้ศาลคำนึงถึงความเหมาะสมและประโยชน์ของบุตรนั้นเป็นสำคัญหนึ่ง ในกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือในกรณีที่สัญญาหย่ามิได้กำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ กฎหมายบัญญัติให้ศาลเป็นผู้กำหนด

3. กรณีการสมรสที่ถูกศาลเพิกถอน

กฎหมายให้นำเอาผลของการหย่าโดยศาลพามาใช้บังคับกับการสมรสศาลพิพากษาเพิกถอน ซึ่งรวมตลอดถึงเรื่องอำนาจปกครองและการอุปการะเลี้ยงดูบุตรด้วย

4. กรณีการตายของคู่สมรส

ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและอุปการะเลี้ยงดูบุตรอยู่แล้ว

นอกจากนั้น ในการดำเนินคดีดังกล่าวถือว่าเป็น “คดีครอบครัว” กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลเฉพาะอันได้แก่ศาลเยาวชนและครอบครัว ที่มีวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวที่คุ้มครองเด็กและครอบครัวเป็นพิเศษกว่าศาลธรรมดา

177. ดังที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญอย่างสูงต่อสถาบันครอบครัวและได้คุ้มครองสิทธิของบุคคลในการก่อตั้งสถาบันครอบครัว ส่งเสริมความเสมอภาคกันระหว่างชายหญิงที่เป็นคู่สมรส ทั้งในระหว่างการสมรสและภายหลังที่การสมรสสิ้นสุดลง อันเป็นการสอดคล้องกับหลักการในกติกาข้อบทที่ 23 ทุกประการ

อย่างไรก็ตาม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ประชาชน ดังนั้นในสิ่งจังหวัดภาคใต้ของไทย อันได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา สตูล และนราธิวาส หากทั้งสามและภรรยานับถือนิกายศาสนาอิสลามให้ตกอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ใช้บังคับในเรื่องครอบครัวและมรดก

ข้อบทที่ 24

เด็กทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นตาม
สถานะของผู้เยาว์หรือครอบครัวของคน สังคมและรัฐ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมา
จากเชื้อชาติ ศิพ เพศ ภาษา ศาสนา เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สินหรือกำเนิด

2. เด็กทุกคนต้องได้รับการจดทะเบียนทันทีภายหลังการเกิด และต้องมีชื่อ
3. เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้มาซึ่งสัญชาติ

การคุ้มครองสิทธิเด็กตามข้อบทที่ 24 (I)

175. ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 30 เด็กทุกคนมีสิทธิได้รับ
ความคุ้มครองโดยมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นตามสถานะของผู้เยาว์และโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ
อันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ศิพ เพศ ภาษา ศาสนา เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน หรือกำเนิด

กฎหมายไทยได้บัญญัติคำว่า “เด็ก” ไว้ในที่ต่าง ๆ และมีความหมายต่างกันไปตาม
ความมุ่งหมายของกฎหมายแต่ละฉบับ เช่น ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติใช้คำว่า “เด็ก”
สำหรับผู้มีอายุไม่เกินสิบสี่ปี (มาตรา 73 และ 74) ในขณะที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและ
ครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้บัญญัติความหมายของ คำว่าเด็ก
และเยาวชนไว้เป็นพิเศษว่า “เด็ก” หมายถึงบุคคลผู้มีอายุเกินเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน 14 ปี
บริบูรณ์ และ “เยาวชน” หมายถึงบุคคลผู้มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ตาม
ลำดับ

นอกจากนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติในเรื่องของผู้เยาว์ไว้โดย
หมายถึงผู้ซึ่งมีอายุไม่ถึงสิบปีบริบูรณ์และยังไม่ได้ทำการสมรสตามกฎหมาย (มาตรา 19 และ 20)
ซึ่งยังไม่มีความสามารถบริบูรณ์ตามกฎหมาย

อนึ่ง ประเทศไทยยังได้ลงนามในภาคยานุวัติสารอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
(Convention on the Rights of the child) เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 ซึ่งตามอนุสัญญา

ดังกล่าวได้กำหนดอายุของเด็กไว้ว่าหมายถึงบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ดังนั้น เพื่อให้คำว่า “เด็ก” มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางรวมถึงบุคคลที่
กฎหมายไทยมุ่งให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษด้วย ในที่นี้คำว่า “เด็ก” จะให้มีความหมายถึงบุคคลซึ่ง
มีอายุต่ำกว่าสิบปีเหมือน “ผู้เยาว์” ตามกฎหมายไทย เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายเฉพาะจะให้คำจำกัด
ความเป็นประการอื่นหรือเป็นกรณีที่จะระบุไว้เป็นอย่างอื่น

จำนวนประชากรเด็กและเยาวชนประจำปี 2541 ปรากฏตามตัวเลขดังต่อไปนี้

บุคคล (อายุ 0 - 14 ปี) ชาย 6,603,084 คน หญิง 6,683,454 คน

~~รวม 13,241,538 คน~~

บุคคล (อายุ 15 - 24 ปี) ชาย 5,473,135 คน หญิง 5,323,456 คน

รวม 10,798,591 คน

อัตราเฉลี่ยการตายในเด็กทารก-(ต่ำกว่า 1 ปี) คิดเป็นร้อยละ 2.1 (ปี 2538)

ร้อยละของการตายในเด็ก (1 - 14 ปี) คิดเป็นร้อยละ 1.03 (ปี 2538)

ร้อยละของการตายในเด็ก (15 - 24 ปี) คิดเป็นร้อยละ 3.3 (ปี 2538)

179. ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ประเทศไทยได้ตั้งข้อสงวนไว้ 3 ข้อ คือ ข้อ 7 เรื่องสัญชาติ ข้อ 22 เรื่องสถานะผู้ลี้ภัย และข้อ 29 เรื่องการศึกษา อนุสัญญาดังกล่าวมีผลบังคับใช้ในประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน 2535 เป็นต้นมา ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยต้องรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิของเด็กในเรื่องต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (กยช.) และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินนโยบายวางแผนประสานงาน ติดตามและประเมินผล โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศ ทั้งยังเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามอนุสัญญานี้ ในการนี้ สยช. ได้จัดตั้งศูนย์ข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนเพื่อรับผิดชอบในการจัดทำฐานข้อมูลและงานวิจัยด้านเด็กและเยาวชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค

ต่อมา ประเทศไทยได้มีการถอนข้อสงวนข้อ 29 ของอนุสัญญาดังกล่าวโดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน 2540 ซึ่งเป็นวันที่สำนักงานเลขาธิการสหประชาชาติได้รับสารถอนข้อสงวนดังกล่าว อันเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาการคุ้มครองสิทธิเด็กในเมืองไทย นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้ยอมรับปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้องและการพัฒนาเด็ก ตลอดจนมีการจัดทำแผนปฏิบัติการสำหรับปฏิญญาดังกล่าว สำหรับระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2533-2538) ²

ปัญหาเด็กในครอบครัวที่ยากจน

180. ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความช่วยเหลือเด็กและครอบครัวได้แก่

- กรมประชาสงเคราะห์ มีการสงเคราะห์เด็กยากจน รวมทั้งการให้การศึกษา การฝึกอาชีพ และอบรมจริยธรรม นอกจากนี้ ยังมีเงินทุนประชาศึกษาสงเคราะห์ (ทปศ.1) ให้ยืมสำหรับการศึกษจนถึงขั้นอุดมศึกษาอีกด้วย

- กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) มีโครงการอาหารกลางวันแก่เด็กที่ยากจนในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

- กระทรวงสาธารณสุขจัดทำบัตรสงเคราะห์และบัตรสุขภาพเพื่อช่วยเหลือด้านสุขภาพอนามัย

- องค์กรเอกชนได้ให้ความช่วยเหลือเด็กในหลายรูปแบบ เช่น การอนุเคราะห์เป็นเงิน หรือสิ่งของที่หักภาษีและการศึกษา เป็นต้น

~~ปัญหาเกี่ยวกับเด็กผู้ลี้ภัย และได้ทบทวนผู้ลี้ภัยจากประเทศเพื่อนบ้านของไทย~~

181. ปัจจุบันประเทศไทยมีปัญหาเกี่ยวกับเด็กจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศ กัมพูชา ลาว เวียดนาม และเมียนมาซึ่งเป็นปัญหาที่มีมาเป็นเวลานานแล้วโดยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2493 - 2523 ได้มีผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทย เป็นจำนวนมาก มีการส่งกลับไปเป็นบางส่วน เช่นในกรณีของประเทศกัมพูชา โดยมีข้อตกลงร่วมกัน 3 ฝ่าย ระหว่างประเทศไทย กัมพูชา และสำนักข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่ง สหประชาชาติ พ.ศ. 2534 แต่ยังมีเด็กผู้ลี้ภัยและผู้อพยพที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีเป็นชาวลาวจำนวน 2,203 คน (ปีพ.ศ. 2539) และชาวเวียดนามจำนวน 1,367 คน (ปี พ.ศ. 2538)

ประมาณปี พ.ศ. 2533 มีผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากประเทศเมียนมาเข้ามาในประเทศไทย จำนวนมาก โดยในจำนวนนี้มีเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีประมาณ 39,000 คน (ปี พ.ศ. 2539) นอกจากนี้ยังมีผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากประเทศอัฟกานิสถาน อิหร่านและศรีลังกาประมาณ 160 คน ซึ่งมีเด็กรวมอยู่ด้วย

แม้ว่าประเทศไทยไม่ได้ลงนามในอนุสัญญาเกี่ยวกับสถานะของผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 และตราสารต่อท้ายเกี่ยวกับสถานะของผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 แต่ประเทศไทยก็ได้ให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือโดยยึดถือหลักมนุษยธรรมแก่เด็กผู้ลี้ภัยและผู้อพยพดังกล่าว โดยให้สิ่งที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ เช่น อาหาร สาธารณสุข การดูแลสุขภาพ การศึกษาก่อนประถมและ ประถมศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

การพัฒนาเด็กและเยาวชน

182. สำหรับส่วนราชการที่ทำหน้าที่พัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งป้องกันและ ปรามปรามการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมีหน่วยงานอยู่มากมาย กล่าวคือในสำนักนายกรัฐมนตรีมีหน่วยงานระดับกองอยู่ 24 กอง ใน 6 สำนักงานกับอีก 1 กรม และยังมีหน่วยงาน ~~เรียกชื่อต่าง ๆ อยู่ในกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม ทบวงมหาวิทยาลัยและสำนักงานอัยการสูงสุด~~ นอกจากนั้น มีหน่วยงานพัฒนาเด็กและเยาวชนภาคเอกชนถึง 113 องค์กรที่ทำหน้าที่พัฒนาเด็กและ เยาวชน

ปัญหาการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

183. กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ดำเนินการในเรื่องสำคัญ 2 ประการคือ

1. การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กประพฤตินิสัยไม่สมควรแก่วัย อาทิ เด็กเร่ร่อน ขอดาน มั่วสุมก่อความเดือดร้อนรำคาญในที่สาธารณะ รวมถึงเด็กที่มีปัญหาความประพฤติที่ผู้ปกครองไม่สามารถควบคุมดูแลได้ ฯลฯ

2. การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม อาทิ ถูกทำร้ายทารุณ ถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ เช่น การซื้อขายเด็ก ถูกบังคับให้ขอดาน ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด ค้าบริการทางเพศ ใช้แรงงานไม่เป็นธรรม

วิธีการดำเนินงานด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กแบ่งการดำเนินงานเป็น 3 มาตรการ คือ

1. มาตรการด้านการป้องกัน

- จัดฝึกอบรมเลื่อนที่เข้าสู่ชุมชนและครอบครัว เพื่อให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาเด็กและครอบครัว รวมทั้งให้ความรู้ด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

- บริการ ให้การแนะนำปัญหาเด็กและครอบครัว

- รมการป้องกันปัญหาเด็กโดยผลิตสื่อความรู้ทางวิชาการในการป้องกันแก้ไข ปัญหาเด็กโดยเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ และทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธุ์

- จัดกิจกรรมค่ายพัฒนาคุณภาพชีวิต และเสริมประสบการณ์ชีวิตให้แก่เด็กด้อยโอกาสร่วมกับธุรกิจภาคเอกชน

2. มาตรการด้านการแก้ไข

- ดำรงและปฏิบัติการเพื่อให้การช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน ขอดาน ประพฤตินิสัยไม่สมควรแก่วัย

- รับเด็กเข้าอุปการะในสถานแรกรับเด็กและสถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

- ติดตามสอดส่องความประพฤติเด็กที่พ้นจากสถานแรกรับเด็ก

- ตรวจสอบหนังสือเดินทางเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดถึง 14 ปีบริบูรณ์ตามกฎหมาย รัฐมนตรี ลงวันที่ 18 พฤษภาคม 2520 เรื่องมาตรการป้องกันการซื้อขายเด็ก

- ขยายบริการด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กไปยังส่วนภูมิภาค ตามโครงการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและโครงการบ้านพักเด็กและครอบครัว (บ้านพักฉุกเฉิน)

- ประสานงานปฏิบัติงานระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยจัดในรูปแบบเครือข่ายองค์กร

ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง

184. ประเทศไทยประสบปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งด้วยเช่นกัน ปรากฏสถิติการรับเด็กเข้าอุปการะในสถานสงเคราะห์เด็ก ซึ่งกติกกรมประชาสงเคราะห์ 21 แห่ง ดังนี้

เรื่อง	ปีงบประมาณ		
	2542	2543	2544
เด็กถูกทอดทิ้ง (คน)	750	625	614

กรมประชาสงเคราะห์ได้มีกิจกรรมในเรื่องนี้แยกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านป้องกันปัญหา

ก. การสงเคราะห์เด็กในครอบครัวโดยให้ความช่วยเหลือในการให้คำปรึกษา ทุนประอาชีพ ทุนการศึกษา และค่ารักษาพยาบาลอื่น ๆ ในปีงบประมาณ 2544 มีครอบครัวได้รับความช่วยเหลือจำนวน 99,842 ครอบครัว เด็ก 187,432 คน

ข. การให้บริการเบื้องต้นแก่ผู้ประสบปัญหาทางสังคม โดยจัดให้มีนักสังคมสงเคราะห์หน้าพื้นที่ให้คำปรึกษาแนะนำ เป็นต้น

ค. การส่งเสริมและพัฒนาสถาบันรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เด็กปฐมวัย อายุ 0-6 ปี กรมประชาสงเคราะห์ได้ให้การส่งเสริมทั้งด้านวิชาการและการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์เด็กเอกชน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสในชุมชนแออัด สถานประกอบการ หรือในแหล่งก่อสร้างในชุมชนเมือง หรือกลุ่มเด็กที่เร่ร่อนติดตามพ่อแม่ไปประกอบอาชีพในที่ต่าง

ง. ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน กรมประชาสงเคราะห์มีนโยบายที่จะส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทั้งภาคราชการ เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรจัดตั้งองค์กรในระดับหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางดำเนินงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. ด้านแก้ไขปัญหา

ก. ครอบครัวอุปถัมภ์ กรมประชาสงเคราะห์ได้พิจารณาคัดเลือกครอบครัวที่ประสงค์รับเด็กไปอุปการะชั่วคราว และจัดให้นักสังคมสงเคราะห์ติดตามเยี่ยมเยียนครอบครัวเหล่านี้เป็นระยะ โดยให้เงินสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ ในปีงบประมาณ 2544 มีเด็กได้รับการเลี้ยงครอบครัวอุปถัมภ์ จำนวน 1,151 ราย เป็นเด็กถูกทอดทิ้ง 119 ราย

ข. การขกเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรม กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งคณะกรรมการรับเป็นบุตรบุญธรรมขึ้น มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม และให้มีศูนย์อำนาจรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการและเป็นหน่วยงานกลางในการรับและพิจารณาคำร้องขอของชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ต้องการขอเด็กไปเป็นบุตรบุญธรรม

นอกจากนั้น ยังมีองค์การสวัสดิภาพเด็กเอกชนอีก 4 แห่งที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ทำหน้าที่พิจารณาการรับบุตรบุญธรรม ในปีงบประมาณ 2538 ให้อนุมัติให้ออกระเบียบรับบุตรบุญธรรมรวม

~~จำนวน 3,645 ราย~~

ก. การรับเด็กเข้าอุปการะในสถานสงเคราะห์ ในปัจจุบันกรมประชาสงเคราะห์ได้ให้การอุปการะแก่เด็ก ในรูปสถานสงเคราะห์ประเภทต่าง ๆ ประมาณ 8,128 รายต่อปี ซึ่งได้รับไว้อุปการะด้วยสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้ กำพร้า ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวยากจน เร่ร่อน ขอดทาน พักหลัง ปัญหาความประพฤติผิดของผู้รับการสงเคราะห์ เข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ แต่เปลี่ยนใจต้องการกลับภูมิลำเนาเดิม และเด็กถูกทอดทิ้ง

ในการนี้ กรมประชาสงเคราะห์ได้ถือเป็นนโยบายสำคัญที่จะประสานการดำเนินงานกับภาคเอกชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนตลอดมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากประชาชนและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการร่วมมือกับองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์เป็นองค์กรหลักในการดำเนินงานจัดทำแผนปฏิบัติการขอความช่วยเหลือจากยูนิเซฟ โดยดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการอันประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

ปัญหาเด็กถูกระงับการดูแลและเด็กถูกละเมิดสิทธิ

185. ปัจจุบันองค์กรของรัฐและเอกชนหลัก 7 องค์กร และองค์กรของรัฐบาลและเอกชนอีกรวม 35 องค์กรประกอบกันเป็นเครือข่ายที่ทำงานในด้านเกี่ยวกับปัญหาเด็กถูกระงับการดูแลและเด็กถูกละเมิดสิทธิ และผลการดำเนินงานเห็นว่าประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ

ปัญหาเด็กเร่ร่อน

186. กรมประชาสงเคราะห์ได้ประสานการปฏิบัติงานระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยจัดในรูปแบบเครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน เพื่อให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาคืบคลานเร็วทันเหตุการณ์ และร่วมกันหาแนวทางมาตรการในการป้องกันปัญหาเด็ก ซึ่งมีสมาชิกทั้งภาครัฐและเอกชนรวมทั้งสิ้น 15 องค์กร

~~กิจกรรมและผลการดำเนินงานเครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อนที่จัดทำ ได้แก่~~

1. งานพัฒนาเด็กเร่ร่อน ได้แก่ การจัดกิจกรรมค่ายเด็กเร่ร่อน กีฬาเด็กเร่ร่อน กองปราบจิว จัดทัศนศึกษา เวทีสิทธิเด็ก เป็นต้น

2. งานป้องกันปัญหาเด็ก ได้แก่ งานเผยแพร่รณรงค์ผ่านสื่อมวลชน ศึกษาสถานการณ์ปัญหาเด็กตามสถานที่ต่างๆ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อจัดตั้งอนุกรรมการจัดทำนโยบายและแผนการจัดการศึกษาแก่เด็กเร่ร่อน จัดสัมมนาวิชาการ การศึกษาฐานทั้งในและต่างประเทศ อบรมทางวิชาการเพื่อเสริมสร้างความรู้แก่บุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน จัดกิจกรรมค่ายคนทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อน เป็นต้น

3. งานเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรสมาชิก ได้แก่ จัดหมายข่าวเครือข่าย ฯ ประสานงานขอความสนับสนุนด้านงบประมาณ การเดินทางไปเยี่ยมองค์กรสมาชิก เป็นต้น

ปัญหาเรื่องการศึกษา

187. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติคุ้มครองสิทธิในการได้รับการศึกษาว่า

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชน ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

อนึ่ง มาตรา 10 และมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติมาตรการเพื่อคุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิและโอกาสในการได้รับการศึกษาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังนี้ .

มาตรา 10 การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิ และโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสองให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคล

มาตรา 17 ให้มีการศึกษาภาคบังคับกับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ

จำแนกนักเรียน นักศึกษา ต่อประชากรในวัยเรียน จำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2541

ระดับประถมศึกษา	97.71 %
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	79.43 %
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	49.53 %
ระดับอุดมศึกษา	33.37 %

อัตราการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2541

มัธยมศึกษาตอนต้น	91.02 %
มัธยมศึกษาตอนปลาย	89.20 %

สำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติ และเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร รวมทั้งบุตรของผู้อพยพกลุ่มต่าง ๆ ที่อาจมีปัญหาเกี่ยวกับหลักฐานในการสมัครเข้ารับการศึกษานในสถานศึกษาต่าง ๆ นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการขจัดอุปสรรคที่อาจมีผลกระทบต่อการได้รับการศึกษาของเด็กกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าว โดยขอระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2535 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2535 โดยผ่อนผันให้ใช้หลักฐานอื่น ๆ หรือให้ใช้บันทึกแจ้งทะเบียนประวัติเด็กแทน เช่น หนังสือรับรองการเกิด ทะเบียนประวัติบุคคลที่เข้าเมืองโดยมิชอบด้วยกฎหมายที่อำเภอหรือจังหวัดจัดทำ ในกรณีของชาวเขาหรือผู้เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบันทึกแจ้งทะเบียนประวัติเด็กตามรายละเอียดที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ในกรณีของเด็กเร่ร่อนจรจัด เด็กที่ต้องตามผู้ปกครองไปทำงานต่างถิ่น เด็กถูกทอดทิ้งหรือเด็กในสถานสงเคราะห์ เป็นต้น

นอกจากนั้น กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำโครงการส่งนักศึกษาชาวไทยภูเขาเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดการศึกษาให้กับเด็กชาวเขา โดยจัดให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 97 แห่ง โรงเรียนชั่วคราว 8 แห่ง และประสานกับหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อนำบริการด้านการศึกษาสู่ชุมชนชาวเขา เพื่อเตรียมความพร้อม เด็กชาวเขาที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติและมีความรู้ภาษาไทย และจากการประเมินผลการดำเนินงานและประสานงานกับหน่วยงานของกองวางแผนเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าชาวเขาจบการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 17.32 จบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 51.19 และจบระดับต่ำกว่าประถมศึกษา ร้อยละ 27.82 (ในปี 2545 มีเด็กชาวเขาประมาณ 376,000 คน)

ปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชนกระทำผิดอาญา

100. ในปี พ.ศ. 2536 ปราบกฏบัตรของจำนวนเด็กที่กระทำผิดและเด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

ดังนี้

- เด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม	3,413 คน
- เด็กที่มีปัญหาและถูกล่วงตัวเข้าสถานสงเคราะห์	155 คน
- เด็กที่กระทำผิดและที่ถูกส่งตัวขึ้นศาลเยาวชนและครอบครัว	2,878 คน
- เยาวชนที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด	2,539 คน

ประมวลกฎหมายอาญาได้กำหนดความรับผิดทางอาญาของเด็กโดยพิจารณาอายุ หากเด็กอายุไม่เกิน 7 ปีกระทำความผิดไม่ต้องรับโทษ เด็กอายุระหว่าง 7 - 14 ปี ไม่ต้องรับโทษ แต่ศาลอาจจำคุกได้ไม่เกินหนึ่งเดือนหรือเฆี่ยนตีให้แก่บิดามารดาโดยวางใจกำหนด เด็กอายุระหว่าง 14 - 17 ปี ให้ศาลพิจารณาว่าสมควรลงโทษ หรือไม่ถ้าเห็นสมควรก็ให้ลงโทษลงกึ่งหนึ่งของโทษที่กำหนด

ในส่วนที่เกี่ยวกับองค์รวินิจฉัยคดีอาญาที่เด็กกระทำผิดนั้น ตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้จัดตั้งศาล พิเศษขึ้นโดยเฉพาะ อันได้แก่ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันมีศาลเยาวชนและครอบครัวและ ศาลจังหวัดแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว รวม 29 แห่ง ศาลดังกล่าวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี อาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนอันได้แก่บุคคลที่มีอายุไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์กระทำความ ผิดตามกฎหมายดังกล่าวศาลเยาวชนและครอบครัวต้องมีผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า 2 คน และผู้พิพากษา สมทบอีก 2 คนซึ่งอย่างน้อยคนหนึ่งต้องเป็นสตรีจึงเป็นองค์คณะพิจารณาคดีได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณานั้น ปัจจุบันได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาคดีอาญา บัญญัติวิธีพิจารณาคดีอาญาสำหรับเด็กไว้เป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นใน ช่วงของการควบคุมตัว การกักตัวเด็กไว้ก่อนการพิจารณาโดยให้มีการจัดตั้งสถานพินิจและคุ้มครอง เด็กและเยาวชนขึ้นมีอำนาจหน้าที่ควบคุมเด็กและเยาวชนในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดี จัดการศึกษา ฝึกและอบรม ดูแลและอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในควบคุม คลอดจน สงเคราะห์และบำบัดแก้ไขเด็กและเยาวชนในระหว่างที่ถูกควบคุมหรือภายหลังปล่อยโดยมีแพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา พนักงานคุมประพฤติ พนักงานสังคมสงเคราะห์ ครู และพนักงานอื่นช่วย เหลือผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว

191. กรมประชาสงเคราะห์มีมาตรการช่วยเหลือเด็กถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม ดังนี้

1. รับแจ้งเหตุจากพลเมืองดี หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนใน กรณีมีการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม หน่วยงานนี้ยัง กักขัง กระทำการทารุณ
2. ประสานงานและออกตรวจสอบข้อเท็จจริงพร้อมกันทั้ง 3 ฝ่าย คือ กรมสวัสดิการ และคุ้มครองแรงงาน กรมตำรวจ และกรมประชาสงเคราะห์ ณ สถานประกอบการหรืออาคารติด แถวที่เกิดเหตุ

3. ถ้าพบว่ามีมีการกระทำความผิดกฎหมาย ในกรณีการจัดตั้งสถานประกอบการไม่ ถูกต้อง หรือมีการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม หรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานว่าด้วยค่าจ้าง คลอดจนปัญหาที่จะมีผลกระทบคือสวัสดิภาพและสวัสดิการที่ถูกจ้างพึงได้รับก็จะดำเนินการตาม ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานต่อไป

นอกจากนั้น กรมประชาสงเคราะห์โดยองค์ุมครองสวัสดิภาพเด็ก ได้ดำเนินการช่วยเหลือเด็ก โดยเน้นในด้านการป้องกัน โดยจัดบริการแนะแนวปัญหาเด็กและครอบครัวให้แก่บิดามารดา หรือผู้ปกครอง และเด็ก โดยมีนักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กเข้าปฏิบัติงานในชุมชน มีการจัดกิจกรรมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก และลดระดับป้องกันปัญหาเด็ก โดยจัดบทความประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ สำหรับการดำเนินการด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กนั้น เริ่มตั้งแต่การช่วยเหลือนำเด็กออกจากสภาพเลวร้ายที่พบแล้วรับเด็กเข้าอุปการะในสถานสงเคราะห์ เพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกาย จิตใจ ให้การศึกษาและฝึกอาชีพ และคุ้มครองเด็กให้ได้รับความเป็นธรรมตามกฎหมาย อาทิ การลงโทษผู้กระทำผิดต่อเด็ก และการเรียกร้องค่าจ้างจากนายจ้าง หลังจากนั้นจะติดต่อบิดามารดาหรือผู้ปกครองให้รับเด็กกลับไปอุปการะ หรือพิจารณาส่งเด็กกลับภูมิลำเนาโดยประสานกับประชาสงเคราะห์จังหวัด และพิจารณาให้การสงเคราะห์ตามความเหมาะสมและความต้องการของเด็กแต่ละราย รวมทั้งให้การสงเคราะห์ครอบครัว หรือเงินทุนประกอบอาชีพ ตลอดจนให้คำแนะนำปรึกษาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรแก่ครอบครัวเด็ก เพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและมีศักยภาพในการดูแลสมาชิกในครอบครัวได้

ผลการดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กถูกใช้แรงงานโดยมิชอบจากสถานประกอบการ

ปีงบประมาณ	ดำเนินการ/ครั้ง	จำนวนเด็ก	เด็กชาย	เด็กหญิง	จำนวนสถานประกอบการ/แห่ง
2535	10	110	66	44	10
2536	4	65	36	29	5
2537	7	33	14	9	7
2538	4	29	12	17	4
2539	3	3	1	1	3

การกระทำโดยไม่ชอบดังกล่าวมีลักษณะเป็นความผิด ดังนี้

1. ใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม
2. เหน่วงเหนี่ยว กักขัง ก่อขังแรงงาน
- ~~3. จัดตั้งสถานประกอบการโดยมิได้รับอนุญาต~~
4. ไม่ได้จัดสวัสดิการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย หรือความปลอดภัยในการทำงานตามที่กฎหมายกำหนด
5. แสวงหาประโยชน์จากแรงงานเด็กโดยมิชอบ

การให้บริการสาธารณสุขแก่เด็กและเยาวชน

192. กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่น ๆ ได้ดำเนินงานบริการด้านสุขภาพและเยาวชน เป็นบริการให้เปล่าในเรื่องต่อไปนี้

1. บริการสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย เด็กตั้งแต่แรกเกิด - 12 ปี จะได้รับบริการพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่าจากสถานบริการของรัฐ
2. บริการอนามัยโรงเรียน เด็กวัยเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้รับบริการที่จำเป็นในด้านการป้องกันโรค (Health Prevention) และการส่งเสริมสุขภาพ (Promotion) เช่น การค้นหาโรคและความผิดปกติเพื่อให้การช่วยเหลือ การให้วัคซีน (Immunization) จัดหาแว่นสายตา และเครื่องช่วยฟังแก่นักเรียนที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ การป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ธาราธิชีเยื้อ การเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโต และแก้ไขภาวะน้ำหนักเกิน และทำให้ความรู้อันสุขภาพ
3. นักเรียนประถมศึกษาได้ดื่มนมเป็นอาหารเสริมทุกวันตลอดปี
4. นักเรียนในถิ่นทุรกันดาร ได้รับบริการสุขภาพและดื่มนมภายใต้การดูแลตำรวจชายแดน

ในส่วนของเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้แผนการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2540 - 2544) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

นอกจากนั้น กระทรวงมหาดไทยได้จัดแผนการพัฒนาด้านงานอนามัย เช่น ในปี พ.ศ. 2539 ได้จัดบริการแก่เด็กนักเรียน ดังนี้

1. จัดหาเวชภัณฑ์สำหรับนักเรียน 484 โรงเรียน จำนวน 305,000 คน เสร็จใช้งบประมาณทั้งสิ้น 1,220,000 บาท
2. จัดให้บริการสุขภาพนักเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาแก่นักเรียน 484 โรงเรียน จำนวน 177,300 คน แล้วเสร็จใช้งบประมาณทั้งสิ้น 5,319,000 บาท

การลดจำนวนการตายของเด็กทารกแรกเกิด

193. รัฐมีมาตรการหรือโครงการที่ดำเนินงานใน 75 จังหวัด ชื่อโครงการ รอดแม่ปลอดภัย (Safe motherhood) โดยมีกิจกรรม 1) ลดภาวะขาด 0₂ ในขณะคลอด 2) มีการดูแลก่อนคลอด (ลดภาวะเสี่ยงของการตั้งครรภ์) โภชนาการในหญิงตั้งครรภ์ให้อาหารแก่มารดาในระหว่างตั้งครรภ์ การให้อาหารเสริมตามวัย การพัฒนาเด็กโดยครอบครัว ทางกรมอนามัยมีบัตรอาหารเสริมให้กับหญิงตั้งครรภ์ที่ขาดสารอาหาร

มาตรการป้องกันการซื้อขายเด็ก

194. คณะรัฐมนตรีได้มีมติตามความเห็นของกระทรวงมหาดไทย (หนังสือ

สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ศร 0202/6143 ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2540 และมติของ
กระทรวงมหาดไทยที่ มท 0706/6465 ลงวันที่ 29 เมษายน 2540 เรื่องมาตรการป้องกันการซื้อ
ขายเด็ก) ให้ดำเนินการดังนี้

1. ให้กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย ทบวง
มหาวิทยาลัยของรัฐและกรุงเทพมหานคร จังหวัดพยาบาลและศูนย์อนามัยแม่และเด็กในสังกัดรวม
ทั้งสถานพยาบาลเอกชนที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงสาธารณสุข ที่รับเด็กไว้เลี้ยงดูขอให้งดการยก
เด็กให้แก่ผู้ซื้อเด็กไปเลี้ยงหรือขอไปเป็นบุตรบุญธรรม โดยให้ส่งเด็กประเภทดังกล่าวให้แก่กรม
ประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย อย่างช้าไม่เกิน 6 เดือน เพื่อกรมประชาสงเคราะห์จัดได้
ให้การอุปการะเลี้ยงดูหรือสงเคราะห์อย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

2. ในกรณีที่มีการขออนุญาตเดินทางสำหรับเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 14 ปี ที่มีได้
เดินทางไปกับบิดามารดา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อออกไปเป็นบุตรบุญธรรมแก่ชาวต่างประเทศหรือ
ในกรณีเป็นที่น่าสงสัยว่าจะถูกส่งออกไปเพื่อการนั้น ให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งให้กระทรวง
มหาดไทยทราบ และให้กระทรวงมหาดไทยโดยกรมประชาสงเคราะห์สอบข้อเท็จจริงรายละเอียด
ต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กก่อนแล้วเสนอความเห็นต่อกระทรวงมหาดไทยโดยด่วน ถ้ากระทรวงมหาดไทย
มีความเห็นว่าไม่สมควรออกหนังสือเดินทางให้แก่เด็กรายใด ให้กระทรวงการต่างประเทศระงับการ
ออกหนังสือเดินทางแก่เด็กรายนั้นไว้ก่อนจนกว่าจะมีการให้ข้อเท็จจริงหรือมีการแสดงหลักฐาน
เพิ่มเติมแก่กระทรวงมหาดไทย จนปราศจากข้อสงสัยเกี่ยวกับ สวัสดิภาพของเด็กรายนั้นแล้ว และ
ให้กระทรวงมหาดไทยรีบแจ้งการเปลี่ยนแปลงความเห็นกระทรวงการต่างประเทศทราบโดยด่วน

3. ในกรณีที่มีการขออนุญาตเดินทาง สำหรับเด็กที่ได้จดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรม
ในประเทศไทยแล้ว และเด็กนั้นมีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 14 ปี ให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้ง
กระทรวงมหาดไทย พร้อมกับส่งเอกสารการรับบุตรบุญธรรมทั้งหมดไปด้วย เพื่อให้กระทรวง
มหาดไทยโดยกรมประชาสงเคราะห์ติดต่อกับกรุงเทพมหานคร หรือกรมการปกครองแล้วแต่กรณี
ตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร แล้วให้กระทรวงมหาดไทยแจ้งผลการตรวจสอบ
สรรพเอกสารดังกล่าวต่อกระทรวงการต่างประเทศโดยด่วน ถ้าปรากฏว่าเอกสารทั้งหมดหรือ
บางส่วนของกำกับการรับบุตรบุญธรรมรายใดมิใช่เอกสารที่แท้จริง ให้กระทรวงการต่างประเทศระงับ
การออกหนังสือเดินทางให้ผู้ซื้อรายนั้น

บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนในการคุ้มครองสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

195. องค์การพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนแบ่งเป็น 5 ประเภทคือ

1. องค์การภายในประเทศที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มีสภาพเป็นนิติบุคคล ในรูปของมูลนิธิ หรือสมาคม เช่น มูลนิธิเด็ก มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก สมาคมองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน สมาคมสวัสดิการเด็กแห่งประเทศไทย เป็นต้น

2. องค์การภายในประเทศที่ไม่จดทะเบียน จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมเฉพาะด้าน เฉพาะกิจหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรอื่น มุ่งเน้นความคล่องตัวในการดำเนินงานมีชื่อเรียกต่างกันไปตามลักษณะ เช่น โครงการ กลุ่ม ชุมชน คณะทำงาน เช่น คนทำงานด้านเด็ก กลุ่มเพื่อเด็ก

3. องค์การต่างประเทศที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายไทย ซึ่งเป็นสาขาของ องค์การต่างประเทศแต่มีสถานภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย เช่น มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน จี.ซี.เอฟ. ในไทย มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย

4. องค์การต่างประเทศที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมายไทย ซึ่งเป็นสาขาของ องค์การต่างประเทศเช่นเดียวกันไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล แต่มีสัญญาหรือข้อตกลงในการดำเนินงานกับหน่วยงานของรัฐบางหน่วย เช่น องค์การอนุเคราะห์เด็กประเทศไทย องค์การ การกุศล เฟิร์ธ เอส บั๊ก ในประเทศไทย

5. องค์การเอกชนที่ตั้งขึ้นโดยหน่วยราชการ เพื่อให้มีความคล่องตัวในการทำงาน ควบคู่ไปกับทางราชการ องค์การลักษณะนี้มีความสามารถสูงในการระดมทรัพยากร เพราะมีทางราชการ สนับสนุนอยู่

การดำเนินงานขององค์การพัฒนาเอกชนด้านเด็กและเยาวชนในไทยแบ่งประเภท ขององค์การพัฒนาเอกชนเด็กและเยาวชนตามวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานได้ ดังนี้

1. ด้านสุขภาพ สุขภาพใจและโภชนาการ	32	องค์การ
2. ด้านครอบครัว สังคม พัฒนาชุมชน	39	องค์การ
3. ด้านการศึกษา ศักยภาพ ฝึกอาชีพ	46	องค์การ
4. ด้านจริยธรรม คุณธรรม ศาสนา วัฒนธรรม	24	องค์การ
5. ด้านกฎหมาย สิทธิ การคุ้มครอง	6	องค์การ
รวม	147	องค์การ

บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนต่อการคุ้มครองสิทธิเด็ก

1. ติดตามความเคลื่อนไหวและค้นหาข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์สิทธิเด็ก
2. สืบเสาะและรายงานเกี่ยวกับความรุนแรงของสถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็ก
3. ติดตามช่วยเหลือเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิอย่างครบกระบวนการช่วยเหลือทางกฎหมาย คอผู้คดี แต่การทำงานดังกล่าวยังไม่มียุทธศาสตร์รองรับตามกฎหมาย

4. เผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็กและการดำเนินการองค์การระหว่างประเทศ
5. ระดมพลังกลุ่มที่สนใจเรื่องสิทธิเด็ก และผลักดันให้มีการดำเนินการในระดับ

รัฐบาล องค์การระหว่างประเทศ

6. เสนอแนะให้ความร่วมมือในการสนับสนุนให้เด็กได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน
7. มีบทบาทร่วมกับรัฐในทุกขั้นตอนในกลไกการวางแผนระดับชาติ มีส่วนร่วมในการวางแผนขั้นพื้นฐานในการคุ้มครองและพัฒนาเด็ก ซึ่งเห็นได้จากการประชุมสมัชชาแห่งชาติด้านการพัฒนาเด็ก ครั้งที่ 1 การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องแผนปฏิบัติการหลักของปฏิญญาเพื่อเด็ก การวางแผนด้านเด็กและเยาวชนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 6,7

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายไทยได้ให้ความคุ้มครองเด็กในด้านต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวางและอย่างจริงจัง อนึ่ง ขณะนี้คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติได้ดำเนินการยกร่างพระราชบัญญัติและคาดว่าจะนำเสนอคณะรัฐมนตรีได้ในโอกาสอันใกล้นี้ หากมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้เมื่อใดก็จะทำให้การคุ้มครองสิทธิเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การคุ้มครองสิทธิเด็กตามข้อบทที่ 24 (2)

196. ในกรณีที่มีการเกิด พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 ได้บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของเจ้าบ้านหรือบิดาหรือมารดาเป็นผู้แจ้งการเกิดก่อนนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ที่มีคนเกิดในบ้านภายในสิบห้าวันนับแต่วันเกิด โดยให้แจ้งตามแบบพิมพ์ที่ผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนด พร้อมทั้งแจ้งชื่อคนเกิดด้วยในกรณีนี้ผู้ทำคลอดหรือผู้รักษาพยาบาลต้องออกหนังสือรับรองการเกิดให้แก่ผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งด้วย

นอกจากนั้น ในกรณีที่ผู้พบเด็กในสภาพแรกเกิดหรือเด็กอ่อนซึ่งถูกทอดทิ้ง กฎหมายกำหนดหน้าที่ให้ต้องนำเด็กนั้นไปส่งและแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ประชาสงเคราะห์แห่งท้องที่ที่ค้นพบเด็กนั้นโดยเร็ว ในกรณีที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจรับเด็กไว้ เจ้าพนักงานดังกล่าวต้องบันทึกการรับตัวเด็กไว้ แล้วนำเด็กส่งเจ้าหน้าที่ประชาสงเคราะห์ เมื่อได้รับตัวเด็กไว้แล้ว เจ้าหน้าที่ประชาสงเคราะห์ต้องแจ้งนายทะเบียนเพื่อนายทะเบียนได้รับแจ้งแล้ว นายทะเบียนจะออกสูติบัตรไว้เป็นหลักฐานแก่ผู้แจ้งโดยในกรณีนี้ นายทะเบียนจะบันทึกข้อมูลเท็จจริงเท่าที่ทราบไว้ด้วย

ในกรณีมีคนเกิดนอกราชอาณาจักร นายทะเบียนได้แก่กงสุลไทยหรือข้าราชการสถานทูตไทยที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแต่งตั้ง ซึ่งผู้แจ้งอาจแจ้งต่อสถานเอกอัครราชทูตหรือสถานกงสุลใหญ่ในประเทศนั้นเอง ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ 64 แห่งและในปี พ.ศ. 2539 ได้รับแจ้งการเกิดเป็นจำนวน 3,170 ราย ในขณะที่ในปี พ.ศ. 2540 นับถึงสิ้นเดือนกันยายน ได้รับแจ้งการเกิดจำนวน 2,082 ราย และในกรณีมีการเกิดในที่ซึ่งไม่มีสถานเอกอัครราชทูตหรือสถานกงสุลไทยอยู่ในประเทศนั้น ผู้แจ้งอาจใช้หลักฐานการเกิดที่ออกโดยรัฐบาลของประเทศนั้น ซึ่ง

กระทรวงการต่างประเทศได้แปลและรับรองว่าถูกต้องเป็นหลักฐานยุติบัตรได้ อนึ่ง กฎหมายกำหนดให้นายทะเบียนอำเภอ นายทะเบียนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดทำทะเบียนคนเกิด

197. ในเรื่องของการมีชื่อนั้นเด็กทุกคนมีสิทธิมีชื่อและชื่อสกุลตามกฎหมาย และระเบียบแบบแผนของทางราชการ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1561 ได้บัญญัติให้สิทธิบุตรในการใช้ชื่อสกุลของบิดา และหากบิดาไม่ปรากฏให้ใช้ชื่อสกุลของมารดาได้ ในกรณีของเคื่กที่เกิดจากหญิงที่มีได้มีการสมรสกับชาย กฎหมายให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิง เคื่กจึงมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของหญิงนั้นได้

การคุ้มครองสิทธิเด็กตามข้อบทที่ 24 (3)

198. แต่เดิมการให้สัญชาติไทยอยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2535 เคื่กจึงสามารถได้สัญชาติไทยโดยหลักสายโลหิตของบิดาหรือหลักดินแดนเนื่องจากเกิดในประเทศไทยตามมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว อันได้แก่

- 1) ผู้เกิดโดยบิดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- 2) ผู้เกิดนอกราชอาณาจักรไทยโดยมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย แต่ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายหรือบิดาไม่มีสัญชาติ
- 3) ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย

ต่อมา ได้มีการออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 พ.ศ. 2515 ถอนสัญชาติไทยของบุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาเป็นคนต่างด้าว หรือมารดาเป็นคนต่างด้าวแต่ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายและในขณะที่เกิดบิดาหรือมารดานั้นเป็น

- 1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- 2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราวหรือ
- 3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ทั้งนี้ เว้นแต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นสมควรและตั้งเฉพาะรายเป็นประการอื่น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 จึงได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสัญชาติโดยให้สิทธิแก่สายโลหิตจากทั้งบิดาหรือมารดาที่เป็นคนไทยได้สัญชาติไทยโดยหลักสายโลหิต ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย เคื่กที่เกิดจากบุคคลดังกล่าวจึงได้สัญชาติไทยโดยทันทีที่เกิด ยกเว้นบุคคลตามมาตรา 7 ทวิ บรรคหนึ่งของกฎหมายดังกล่าว อันได้แก่ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ย่อมไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- 1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
 - 2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
 - 3) ผู้เข้ามาในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง
- ทั้งนี้ เว้นแต่รัฐมนตรีจะพิจารณาให้เฉพาะราย ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรี

กำหนด

เห็นว่าการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวย่อมเป็นประโยชน์ในการลดปัญหาเกี่ยวกับเด็กไร้สัญชาติลงอย่างไรก็ตาม ปัญหาของเด็กไร้สัญชาติอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีของเด็กที่เกิดในประเทศไทยจากบิดามารดาที่เป็นคนต่างด้าวตามมาตรา 7 ทวิดังกล่าวและไม่ได้สัญชาติของบิดามารดา หรือบิดามารดาที่เป็นคนไร้สัญชาติ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เด็กดังกล่าวไม่มีสัญชาติได้

199. กรณีบุตรของชนกลุ่มน้อย ตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยใช้นั้น ชนกลุ่มน้อยหมายถึงบุคคลที่มีได้มีสัญชาติไทยแต่อาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น หลบหนีเข้าเมือง เข้ามาพักอาศัยชั่วคราว

เด็กที่เกิดจากบุคคลดังกล่าวจะได้สัญชาติไทยหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับเกณฑ์ทั่วไปในเรื่องสัญชาติ โดยพิจารณาว่าบิดาหรือมารดามีสัญชาติไทยหรือไม่ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย บุตรย่อมได้สัญชาติไทยตามบิดาหรือมารดาที่มีสัญชาติไทยดังกล่าว

อย่างไรก็ดีปัจจุบันประเทศไทยกำลังให้ความสนใจการแก้ปัญหาเด็กที่ไร้สัญชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อบทที่ 24 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิเด็ก

ข้อบทที่ 25

พลเมืองทุกคนย่อมมีสิทธิและโอกาสโดยปราศจากความแตกต่างดังกล่าวไว้ในข้อ 2 และโดยปราศจากข้อจำกัดอื่นไม่สมควร

(เอ) ในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจโดยตรง หรือผ่านทางผู้แทน ซึ่งได้รับเลือกมาอย่างเสรี

(บี) ในการที่จะออกเสียงหรือได้รับเลือกตั้งในการเลือกตั้งอันแท้จริงตามวาระ ซึ่งมีการออกเสียงโดยทั่วไปและเสมอภาค และโดยการลงคะแนนลับเพื่อประกันการแสดงเจตนาโดยเสรีของผู้เลือก

(ซี) ในการที่จะเข้าถึงบริการสาธารณะในประเทศของตนตามหลักเกณฑ์ทั่วไปแห่งความเสมอภาค

สิทธิในการเลือกตั้ง

200. ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ในอรรถกถารัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2534 รัฐสภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา โดยสภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิกมาจากการเลือกตั้งทั่วประเทศจากประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งแก้ไขจากเดิมอายุ 20 ปีขึ้นไป เมื่อปี พ.ศ. 2534 และจะอยู่ในตำแหน่ง 4 ปี หากไม่มีการยุบสภาหรือลาออก ส่วนวุฒิสภามีสมาชิกที่มาจากการคัดเลือกของนายกรัฐมนตรีแล้วมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ผู้ที่สามารถดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิกจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี

- ในระบบการเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมีพรรคการเมืองต่าง ๆ ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรทั่วประเทศและโดยประเพณีการเมือง พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนมากที่สุดหัวหน้าพรรคการเมืองนั้นจะเตรียมการตั้งรัฐบาล ซึ่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีอีกไม่เกิน 48 คน โดยผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปีบริบูรณ์ และไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

- ระบบการเมืองของไทยได้มาถึงจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการเสนอให้ปฏิรูปการเมือง เนื่องจากคนส่วนใหญ่เห็นว่าที่ผ่านมาการเมืองการปกครองไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศเท่าที่ควร รัฐบาลไม่เป็นเอกภาพ ขาดเสถียรภาพเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในที่สุดจึงได้แก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 เปิดโอกาส

ให้มีการตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ทำการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มีผลบังคับ
ใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2540

ตามหลักการที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมด้านต่าง ๆ โดยเน้นเพิ่มสิทธิหน้าที่ของพลเมืองมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะให้มีการพัฒนาด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไปพร้อม ๆ กัน เช่น

สิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจ

201. สิทธิในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจโดยตรง หรือผ่านทางผู้แทนซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาอย่างเสรี มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงดียิ่งขึ้น เมื่อได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งได้เพิ่มส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครองให้มากขึ้น ดังต่อไปนี้

1. การให้ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 50,000 คน เข้าชื่อกันเสนอกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และหลักการพื้นฐานในการกำหนดนโยบายของรัฐได้
2. การให้ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 50,000 คน เข้าชื่อกันร้องขอให้ถอดถอนนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ประธานศาล หรือข้าราชการสูงสุด ได้ หากมีพฤติการณ์ส่อทุจริตหรือร้ายแรงผิดปกติ
3. ออกเสียงประชามติในเรื่องที่คณะรัฐมนตรีปรึกษา
4. การเพิ่มส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น และการกำหนดให้การปกครองท้องถิ่นโดยประชาชนในจังหวัดเกิดขึ้นได้จริง โดยไม่ให้กระทบความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชอาณาจักร โดยกำหนดให้
 - 4.1 สมาชิกสภาท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้ง แต่ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในองค์การบริหารส่วน-ตำบล (อบต.) ค่อยไปได้จนกว่าจะมีการเลือกตั้งสมาชิก อบต. ใหม่
 - 4.2 ผู้บริหารท้องถิ่นอาจมาจากการเลือกตั้งโดยตรงหรือความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น
 - 4.3 ในจังหวัดที่มีความพร้อมอาจจัดให้มีการปกครองท้องถิ่นได้ตามที่รัฐบาลและรัฐสภาในอนาคตจะกำหนด
 - 4.4 การกำหนดกลไกให้ท้องถิ่นอิสระได้จริง ๆ ทั้งในเรื่องอำนาจ หน้าที่ การเงิน งบประมาณ รวมทั้งลูกจ้างและพนักงาน
 - 4.5 การกำหนดให้ประชาชนในท้องถิ่นถอดถอนผู้บริหารหรือสมาชิกสภาท้องถิ่นได้
 - 4.6 การกำหนดให้ประชาชนในท้องถิ่นทั้งหนึ่ง เข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นได้
 - 4.7 การกำหนดให้องค์การปกครองท้องถิ่นมีบทบาทในการบำรุงรักษาสถาปัตยกรรม ชาติประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษา และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิทธิในการตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาล

202. รัฐธรรมนูญ มาตรา 214 ได้เพิ่มสิทธิแก่พลเมืองในการมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจโดยตรงหรือผ่านทางสภาผู้แทนซึ่งได้รับเลือกมาอย่างเสรีแล้วยังได้ให้สิทธิพลเมืองในการควบคุมตรวจสอบการทำงานบริหารรัฐกิจอีกด้วย โดยในการบริหารราชการแผ่นดินระดับชาติในกรณีทีละคณะรัฐมนตรีเห็นว่ากิจการในเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีอาจปรึกษาประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้มีการออกเสียงประชามติได้ และประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภามีมติให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ออกจากตำแหน่งได้ (มาตรา 305) นอกจากนี้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมายตามที่กำหนดในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา 170)

- ในส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่น ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดมีจำนวนไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มาลงคะแนนเสียงเห็นว่าสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้ใดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นไม่สมควรดำรงตำแหน่งต่อไป ให้สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา 286)

- ในการบริหารรัฐกิจนั้น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 (มาตรา 4, 7, 10, 11, 20, 21, 51, 70) ได้แบ่งการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1.1 การบริหารราชการส่วนกลาง
- 1.2 การบริหารราชการส่วนภูมิภาค
- 1.3 การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

- การบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วย สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงทบวง กรม โดยมี นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และอธิบดี มีหน้าที่ กำกับ ดูแล บริหารงาน บังคับบัญชาราชการประจำส่วนราชการนั้น ๆ สำหรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งบริหารทางการเมืองซึ่งการดำรงตำแหน่งคุณสมบัติเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดไว้

การบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย จังหวัด และอำเภอ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอ เป็นผู้ทำหน้าที่บริหารรับผิดชอบบังคับบัญชาข้าราชการในสังกัด และบุคคลทั้งสองประเภทจัดอยู่ประเภทข้าราชการประจำ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาจากราชการส่วนกลาง ซึ่งเป็น

การบริหารส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล และราชการส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายกำหนด เช่น อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันมีการกระจายอำนาจมากขึ้น จึงมีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากขึ้น โดยให้มีการเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง

- การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมีข้อกำหนด และคุณลักษณะที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ

การมีส่วนร่วมในการบริหารราชการส่วนกลาง

203. ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง ทบวง กรม ซึ่งมีนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี เป็นผู้บังคับบัญชา กำกับ ดูแล บริหารงาน สำนักนายกรัฐมนตรีและกระทรวง ทบวง กรม นั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดที่มาและคุณสมบัติของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีดังนี้ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกินสามสิบห้าคนประกอบเป็นคณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วพ้นจากสมาชิกภาพตามมาตรา 118 (7) ในอายุของสภาผู้แทนราษฎรชุดเดียวกัน

จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรี ซึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี จึงเป็นผู้ทำหน้าที่บริหารรัฐกิจในระดับประเทศโดยตรง ซึ่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดวิธีการ และคุณสมบัติของบุคคลเหล่านี้ไว้ด้วย โดยให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้ความเห็นของบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งสมาชิกจำนวนหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรรับรอง ทั้งนี้ของสภาผู้แทนราษฎร การลงมติดังกล่าวให้กระทำโดยการลงโหวตเปิดเผย

- นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา ในขณะที่เดียวกันมิได้

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี ให้พ้นจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันถัดจากวันที่ครบสามสิบวันนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง

- เนื่องจากรัฐธรรมนูญกำหนดให้คณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินหรือบริหารงานประเทศ ซึ่งเป็นการบริหารรัฐกิจโดยตรง และสอดคล้องกับกติกาข้อ 25 เอ นี้ โดยมีนายกรัฐมนตรียี่สิบห้าแห่งในคณะรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน

ดังนั้น นายกรัฐมนตรีจึงเป็นผู้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย เช่น

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง
- (3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า เว้นแต่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา
- (4) เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน

ฯลฯ

- รัฐมนตรีต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ เช่น

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์
- (3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
- (4) ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 109 (1) (2) (3) (6) (7) (12) (13) หรือ (14)

แห่งรัฐธรรมนูญฯ

นอกจากนี้รัฐมนตรีจะเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมืองมิได้

- คณะรัฐมนตรีที่จะเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดยไม่มีการลงมติความไว้วางใจ ทั้งนี้ภายในสิบห้าวันนับแต่วันเข้ารับหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินรัฐมนตรีต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กฎหมายและนโยบายที่ได้แถลงไว้ และต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรในหน้าที่ของตน รวมทั้งต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อรัฐสภาในนโยบายทั่วไปของคณะรัฐมนตรี (มาตรา 211 , 212)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี โดยที่ประเทศไทย

การมีส่วนร่วมของสตรีในการบริหารงานของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับสูงดำรงตำแหน่งบริหาร เช่น รัฐมนตรี เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนแล้วมีเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากการดำรงตำแหน่งบริหารมาจากพรรคการเมืองที่จัดตั้งรัฐบาล และในพรรคการเมืองก็มีสตรีที่อยู่ในระดับ ผู้บริหารพรรคที่มีอำนาจในการตัดสินใจ วางนโยบาย รวมตลอดทั้งในระดับต่างๆ ของพรรคก็มีสตรีอยู่น้อยมากเช่นกัน

การมีบทบาทอย่างจำกัดของสตรีดังกล่าวนี้มีได้หมายความว่าสตรีถูกกีดกัน แต่เกิดจากบทบาทการมีส่วนร่วมของสตรีทางด้านนี้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับชาย จากข้อมูลสถิติในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งทั่วประเทศทั้งสิ้น มี 2,310 คน ในจำนวนนี้เป็นสตรีเพียง 360 คน และในจำนวนผู้ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 393 คน เป็นสตรีเพียง 22 คน และรัฐบาลชุดปัจจุบันซึ่งมีนายชวน หลีกภัย ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2540 ปรากฏมีสตรีดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี 2 คน

- เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีในทางการเมือง เป็นไปอย่างเชื่องช้า ทั้งที่ปัจจุบันสตรีไทยมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจมากขึ้นทั้งนี้เพราะ ประเพณีของสังคมไทยคิดฝังที่ว่าบทบาทผู้นำจะต้องเป็นชาย ความคิดและทัศนคติดังกล่าวยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเจริญก้าวหน้าของสตรีไทยในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีผลต่อเนื่องทำให้สตรีได้รับตำแหน่งผู้นำทางการเมืองน้อยมาก ข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่ง คือ การเมืองมักจะถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ไม่น่าสนใจเป็นเรื่องของนักปฏิบัติ ทำให้ไม่จูงใจสตรีเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองในฐานะผู้สมัครรับเลือกตั้งมากเท่าที่ควร

- ตามรัฐธรรมนูญ กำหนดให้ผู้ที่มิสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจะต้องสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรือเทียบเท่า ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคคลที่มีคุณภาพทางการศึกษามากยิ่งขึ้น แต่ข้อกำหนดวุฒิการศึกษา ดังกล่าวจึงเป็นประเด็นให้พิจารณาว่าเป็นการเลือกปฏิบัติหรือกีดกันต่อผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาหรือมี วุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่าซึ่งต้องถูกคัดสิทธิ ถึงแม้เจตนารมณ์ของบทบัญญัตินี้ก็เพื่อให้ ผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถแท้จริงในการบริหารงานมากขึ้นก็ตาม

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐมนตรีต้องมีสัญชาติไทยโดยการเกิด ดังนั้น บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการโอนหรือแปลงสัญชาติ จึงไม่อาจดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในการบริหารประเทศได้ บุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ต้องห้ามดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ได้แก่ ภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช ซึ่งตามหลักการทางศาสนาบุคคลเหล่านี้ไม่ธรรมดา ธรรมดาโลก จึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง และประเด็นนักบวชมีความหมายรวมถึงแม่ชีด้วย ทำให้สิทธิของแม่ชีถูกจำกัด แต่ขณะเดียวกันการรับรองสถานะของแม่ชีตามกฎหมายก็ยังไม่เด่นชัดนัก ปัจจุบันได้มีการริเริ่มกร่างกฎหมายเพื่อรับรองสถานะของแม่ชีในประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น

อนึ่งเป็นที่น่าอินคืออย่างหนึ่งที่ว่าบุคคลหลากหลายและเป็นไปไม่ต้องห้ามเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองเหมือนในอดีตต่อไปอีกแล้ว

การมีส่วนร่วมในการบริหารระดับท้องถิ่น

204. รัฐธรรมนูญฯ (มาตรา 282 - 285) บัญญัติให้รัฐจะต้องให้ความสำคัญแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ย่อมมีสิทธิได้รับจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามที่กฎหมายบัญญัติ

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหลายย่อมมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หรือมาจากความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ สมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี

- ในการปกครองท้องถิ่น มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากตลอดมา ซึ่งได้เพิ่มอำนาจทางการเมืองแก่พลเมืองชาวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท จากการที่มีพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 กระบวนการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ก็เริ่มขึ้นแทนที่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง

- จากข้อมูลเมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1995 มีตำบลไม่เกิน 1,000 แห่ง จากจำนวนทั้งหมด 6,000 แห่ง เข้าเงื่อนไขข้อกำหนดจัดการเลือกตั้งในปี 1996 มีสภาตำบล 2,143 แห่ง ใน 71 จังหวัด จัดให้มีการเลือกตั้งและคาดหวังว่าภายในไม่กี่ปีข้างหน้าทุกตำบลสามารถจัดเลือกตั้งได้

ในการเลือกตั้งสภาตำบลเมื่อ 28 เมษายน 1996 มีผู้สมัครชาย 88,378 คน และผู้สมัครหญิง 9,665 คน (9.9 %) มีผู้หญิงได้รับการเลือก 8% ด้วยจำนวน 3,389 คน จากจำนวนทั้งหมด 42,730 คนที่ได้รับการเลือก

- อุปสรรคกีดขวางสตรีเข้าดำรงตำแหน่งในการบริหารส่วนท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า มาจากมีประเพณีอคติต่อสตรีในทางการเมืองในอดีต อีกทั้งอคติในอดีตที่มีต่อสตรีเกี่ยวกับการศึกษาทำให้สตรีสูงอายุไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเพราะทำหน้าที่ในฐานะแม่บ้าน มารดา สิ่งเหล่านี้ ทำให้เมื่อมีข้อกำหนดด้านคุณสมบัติทางการศึกษาในการเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จึงเป็นการตัดโอกาสสตรีผู้สูงอายุขาดการศึกษาไม่มีโอกาสดำรงตำแหน่งไปโดยปริยาย

นับแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 เป็นผลต้องให้ดำเนินการ ตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติไว้ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการการเลือกตั้ง และพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญกำหนดให้ดำเนินการ ออกกฎหมายทั้งสามเรื่องดังกล่าว เป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญและขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการร่าง

ข้อบทที่ 26

บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง เท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้ กฎหมายจะต้องห้ามการเลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันความคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาค และเป็นผลจริงจังกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ

205. สาระสำคัญของข้อบทที่ 26 แห่งกติกาที่ตรงกับมาตรา 30 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งมีผลต่อบุคคลทุกคน เจ้าหน้าที่รัฐ และหน่วยงานของรัฐทุกแห่งที่จะต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการเลือกปฏิบัติโดยเคร่งครัด หากมีการกระทำใด ๆ อันเป็นการเลือกปฏิบัติและขัดต่อมาตรา 30 แห่งรัฐธรรมนูญ และข้อบทที่ 26 แห่งกติกาที่ มาตรา 28 วรรคสองบัญญัติไว้ว่า

“บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้”

อนึ่ง ปัจจุบันประเทศไทยได้เริ่มจดยกร่างกฎหมายห้ามการเลือกปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับข้อบทที่ 26 แห่งกติกาฯ โดยคณะอนุกรรมการทบทวนกฎหมายเพื่ออนุวัติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการในคณะกรรมการฉลองครบรอบ 50 ปี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ได้พิจารณาแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมคอบุคคลตามร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมคอบุคคล พ.ศ. เสร็จเรียบร้อยแล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างนำเสนอคณะรัฐมนตรี

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมาตรการห้ามการเลือกปฏิบัติได้กล่าวถึงโดยละเอียดในรายงานคามข้อบทที่ 2 แล้ว

ข้อบทที่ 27

“ในรัฐทั้งหลายซึ่งมีชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา หรือภาษา บุคคลผู้เป็นชนกลุ่มน้อยดังกล่าว จะไม่ถูกปฏิเสธสิทธิในอันที่จะมีวัฒนธรรมของตนเอง หรือนับถือและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนเอง หรือใช้ภาษาของตนเองภายในชุมชนร่วมกับสมาชิกอื่น”

สภาพปัญหา

206. ชนกลุ่มน้อยซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่มีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อถือที่แตกต่างไปจากกลุ่มชนส่วนใหญ่ของประเทศ ชนกลุ่มน้อยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายประเทศมิใช่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น โดยแท้จริงแล้วปัญหานี้มักจะเกิดขึ้นมาพร้อมๆ หรือควบคู่กับการเกิดขึ้นของประเทศ เพราะประเทศในปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดจากการผนวกกับดินแดนของกลุ่มรัฐอิสระเล็กๆ ในอดีตเข้าด้วยกัน จึงเป็นการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ต่างๆ ซึ่งมีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อถือที่แตกต่างกันเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้การอพยพของชาติพันธุ์ต่างๆ ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน และเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลให้ประเทศหนึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันไปจากกลุ่มใหญ่ในประเทศ จึงกลายเป็นชนกลุ่มน้อยไป

1. ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มที่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้ว และทางการไทยได้จัดระเบียบควบคุมในเรื่องพื้นที่อยู่อาศัย

การจำกัดทะเบียนคนและที่ดินการในเรื่องสถานะของบุตรหลานของคนเหล่านั้น ชนกลุ่มน้อยที่สำคัญ ได้แก่

1.1 ญวนอพยพ คือคนเวียดนามที่หลบหนีการปราบปรามของฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2488-2489 และหลบหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทยใน 13 จังหวัด คือ นครพนม มุกดาหาร อุตรดิตถ์ หนองคาย อุบลราชธานี ยโสธร ปราจีนบุรี สกลนคร สุราษฎร์ธานี หัตถุม หนองบัวลำภู สระแก้ว และอำนาจเจริญ

1.2 อดีตทหารจีนคณะชาติและจีนฮ่อพลเรือน อดีตทหารจีนคณะชาติ คือ อดีตทหารกองพล 93 ของไต้หวันที่หลบหนีการปราบปรามของจีนคอมมิวนิสต์เข้ามาทางพม่า และเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2493-2499 ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ส่วนจีนฮ่ออพยพพลเรือน คือ คนจีนที่เป็นครอบครัวของอดีตทหารจีนคณะชาติเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497-2505 อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

1.3 จีนฮ่ออิสระ คือ คนจีนที่อ้างว่าเป็นญาติพี่น้องของอดีตทหารจีนคณะชาติและจีนฮ่ออพยพพลเรือนที่หลบหนีเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 - 2532 โดยอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

1.4 อดีตโจรคอมมิวนิสต์มลายา ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดยะลา สงขลา และนราธิวาส ,

1.5 ไทยลื้อ คือ คนเชื้อสายไทยที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา หรือสิบสอง จู ไทย มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา

1.6 ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา พักอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดตราด

1.7 ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดตาก ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง

1.8 บุคคลพื้นที่สูง ซึ่งหมายความรวมถึง ชาวเขา และกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงร่วมกับชาวเขา โดยมีชาวเขาเผ่าสำคัญอยู่ 9 เผ่า คือ มะเหียง ม้ง (มั่ว) มูเซอ เย้า อีเก้อ ถิ่นซอ ลัว และขมุ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงรวม 20 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แกะ น่าน พะเยา ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ เลย อุทัยธานี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

1.9 ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า คือ บุคคลหลายเชื้อชาติที่อพยพมาจากพม่า เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ 97 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ตาก แม่ฮ่องสอน ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร กาญจนบุรี และ ระนอง

1.10 ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า (มีถิ่นที่อยู่ถาวรแล้ว) คือ บุคคลผู้อาศัย อยู่ในประเทศพม่า ซึ่งหลบหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 และมีหลักแหล่ง บ้านเรือนถาวรในประเทศไทย ในเขต 10 จังหวัดเช่นเดียวกับผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า

1.11 ผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบ คือ ผู้ที่หลบหนีเข้าประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 จากการที่รัฐบาลประเทศพม่าใช้กำลังเข้าปราบปรามส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยใน ประเทศพม่า เช่น กลุ่มกะยา ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และมอญ โดยรัฐบาลไทยจัดที่พักพิงให้ตามแนว ชายแดนและให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นตามหลักมนุษยธรรม และถือว่าคนเหล่านี้เป็นผู้หลบหนีเข้า เมืองโดยผิดกฎหมาย

1.12 เนปาลอพยพ คือ คนเนปาลที่อาศัยอยู่ในพม่าแล้วอพยพเข้ามาใน ประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเขตอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2. การมีวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาของชนกลุ่มน้อย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยังได้มีบทบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีของความเป็น มนุษย์ไว้ในมาตรา 4 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความ คู่คุ้มครอง” ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดี และรัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติรองรับไว้ในมาตรา 46 ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดี” แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในอันที่จะปกป้อง และคุ้มครองชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยให้มีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดี

ในส่วนที่เกี่ยวกับการนับถือและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มาตรา 38 ของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยังได้บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือ ศาสนา นิคมของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสน บัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเรือนและไม่ เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิ หรือเสียประโยชน์อันควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ~~ลัทธิ วิถีปฏิบัติทางศาสนา หรือปรัชญา ศีลธรรม ศาสนา วัฒนธรรม หรือประเพณีอันมีผลรวมกันมาเพื่อถือ~~ แตกต่างจากบุคคลอื่น”

ในทางปฏิบัติรัฐบาลไทยได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขานับถือศาสนาได้อย่างกว้างขวาง ปัจจุบันชาวเขาจำนวนไม่น้อยได้นับถือพุทธศาสนาและส่งบุตรมาอุปสมบทเป็นสามเณรหรือภิกษุตามวัดต่างๆ เพิ่มขึ้น และชาวเขาจำนวนหนึ่งก็ได้นับถือศาสนาคริสต์ซึ่งรัฐบาลไทยได้เปิดโอกาสให้มีชนนารีจากประเทศต่างๆ เผยแผ่ศาสนาต่อชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยได้ (ตามหนังสือสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ที่ นร 0502/4208 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2540)

3. การให้สัญชาติแก่ผู้อพยพ

รัฐบาลไทยมีนโยบายแน่วแน่ชัดในการให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแก่ผู้อพยพรุ่นบิดา มารดา แก่กลุ่มต่างๆ รวม 4 กลุ่ม ได้แก่ ญวนอพยพ อพยพจีน คณะชาติและจีนผู้อพยพพลเรือน อพยพจากรัฐคอมมิวนิสต์มลายา และไทยลี้ภัย ส่วนรุ่นบุตรที่เกิดในประเทศไทยรัฐบาลมีนโยบายให้สัญชาติไทย

สำหรับอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา และผู้ลี้ภัยจีนสัญชาติพม่าเชื้อสายไทยนั้น รัฐบาลมีนโยบายให้แปลงสัญชาติเป็นไทยอีกด้วย

สำหรับกลุ่มที่รัฐบาลยังไม่กำหนดนโยบายแน่วแน่ชัดมี 3 กลุ่ม ได้แก่ จีนฮ่ออิสระ ผู้ลี้ภัยจีนสัญชาติพม่า และเนปาลอพยพ

รัฐบาลได้ใช้นโยบายผสมกลมกลืน (Assimilation) ต่อชนกลุ่มน้อย โดยส่งเสริมลักษณะพิเศษของความเป็นไทยเอาไว้มาก กล่าวคือ เป็นนโยบายที่เป็นอย่างนุ่มนวลและเห็นอกเห็นใจอย่างยิ่ง และปราศจากการบังคับบีบบังคับ แต่เป็นไปด้วยความสมัครใจและผ่อนปรนอยู่ตลอดเวลา

3.1 ญวนอพยพ

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 17 มี.ค. 2535 พิจารณาเห็นชอบนโยบายความมั่นคงแห่งชาติต่อญวนอพยพ (พ.ศ. 2535 - 2537) ตามที่สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ และการดำเนินการตามนโยบายเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน คือ นโยบายฯ ช่วงปี 2541 - 2543 นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ เมื่อ 23 มิถุนายน 2540 มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นนโยบายผสมผสานคนญวนอพยพเข้าสู่สังคมไทย ให้คนญวนอพยพอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างสงบเรียบร้อย ไม่เป็นภัย และจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ
- 2) เร่งดำเนินการให้สัญชาติไทยแก่คนญวนอพยพรุ่นบุตรและรุ่นหลาน

3) ให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมายแก่คนญวนอพยพรุ่นบิดามารดา (เข้าเมืองโดยมีขอด้วยกฎหมาย ระหว่าง พ.ศ.2488 - 2489)

ในการแก้ไขปัญหาคณะรัฐมนตรีบาลได้ให้การให้สัญชาติไทยเป็นมาตรการทางบวก โดยพิจารณาคำเนินการตาม พ.ร.บ. สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนดสำหรับผลการดำเนินการตามที่ได้ปรับปรุงทะเบียนอพยพใหม่นั้น ปรากฏว่ามีคนญวนอพยพทั้งหมด จำนวน 35,095 คน โดยเป็นชั้นบุตรและชั้นหลาน จำนวน 28,696 คน และชั้นบิดามารดา จำนวน 6,399 คน

หน่วยราชการต่างๆ อันได้แก่ กระทรวงมหาดไทย ศูนย์ประสานงาน 114 กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน (สปส. 114ฯ) กรมการปกครองและจังหวัดพื้นที่เขตที่พิกอาศัยได้ร่วมกันพิจารณากลับกรองคุณสมบัติและข้อมูลหลักฐานเอกสารของคนญวนอพยพชั้นบุตรและหลานที่ยื่นคำขอมิสัญชาติไทยทั้ง 13 จังหวัด แล้ว ปรากฏว่า ขณะนี้มีผู้ได้รับอนุมัติให้สัญชาติไทยรวม 25,364 คน จำแนกได้

1) คนญวนอพยพชั้นบุตรลูกครึ่ง ได้สัญชาติไทยโดยอัตโนมัติ ในปี 2535 ตามมาตรา 7 (1) และ (2) แห่ง พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จำนวน 3,470 คน

2) คนญวนอพยพชั้นบุตรและหลาน ได้รับอนุมัติให้มีสัญชาติไทยตามหลักเกณฑ์และขั้นตอนที่รัฐมนตรีกำหนด และมาตรา 7 ทวิ แห่ง พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 - 2542 รวม 21,894 คน

ปัจจุบันจึงยังคงเหลือคนญวนอพยพชั้นบุตร-หลาน ที่ยังมิได้รับสัญชาติไทยและอยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาให้สัญชาติไทยระดับจังหวัดและกระทรวงมหาดไทย จำนวน 3,558 คน

ส่วนคนญวนอพยพชั้นบิดามารดา เพิ่งจะได้รับอนุญาตให้มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยขอด้วยกฎหมายเพียง 1,273 คน คงเหลืออีกจำนวน 5,126 คน

สำหรับแนวโน้มของปัญหาคนญวนอพยพนี้ น่าจะได้รับการแก้ไขและยุติลงได้ภายในปี 2543 โดยความร่วมมือของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องตามที่กำหนดไว้ในนโยบายความมั่นคงแห่งชาติคือคนญวนอพยพ (พ.ศ.2541 - 2543) และคาดว่าจะสามารถผสมผสานคนญวนอพยพให้อยู่อาศัยอยู่ในสังคมไทยได้อย่างสงบเรียบร้อย และจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติสืบต่อไป

3.2 ชาวเขา

ชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณป่าเขา ซึ่งเป็นที่สูงโดยเฉพาะในเขตจังหวัดภาคเหนือ มีทั้งหมด 9 เผ่า (กะเหรี่ยง - มั่ว เข้า มูเซอ ลีซอ อีเกอ ถิ่น ลัวะ และขมุ) ประชากรประมาณ 8 แสนคนเศษ มีทั้งกลุ่มที่อาศัยดั้งเดิมในไทย และกลุ่มที่อพยพมาจากนอกประเทศ และบางส่วนยังไม่ได้สัญชาติไทย ซึ่งที่ผ่านมารัฐบาลได้มีนโยบายที่จะจัดระเบียบการ

ปกครอง และกำหนดสถานะบุคคลให้ชัดเจนตามกฎหมาย และเงื่อนไขของทางราชการ โดยได้มีการดำเนินการดังนี้

3.2.1 การพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวเขา

1) เป็นการดำเนินการตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา ซึ่งได้มีการปรับปรุง แก้ไขระเบียบดังกล่าวให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะได้ปรับปรุงให้มีการรับรองที่ง่ายขึ้น ปัจจุบันเป็นการดำเนินการตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ.2535 และ 2539

2) การดำเนินการในเรื่องนี้ เป็นการให้โอกาสกับชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยแต่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย เนื่องจากคลำรวจ ให้สามารถยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านได้ โดยต้องมีคุณสมบัติอื่นๆ ตามที่ทางราชการกำหนด อาทิ เป็นผู้ที่มาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่เป็นผู้ปลูกพืชเสพติด และสามารถพูดฟังภาษาไทยได้ เป็นต้น ข้อมูลจนถึง ปี 2540 มีชาวเขาได้รับลงรายการสัญชาติไทยแล้ว จำนวน 210,000 คน คิดเป็นร้อยละ 26 จากจำนวนประชากรชาวเขาบนพื้นที่สูงที่ทางการสำรวจไว้จำนวน 774,316 คน (รายละเอียดระเบียบฯ ตามที่แนบ)

การดำเนินการลงรายการสัญชาติไทยให้แก่ชาวเขาค่อนข้างล่าช้า เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ คือ ประการแรก เรื่องสัญชาติเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเกี่ยวเนื่องถึงสิทธิหน้าที่ต่างๆ ของบุคคล จึงต้องดำเนินการด้วยความรอบคอบและคำนึงถึงกฎหมายและระเบียบข้อบังคับประการที่สอง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชายแดนทุรกันดาร และเข้าถึงได้ยาก ปกติมีการเข้าออกปะปนของบุคคลต่างๆ ตลอดเวลา การพิสูจน์ทราบบุคคลและหลักฐานต่างๆ จึงเป็นไปได้ยากลำบาก

3.2.2. การพิจารณาให้สถานะคนต่างด้าวแก่ชาวเขาที่อพยพมาจากนอกประเทศ

1) เนื่องจากชาวเขาบางส่วนเป็นผู้อพยพหลบหนีเข้าเมือง และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตประเทศไทยนานแล้ว (กรมการปกครองได้สำรวจข้อมูล จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงกับชาวเขากลุ่มดังกล่าว เมื่อปี 2533 - 2534 มีจำนวน 247,775 คน) รัฐบาลพิจารณาเห็นสมควรกำหนดสถานะของชาวเขากลุ่มดังกล่าวให้เป็นบุคคลเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย ประเภทคนไร้สัญชาตินอกจำนวนคนต่างด้าว

2) กรมการปกครองจึงให้ดำเนินการตามโครงการพิจารณาให้สถานะคนต่างด้าวแก่ชาวเขาที่อพยพมาจากนอกประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวเขาที่อพยพเข้ามาเป็นเวลานาน ซึ่งตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพมั่นคงถาวร มีความผูกพัน เคารพกฎหมาย ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการปกครองดูแล และการพิสูจน์ทราบตัวบุคคล โครงการดังกล่าวดำเนินการใน 20 จังหวัด บุคคลเป้าหมาย 98,549 คน ระยะเวลาดำเนินการ 7 ปี เริ่มดำเนินการในปี 2540 ที่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดแรก (รายละเอียดโครงการและคุณสมบัติผู้ขอสถานะคนต่างด้าวตามเอกสารที่แนบ)

3) บุตรของชาวเขาที่เกิดหลังจากบิดา - มารดา ได้รับสถานะบุคคลเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว จะได้รับสัญชาติไทยโดยปริยาย

3.3 อพยพชาวจีนและรับผู้อพยพ

1) สภาพปัญหา

อพยพชาวจีนคณะชาติ (ทจช.) ได้เดินทางผ่านเข้าไปในสหภาพพม่า และมุ่งสู่ชายแดนไทย เมื่อปี 2492 อันเนื่องจากฝ่ายจีนคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะและครอบครองจีนแผ่นดินใหญ่ทั้งหมด อี้ตี่ ทจช. จึงอพยพเข้ามาในชายแดนไทย อี้ตี่ ทจช. และครอบครัวมีจำนวนประมาณ 6,320 คน

จีนฮ่ออพยพซึ่งเป็นครอบครัวของอี้ตี่ ทจช. และชาวยุ่ยนานอื่นๆที่ไม่เห็นด้วยกับระบอบการปกครองแผนคอมมิวนิสต์อพยพหนีภัยเข้ามาอีกจำนวนหนึ่ง โดยอพยพติดตามอี้ตี่ ทจช. เข้ามาอาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงเวลาดังแต่ปี 2496 เป็นต้นมา และอพยพเข้ามาครั้งหลังสุดประมาณปี 2503 -2504 ทางราชการผ่อนผันให้จีนฮ่ออพยพอาศัยอยู่ในท้องที่บางอำเภอในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน มีจำนวนประมาณ 7,899 คน

นอกจากอี้ตี่ ทจช. และจีนฮ่ออพยพแล้ว ยังมีจีนฮ่ออีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ใช่ฮ่ออยู่ปะทะเขียน อาจเป็นผู้หลบหนีเข้ามาใหม่มาอาศัยอยู่กับญาติตามหมู่บ้านต่างๆของหมู่บ้านอี้ตี่ ทจช. และจีนฮ่ออพยพหรือบางคนอาจตกสำรวจจากการสำรวจทำทะเบียนในหมู่บ้านอี้ตี่ ทจช. จีนฮ่อกลุ่มนี้จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 16,500 คน อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน อ.แม่สลด และกิ่ง อ.พบพระ จ.ตาก

ปัญหานี้เกิดขึ้นจากอี้ตี่ ทจช. และจีนฮ่ออพยพในระยะแรก ช่วงปี 2504 - 2512 ทางของไทยไม่สามารถเข้าไปควบคุมคนเหล่านี้ได้ จีนฮ่อดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ อาทิ ปัญหาในการควบคุมดูแล ปัญหาการโค่นถางป่าทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาชนกลุ่มน้อย ปัญหาอาชญากรรม ทางรัฐบาลยังไม่เคยกำหนดนโยบายต่อจีนฮ่ออพยพไว้

2) การแก้ไขปัญหาระบบของรัฐบาล

(1) สภาพความมั่นคงแห่งชาติได้มีมติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2513 ให้กองบัญชาการทหารสูงสุดส่วนหน้าร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องพิจารณาปัญหาและกำหนดมาตรการต่างๆในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการปลดอาวุธ และแปรสภาพของอี้ตี่ ทจช. ที่ตกค้างอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของไทยให้เป็นพลเรือน และจัดตั้งหมู่บ้านให้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่กำหนดให้

(2) คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2513 เห็นชอบให้อี้ตี่ ทจช. อาศัยอยู่ในประเทศไทยในฐานะผู้อพยพ และต่อมาบุคคลเหล่านี้ได้ทำคุณประโยชน์ช่วยสู้รบกับคอมมิวนิสต์ที่บ้านคลองยาว คอยหาหมัน และคอยหลวง จังหวัดเชียงราย ด้วยเหตุผลดังกล่าวรัฐบาลจึงมีนโยบายให้อี้ตี่ ทจช. ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ทางราชการได้รับการพิจารณาให้เป็นกรม

ต่างเข้ามาเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายหรือให้สัญชาติไทยเป็นราษฎรไปตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2521 และบางส่วนได้รับการแปลงสัญชาติไทยไปแล้ว ประมาณ 3,000 คน

~~(3) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2527 ได้ให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาทะเบียนราษฎรของพลเรือนเหล่านี้ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศจีนได้ กระทรวงมหาดไทยได้รับผิดชอบในการสำรวจและจัดทำทะเบียนราษฎรของบุคคลเหล่านั้น การพิจารณาให้สถานะคนต่างด้าวแก่คนเหล่านี้เช่นเดียวกับอดีต ทอช. และครอบครัว และพิจารณากันสัญชาติไทยแก่ลูกจีนฮ่อและอดีต ทอช. ที่ถูกเพิกถอนสัญชาติ ตาม ปว.337 ทั้งนี้เป็นไปตามระเบียบและขั้นตอนที่กระทรวงมหาดไทย กำหนดไว้~~

(4) อดีต ทอช. และจีนฮ่อทอช. สามารถประกอบอาชีพได้เพียง 27 ประเภท ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดงานที่ให้คนต่างด้าวตามมาตรา 12 แห่ง พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2521

(5) คองมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2531 เห็นชอบด้วยกับมติที่สภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ กล่าวคือ ให้นำระเบียบว่าด้วยการลงทะเบียนและการควบคุมอดีต ทอช. และจีนฮ่ออพยพมาใช้กับจีนฮ่ออิสระที่อยู่ในหมู่บ้านอดีต ทอช. และในพื้นที่ที่กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแล้ว และให้กระทรวงมหาดไทยทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวจีนฮ่ออิสระ

(6) ทางราชการได้ดำเนินการแปลงสัญชาติแก่อดีต ทอช. ที่ตกค้างยังไม่ได้แปลงสัญชาติ และกั้นสัญชาติไทยแก่บุตรจีนฮ่ออพยพและบุตรอดีต ทอช. โดยให้เป็นไปตามระเบียบและขั้นตอนที่กำหนด ตามมติคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้สัญชาติไทยปัจจุบันมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 6,853 คน และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอนุมัติให้เป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย จำนวน 3,000 คน

โดยสรุปแล้วการดำเนินการของทางราชการต่ออดีต ทอช. ตั้งแต่ปี 2513 เป็นต้นมา ในช่วงนั้นทางการผ่อนปรนให้สัญชาติไทยเป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่า อดีต ทอช. ดังกล่าวได้ช่วยเหลือทางราชการในการต่อสู้กับ ผกค. แต่หลังจากนั้นในปี 2527 ได้พิจารณาเห็นว่า ยังคงมีจีนฮ่ออพยพและอดีต ทอช. ซึ่งไม่ใช่พวกที่ช่วยเหลือทางราชการในการต่อสู้กับ ผกค. ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ

ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้เพียงสถานะคนต่างด้าว โดยให้มีการดำเนินการตามบทบัญญัติของกฎหมาย ส่วนรุ่นบุตรที่เกิดในประเทศไทยสามารถได้สัญชาติไทยตามกฎหมายระเบียบ และขั้นตอนที่ทางราชการกำหนด

การที่ทางราชการพิจารณาให้สัญชาติไทยและให้สถานะคนต่างด้าวแก่อดีต ทอช. และจีนฮ่ออพยพ เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ในทางปฏิบัติไม่สามารถผลักดันให้กลับไปยังที่ประเทศจีนได้ เพราะบุคคลกลุ่มนี้มีหลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากประเทศจีนมาเป็นเวลานาน

เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนอพยพซึ่งบางส่วนมีแนวโน้มได้ไปในลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งก่อนหน้านี้ให้อยู่ในสังคมไทยได้ โดยให้สัญชาติไทยแก่รุ่นหลานไปแล้วจำนวนหนึ่ง ซึ่งถ้าหากไม่ให้สถานะถาวรติด ทพข. และเงินรื้ออพยพเหล่านี้ก็ไม่มีทางออก เพราะฉะนั้นทางราชการจึงได้พิจารณากำหนดว่า

หากต้องการได้สัญชาติไทยหรือสถานะคนต่างด้าว ต้องมีเงื่อนไขเรื่องภาษาไทย ความจงรักภักดี ล้อมแผ่นดินและสถาบัน เพื่อที่จะสามารถอยู่ร่วมกับสังคมไทยได้โดยไม่มีปัญหา ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์กว่าที่จะให้แยกตัวไปจากสังคมไทย เมื่อเปิดทางให้อย่างนี้หากบุคคลเหล่านี้ต้องการ ก็จะมีการดำเนินการตามขั้นตอน แต่สำหรับพวกที่ไม่มาดำเนินการก็ไม่สามารถให้สัญชาติไทย หรือสถานะคนต่างด้าวได้

3.4 ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า (Burmese Illegal Entrants)

1) สภาพปัญหา

เนื่องจากปัญหาภายในทั้งความขัดแย้งทางการเมืองและสถานะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศพม่า จึงส่งผลให้ราษฎรพม่าหลบหนีเข้ามาอยู่ในไทยมากขึ้น ปัจจุบันมีจำนวนกว่า 6 แสนคน แยกประเภทดังนี้

(1) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เข้ามาหลังจากวันที่ 9 มีนาคม 2519 ทางราชการได้ทำบัญชีรายชื่อ ทะเบียนประวัติ และบัตรประจำตัว โดยกำหนดเขตให้อยู่ในพื้นที่ควบคุม 10 จังหวัด ชายแดนไทย - พม่า และประกอบอาชีพได้ 27 ประเภท ตามที่กฎหมายกำหนด มีจำนวนประมาณ 47,735 คน

(2) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า เข้ามาหลังจากวันที่ 9 มีนาคม 2519 ถือเป็นผู้ที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายต้องถูกดำเนินคดี และส่งกลับเมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวย แต่ปัจจุบันยังไม่สามารถส่งกลับได้ และตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยแล้ว ทางราชการได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไว้แล้วเช่นกัน มีจำนวน 101,845 คน

(3) ผู้หลบหนีการสู้รบในพม่า (Displaced person from fighting) (ตั้งแต่ปี 2527 - ปัจจุบัน) รัฐบาลพม่าได้ทำการปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ อย่างรุนแรง ทำให้มีผู้หลบหนีภัยการสู้รบเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า จำนวนประมาณ 97,000 คน ทางราชการได้จัดที่พักพิงชั่วคราว (Temporary Shelter) ให้ตามแนวชายแดนและให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นด้านสุขภาพ อนามัย ขนส่ง คนเหล่านี้ถือเป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย

(4) ผู้ลักลอบเข้ามาทำงาน ถือเป็นผู้ที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายเช่นกันและทางราชการมีนโยบายผ่อนผันให้ทำงานได้ในบางพื้นที่และบางอาชีพที่มีความจำเป็นมีจำนวนกว่า 400,000 คน

(5) นักศึกษาพม่า หลังจากที่ได้มีการต่อต้านรัฐบาลทหารและถูกปราบปรามครั้งใหญ่เมื่อปี 2531 นักศึกษาพม่าได้หลบหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทย มีสถานะเป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายมีจำนวนประมาณ 2,500 คน อยู่ที่ศูนย์นักศึกษาพม่าบ้านมณีลอย อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี

ประมาณ 553 คน ได้มีนักศึกษาพม่าไปประเทศที่ 3 แล้วประมาณ 1,261 คน โดยไปสหรัฐอเมริกา, ฝรั่งเศส, แคนาดา, ออสเตรเลีย

สาเหตุของการหลบหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

ปัจจัยหลัก ได้แก่ เศรษฐกิจตกต่ำ การทำมาหากินฝืดเคือง รายได้ไม่เพียงพอ การปกครองไม่เป็นประชาธิปไตย ตลอดจนการปราบปรามชนกลุ่มน้อย เป็นผลให้นักศึกษา และ ปัญญาชน ไม่สามารถจะทนอยู่ได้

ปัจจัยอื่น ได้แก่ ความสัมพันธ์เป็นญาติพี่น้องกับผู้ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ความต้องการแรงงานในประเทศไทย การเข้า - ออกง่าย เพราะทางพม่าไม่มีการควบคุม นอกจากนี้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ไทยก็ไม่รัดกุมเพียงพอ

ประเทศไทยได้รับผลกระทบ ดังนี้

(1) ปัญหาการละเมิดอธิปไตย ตามแนวชายแดนไทยมีการรุกล้ำชายแดนไทยเมื่อถูกปราบปรามหรือเมื่อเกิดการสู้รบกับฝ่ายทหารพม่า

(2) ปัญหาการลักลอบค้ายาเสพติด เนื่องจากแหล่งผลิตที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก คือ บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ และกองกำลังชนกลุ่มน้อยสัญชาติพม่า ก็มุ่งหวังรายได้จากกิจการดังกล่าว จึงมีการลักลอบนำยาเสพติดจากแหล่งผลิตเข้ามาสู่ประเทศไทย โดยผู้ผลิตต้นสัญชาติพม่าและผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่ามีส่วนร่วมสนับสนุน

(3) ปัญหาความสัมพันธ์กับพม่า ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่าตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนไทย - พม่า และมีการติดต่อให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลังชนกลุ่มน้อยในลำานต่างๆ ทำให้รัฐบาลพม่าเกิดความระแวงสงสัยว่าประเทศไทยให้การสนับสนุนชนกลุ่มน้อยเหล่านั้น

2) การแก้ไขปัญหารัฐบาล

(1) คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2521 ให้เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ลุ่มระมักระวังมิให้กองกำลังของชนบางกลุ่มสัญชาติพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานปฏิบัติการในประเทศไทย หากพบเห็นก็ให้ดำเนินการสกัดกั้นและผลักดันออกนอกราชอาณาจักรทันที โดยใช้มาตรการที่จำเป็นและเหมาะสม ส่วนผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าซึ่งเป็นพลเรือนที่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ชายแดน รัฐบาลได้ผ่อนปรนให้อยู่อาศัยในเขตไทยชั่วคราวในพื้นที่ที่กำหนดตามแนวชายแดนไทย - พม่า

(2) คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 กำหนดมาตรการปฏิบัติต่อผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ควบคุมผู้ที่เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยอย่างจริงจัง ควบคุมการใช้แรงงานจากพม่า โดยผ่อนผันในระยะแรกให้ทำงานได้ใน 4 จังหวัด ระนอง กาญจนบุรี ตาก และราชบุรี เฉพาะบางอาชีพที่มีความจำเป็นและมีมาตรการควบคุมและตมไทยผู้ที่หลีกเลี่ยงอย่างจริงจัง

(3) นกิสภาความมั่นคงแห่งชาติเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2535 กำหนดการดำเนินการแก้ไขปัญหาลูกหนีเข้าเมืองฯ เฉพาะหน้าและระยะยาว โดยการแก้ไขปัญหาระยะสั้นให้เร่งรัดดำเนินการตามนโยบายและมาตรการและกฎหมายที่มีอยู่อย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง เช่น การป้องกันการหลบหนีเข้าเมือง, การผ่อนผันการจ้างแรงงานเท่าที่จำเป็นตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535, จัดฝ่ายการสื่อสารระบบการเฝ้าตรวจชายแดน ปชส.สร้างความเข้าใจนายจ้าง, ประชาชน สำหรับการแก้ไขปัญหาระยะยาวก็มีการจ้างแรงงาน, พัฒนาฝีมือแรงงานไทย, ส่งเสริมการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน

(4) กรณีขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ทางราชการได้มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

(4.1) ต้องเป็นองค์กรเล็กๆ และการดำเนินงานสอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ

(4.2) ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นที่ทางราชการกำหนด

(4.3) ต้องไม่มีการประชาสัมพันธ์ในการให้ความช่วยเหลือ

(4.4) ให้ความช่วยเหลือได้เฉพาะพลเรือนที่ลี้ภัยเข้ามาเท่านั้น เช่น กรณี UNHCR ได้เข้าไปช่วยเหลือกลุ่มมอญที่บ้านชลัดคณี ในเขตประเทศพม่า

(5) แนวทางปฏิบัติต่อพม่าและชนกลุ่มน้อยสัญชาติพม่า

สภาความมั่นคงแห่งชาติได้มีมติเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2536 ดังต่อไปนี้

(ก) ดำรงการติดต่อกับฝ่ายพม่าทั้งในระดับรัฐบาลและระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นช่องทางในการเจรจาสร้างความไว้วางใจ และร่วมมือกันในระดับต่างๆ เช่น กรณี ชกน. ใช้ไทยเป็นทางผ่านไปประเทศที่ 3 ที่ผ่านมามีทำให้พม่าหวัหระแวงการเบียดเบียนแดน

(ข) สร้างความเข้าใจแก่นานาประเทศในท่าทีของไทยในการให้ความช่วยเหลือผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบตามหลักมนุษยธรรม จากกรณีที่ ชกน.กลุ่มมอญ กะเหรี่ยงได้หลบหนีการสู้รบเข้ามาในเขตไทย ทางของไทยได้ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นตามหลักมนุษยธรรม เมื่อสถานการณ์ปลอดภัยในพื้นที่ก็อำนวยความสะดวกให้กลับถิ่นฐานเดิม แต่ให้มีองค์การกุศลและองค์การระหว่างประเทศ เช่น UNHCR ได้ร้องเรียนส่วนราชการว่านักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรี ได้สั่งให้พาสถานทูตต่างๆ ไปดูพื้นที่ชายแดน เพื่อทราบข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

(ค) ให้ความช่วยเหลือผู้หลบหนีเข้ามาจากการสู้รบตามหลักมนุษยธรรม และผ่อนปรนให้องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เข้าไปให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็น และเมื่อสถานการณ์มีความปลอดภัยเพียงพอก็ให้อำนวยความสะดวกให้เดินทางกลับทันที

(ง) ให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวโดยด่วนในจังหวัดตาก และจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อจัดระเบียบควบคุมมิให้มีการเคลื่อนไหวก้าวหน้าทางการเมืองหรือใช้ดินแดนไทยเป็นฐานปฏิบัติการ และป้องกันมิให้มีการหลบหนีออกนอกพื้นที่ควบคุมเพื่อไปขายแรงงาน

(จ) เพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยต่อพื้นที่พักพิงชั่วคราวเพื่อป้องกันไม่ให้กองกำลังติดอาวุธในเขตพรมแดนเข้ามาเคลื่อนไหวที่เป็นการละเมิดอธิปไตยของไทย

(ฉ) จัดตั้งโครงการหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงชายแดนเป็นกลุ่มพื้นที่ตลอดแนว ตั้งแต่ อ.อุ้มผาง อ.พบพระ อ.แม่สอด อ.แม่ระมาด และ อ.ท่าสองยาง เพื่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยชายแดนในระยะยาว ตามยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จที่มีแนวทางอยู่แล้ว

(ช) ให้น่วยข่าวติดตามความเคลื่อนไหวของผู้หลบหนีจากการสู้รบ รวมทั้ง นักศึกษาพม่า เพื่อมิให้ดำเนินการที่จะมีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง และมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับพม่า

(6) แนวทางปฏิบัติต่อผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบ

(ก) เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2538 กองกำลังชาวกะเหรี่ยงจากพม่า (DKBA) ได้บุกเข้าเผาพื้นที่รองรับในพื้นที่ อ.ท่าสองยาง จ.ตาก ที่บ้านแม่ตะวอ (ห้วยมะโหนด) และบ้านกะมอเลอโค โดยมีเป้าหมายที่จะกดดันชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่รองรับต่างๆกลับไปเขตพม่า ซึ่งการปฏิบัติของ DKBA ถือเป็นการรุกรานอธิปไตย การที่ DKBA ได้รับชัยชนะดังกล่าวทำให้จำนวนผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบเพิ่มสูงขึ้นถึง 9 หมื่นกว่าคน

(ข) สภาความมั่นคงแห่งชาติได้จัดประชุมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2538 ได้ข้อยุติดังนี้ (ตามมติสภาความมั่นคงแห่งชาติเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2538)

- ลดพื้นที่พักพิง 1) ในจังหวัดตาก ที่อำเภอท่าสองยาง เหลือ 2 แห่ง ที่บ้านแม่หละ และ บ้านโซโกร ส่วนอำเภอแม่ระมาด แม่สอด และพบพระ ให้เหลืออำเภอละ 1 แห่ง และ 2) ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เหลือ 2 แห่ง ที่บ้านแม่ลามาหลวง อำเภอสบเมย และบ้านขุนแม่กองคา อำเภอแม่สะเรียง

- ส่งผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบกลับมาตุภูมิ โดยทบทวนให้รัฐบาลพม่ารับคนเหล่านี้กลับประเทศ และชักจูงให้อยอมรับองค์การระหว่างประเทศให้เข้าไปช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ในพม่าเพื่อเป็นหลักประกันเมื่อกลับไปแล้ว

- กำกับดูแลและรักษาความปลอดภัย โดยมีการจัดทำทะเบียนประวัติควบคุมให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนด และมีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด

- อนุญาตให้ NGO และองค์การระหว่างประเทศเข้าไปดูแล

(7) ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติจีน อินเดีย ปากีสถาน และศรีลังกา

ปัจจุบันมีผู้หลบหนีเข้าเมืองจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย ปากีสถาน และศรีลังกาเพิ่มมากขึ้นเพื่อหางานทำหรือรอหลบหนีเข้าสู่ประเทศที่สาม และก่อให้เกิดปัญหาอย่างยิ่งต่อประเทศไทย เช่น ปัญหาการก่ออาชญากรรม เช่น การค้ายาเสพติด การข่มขืน การเรียกค่าไถ่ การลักลอบนำบุคคลเข้าเมืองผิดกฎหมาย การปลอมแปลงเอกสาร การค้าโสเภณี ฯลฯ อันมีลักษณะเป็นองค์การอาชญากรรม (organized crime) หรืออาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งก่อความยุ่ง

ขาดมากในการป้องกันปราบปราม การแบ่งอาชญากรรมไทย ปัญหาเล็กที่เกิดจากบุคคลต่าง ๆ เช่น
ดังนั้น ประเทศไทยจึงได้กำหนดมาตรการดังต่อไปนี้

(ก) ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติจีน ให้เร่งรัดปฏิบัติความพระราชบัญญัติกักกันเข้าเมือง
พ.ศ. 2522 ต่อชาวจีนที่หลบหนีเข้าเมืองโดยเคร่งครัด

(ข) ผู้หลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย สัญชาติอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศและศรีลังกา
ให้ให้ตรวจสอบกวดขันการตรวจลงตรา และให้ยกเลิกการตรวจลงตรา
คนสัญชาติดังกล่าวที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง โดยให้ตรวจลงตราได้เฉพาะที่สถานทูต และ
สถานกงสุลไทยในต่างประเทศ และให้มีการกำกับดูแลผู้ที่ลักลอบทำงานในประเทศไทยอย่าง
เคร่งครัดด้วย

จากข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าประเทศไทยต้อง
รับภาระอันหนักอึ้งในการเลี้ยงดูและคุ้มครองชนกลุ่มน้อยมากเพียงใดในสถานการณ์เศรษฐกิจที่
ถดถอยในปัจจุบัน และประเทศไทยได้ใช้ความพยายามอย่างสูงในการปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย
ทุกประเภทในทางบวกด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรมและเพื่อให้สอดคล้องกับกติกาฉบับนี้มาก
ที่สุดเท่าที่จะกระทำได้